Papers de Recerca Històrica

3

Pròleg

És motiu de complaença el fet que ***Papers de Recerca Històrica***, editat per la Societat Andorrana de Ciències, hagi superat, i amb nota, el propòsit de contribuir al coneixement i a la difusió de la nostra història i possibilitar que historiadors i investigadors disposin d'un mitjà per donar a conèixer els seus treballs.

En aquest número, el tercer, es recullen cinc articles elaborats per investigadors de disciplines diferents i cinc aportacions.

Alan Ward, filòleg, analitza i compara documents constitutius de l'edat mitjana com els Pariatges d'Andorra, els quals permeten conèixer un entorn social i cultural que va més enllà de les fronteres andorranes.

Enric Andreu Ros, especialista en literatura artúrica, analitza un fragment del *Tristany i Isolda* que es conserva en el *Còdex Miscel·lani* (Arxiu de les Set Claus) a l'Arxiu Nacional d'Andorra, una versió de transició cap a les diverses versions castellanoaragoneses que permet apuntar la hipòtesi segons la qual les versions castellanes del Tristany provenen de les catalanes i prova, com a corol·lari, que la teoria de l'origen italià no és correcta.

David Mas, historiador, descriu les estructures de muntanya que s'utilitzaven per munyir les ovelles: els orris. Una anàlisi que s'emmarca a la vall del Madriu, espai cultural que conté la concentració d'orris més gran de les valls d'Andorra.

Francesc Badia, advocat, tracta del projecte de concordat que el Govern de la República Espanyola, els anys 1934 i 1935, intentà signar amb la Santa Seu i de les seves implicacions sobre Andorra.

Louis Estéva descriu la línia de fortificació dels Pirineus espanyols, la coneguda línia P, bastida pel règim franquista a partir de la tardor de 1942 i acabada l'any 1946, una línia amb fortins que amb la reobertura de la frontera, el 10 de febrer de 1948, caurà en l'oblit.

Entre les aportacions trobem la dels programes del Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural celebrat a Andorra els anys 50 del segle XX, la col·lecció de Salvador Ramentol que conté còpies de documents dipositats a la notaria Rossend Jordana i exemplars de la revista *Valls d'Andorra,* així com la col·lecció de fotografies de Josep Maria Guilera i Albiñana (1928-1929 i 1933).

Finalment, vull felicitar la Societat Andorrana de Ciències per aquest tercer número de ***Papers de Recerca Històrica*** i també tots els autors i col·laboradors que l'han fet possible.

Juli Minoves i Triquell
Ministre d'Afers Exteriors, Cultura i Cooperació

Salutació

Una revista especialitzada, que aborda temes històrics des de la perspectiva de l'alta divulgació, té un doble atractiu. Contribueix a crear un públic de lectors interessats en temes locals, que s'aboquen a les seves pàgines a la recerca de les novetats que ofereix la recerca històrica, la interpretació de les dades arqueològiques i el treball d'arxiu. Al mateix temps, representa un estímul per als investigadors, que disposen d'una tribuna on poder donar a conèixer les seves descobertes. "Papers de recerca històrica" fa aquesta doble funció. S'adreça al públic general amb una selecció d'articles interessants, que criden l'atenció sobre episodis oblidats o poc coneguts, i proporciona als historiadors una plataforma de divulgació i de debat oberta a totes les tendències.

El número que teniu a les mans és un bon exemple del dinamisme i l'amplitud de perspectives dels "***Papers de recerca històrica***". S'obre amb un estudi d'Alan Ward i Koeck, en què es comparen els documents constitutius de diverses ciutats i viles franques dels Pirineus. A partir d'aquesta anàlisi comparativa situa l'especificitat dels Pariatges andorrans, que estableixen la cosobirania del bisbe d'Urgell i el comte de Foix. L'article d'Enric Ros i Domingo presenta una de les joies de l'Arxiu Nacional d'Andorra, el *Còdex Miscel·lani* o *Arxiu de les Set Claus*, que conté un fragment en català del Llibre de *Tristany i Isolda*, una de les obres narratives més importants de l'edat mitjana. Aquest fragment permet a l'autor de l'article subratllar el paper del català com a enllaç entre l'original francès i les versions castellanes. El tercer estudi, de David Mas i Canalís, tracta dels orris de la vall del Madriu des del punt de vista dels costums de muntanya, arquitectònic i de paisatge. La revista dedica també una atenció a la història contemporània. Francesc Badia i Batalla examina les relacions conflictives entre el govern de la Segona República espanyola i el Bisbat d'Urgell, mentre que Louis Estéva s'esplaia sobre l'anomenada "Línea Gutiérrez" construïda els anys quaranta pel règim franquista per protegir Espanya d'un atac dels aliats.

Una de les constants dels treballs que es presenten en aquest número és la voluntat de presentar la singularitat andorrana en el marc general dels grans corrents culturals, socials i polítics del seu entorn. Aquest punt de vista connecta amb la filosofia de Banca Privada d'Andorra que, a través de l'*Andorra. Anuari Socioeconòmic* i del suport que ofereix a diferents activitats culturals, vol donar a conèixer la realitat andorrana i potenciar el Principat com a lloc d'intercanvi i de trobada.

En nom de BPA vull agrair a "***Papers de Recerca Històrica***" l'oportunitat de col·laborar un any més en aquest projecte que demostra la vitalitat, la qualitat i el rigor dels estudis històrics al nostre país.

Joan Pau Miquel i Prats
Director general de Banca Privada d'Andorra

Presentació

El tercer número de ***Papers de Recerca Històrica*** ha patit una llarga gestació. Símptoma d'una recerca amb dificultats? Possiblement, atès que la persona que fa recerca és, sovint, un treballador cansat que esmerça temps lliure, quan el troba…

Entre els articulistes que hi escriuen hi ha historiadors, però també d'altres persones, de formacions diferents, que hi aporten estudis i textos interessants i innovadors.

Les aportacions presenten la segona tria del fons Guilera, iniciada en el número 2 de ***Papers de Recerca Històrica***.

Es reprodueixen els números publicats de *Les Valls d'Andorra* de l'any 1917 i uns documents notarials provinents del fons Raméntol.

I en homenatge, en el 50 aniversari dels *Cursos Internacionals Superiors d'Extensió Cultural*, es reprodueixen els programes de dits cursos fent-nos ressò de la voluntat de la Societat Andorrana de Ciències.

Els ***Papers de Recerca Històrica*** han estat recolzats pel sector públic -Ministeri d'Afers Exteriors, Cultura i Cooperació-, i privat -Banca Privada d'Andorra-, per les aportacions d'estudiosos i per l'interès de part de la població. El número 4 de ***Papers de Recerca Històrica*** és un repte que se'ns planteja i al qual haurem de respondre.

Pere Cavero i Muñoz
Cap de la secció d´Història
Societat Andorrana de Ciències

PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA, 3: 10-21 (2004)
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.37

RESUM: **Documents constitutius a l'Edat Mitjana:**
una comparativa dels països veïns
Els documents constitutius de ciutats i viles franques dels segles XII a XIV, tant al nord com al sud del Pirineu tenen elements comuns amb els Pariatges d'Andorra. En aquest article es vol fer una tipologia d'aquests documents entre senyors, i presentar alguns aspectes característics dels pariatges i cartes de costums presents als països veïns mitjançant uns curs extractes d'exemples representatius dels mateixos.

RESUMEN: **Documents constitutivos del Medievo: una comparación entre países vecinos**
Al estudiarse los documentos constitucionales de Andorra, los Pariatges, se advierten unos textos muy ricos que dejan entrever un entorno cultural i social que ultrapasa las fronteras. No aparecen en un desierto, sino en una sociedad medieval en que los nobles y la iglesia han tenido que resolver dificultades de vecindad y contemplar proyectos en común. El objetivo de este artículo es hacer un recorrido de las zonas vecinas, especialmente por el sudoeste de la actual Francia y, en menor medida, de la Catalunya de los siglos XIII y XIV, y examinar los documentos constitutivos existentes, que no han tenido la trascendencia de los de Andorra.

RÉSUMÉ: **Documents constitutifs du Moyen âge: une comparaison entre pays voisins**
Les documents constituants des villes et des cités franches du XIIe au XIVe siècle, aussi bien du côté nord que du côté sud des Pyrénées, ont des éléments communs aux Paréages d'Andorre. Le but de cet article est d'établir une typologie de ces documents entre seigneurs, et présenter certains aspects caractéristiques des Paréages et des lettres de coutumes présents dans les pays voisins, moyennant de courts extraits d'exemples représentatifs de ceux-ci.

Documents constitutius a l'Edat Mitjana: una comparativa dels països veïns

Alan Ward i Koeck

Introducció

Quan un estudia els primers documents constitutius d'Andorra, els Pariatges, aquests documents força rics ens deixen entreveure un entorn cultural i social que va més enllà de les fronteres de les Valls. No sorgeixen en un desert, sinó en una societat medieval en què els nobles i els dirigents religiosos ja han hagut de resoldre dificultats de veïnat i emprendre projectes en comú. Amb aquest article voldria fer una volta pels països veïns a Andorra, essencialment al sud-oest del que actualment és França i, en menor mesura, als països catalans dels segles XIII i XIV, per examinar els documents constitutius que sovint s'hi van crear, però que pels motius que sabem no sempre han tingut la durada efectiva dels nostres.

Panorama econòmic i demogràfic dels ss. XII a XIV

Després de la Croada contra els Albigesos, existeix una partició del Llenguadoc, almenys pel que fa a la noblesa i els terratinents. D'una banda, es mantenen encara algunes famílies "velles", originàries de la regió. Aquestes es concentren essencialment en la part oest del país, com per exemple la família comtal de Foix i la d'Armanyac. D'altra banda, en tot el triangle que va des de Tolosa fins a Besièrs i Perpinyà els nobles francesos i el mateix poder real francès han reemplaçat en gran part les dinasties regnants.

Es pot distingir un fenomen de doble centralització: d'una banda el creixement geogràfic dels poders comtals de Foix i Armanyac, i de l'altra la del poder reial francès. Junt amb això cal fer també menció dels anglesos, ja que els reis Angevins eren també ducs d'Aquitània i prou aviat van començar a formar un contrapoder davant del rei francès, contraposició que acabaria donant lloc a la Guerra dels Cent Anys (1337).

Al mig d'aquest panorama polític n'existeix un de social. Hi ha un creixement demogràfic constant: s'haurà de distribuir mitjançant una millor explotació del terreny i una expansió de la zona cultivada. La situació al nord del Pirineu és doncs una mica diferent de la del sud, on no és tan greu, ja que les expansions polítiques cap al sud i cap a les illes donen una certa sortida a l'excés de població.

Amb tot, el factor econòmic és potser el que més va impulsar els canvis socials i demogràfics de la regió. D'un costat, hi ha la possibilitat d'explotar nous terrenys, en termes d'efectius humans. De l'altre, el creixement al sud d'Europa del fenomen

monàstic (els cistercencs i els dominicans), amb els coneixements tècnics necessaris per treure un rendiment econòmic de les zones boscoses encara considerables d'aquella època i transformar el bosc en conreu.

I finalment hi ha una necessitat de finançament. Mostrant un cert cinisme, es pot dir que les Croades van jugar un paper essencial per mantenir feliçment ocupats els fills menors de les nissagues nobles, però el seu rendiment econòmic no va ser l'esperat. Més aviat a la inversa: les despeses encorregudes pels nobles per participar-hi, entre armadures, cavalls, salaris de la gent, transport i altres despeses, va portar més d'un a hipotecar les seves propietats, primer a la banca jueva i després a la llombarda, o bé a l'ordre dels Templers.

Mitjançant la creació de noves vil·les, els senyors podien esperar un millor rendiment d'uns terrenys anteriorment erms. Tant en el cas de nous establiments com per les ciutats ja antigues, el mecanisme era el mateix: l'atorgament de cartes de franquícia que reduïen o anul·laven completament l'impost directe que els habitants de la vil·la devien al senyor. Això sí, reemplaçant-la per altres impostos, indirectes aquesta vegada, sobre el transport, sobre els mercats, etc. Alhora, s'afavoria que les noves vil·les esdevinguessin centres comercials, amb les infraestructures *ad hoc* (ponts, plaça del mercat o firal), el que explica que fins a èpoques molt recents és en aquests llocs que se solia fer els mercats setmanals o mensuals.

Tot comptat, aquest mecanisme va afavorir un creixement econòmic que va durar durant el període, i que només la Mort Negra va aconseguir parar en sec a partir de la segona meitat del segle XIV, amb el seu "atac" inicial de 1347-50 i els rebrots periòdics durant tot el restant del segle (1361, 1392).

Tipologia dels documents constitutius

Per classificar els documents constitutius de la regió, podem parlar dels tipus següents:

carta de constitució unilateral, en què un sol poder polític decideix fer una nova fundació;

carta de constitució bilateral o multilateral, establerta entre dos o més senyors i anomenada pariatge (en llatí medieval *paragium*, llatinització del francès o de l'occità), i en què els dos senyors regeixen la nova ciutat de manera indivisa;

carta de costums, atorgant certs drets a la població d'una vil·la;

document modificador d'una de les precedents.

La carta de constitució unilateral podia ser obra tant d'un noble com d'una autoritat religiosa. En el cas d'un noble, es tractava d'una fundació que podia ser motivada sigui per motius econòmics, com pot ser el cas d'algunes bastides, sigui per motius polítics. En aquesta última categoria podem trobar tota una sèrie de castells militars (vil·la alta), amb el seu poblat de pagesos situat al seu peu (vil·la baixa) al llarg de les fronteres entre poder anglès i poder francès durant la Guerra dels Cent Anys, especialment al llarg del riu Dordonha.

En el cas d'una autoritat religiosa, generalment una abadia, sovint es constituïa una salvetat.

Castell en una posició defensiva a les ribes del Dordonha, on s'aprecia a l'esquerra una part del poblat al seu peu.

Pel que fa al pariatge, sembla que caldria buscar-ne l'origen en un costum normand citat en la "Coutume de Normandie". Segons aquest, a la mort d'un senyor es podia dividir les seves terres entre dos o més fills, i el fill cadet tenia el mateix tracte que el seu germà gran:

> "La tenure par parage est quand cil qui tient et cil de qui il tient sont pers et parties de l'héritage qui descend de leurs ancesseurs."[1]
>
> Tenir per pariatge és quan aquell que ho té i aquell del qui ho té són iguals i parts de l'herència que reben dels seus avantpassats.

Durant el període que ens interessa, aquesta forma original es va reemplaçar, al menys al Llenguadoc, per una associació –indivisa– sovint entre un senyor i un abat, però a vegades entre dos senyors en motiu de la creació d'un nou poble o ciutat. Tenim per exemple els pariatges d'Agén (1217), de Maseres (1253) i de Pàmies (1297). D'aquestes ciutats, Maseres i Pàmies han conservat la seva estructura urbana típica de les bastides, centrats al voltant de la plaça del mercat de grans dimensions.
Cal notar que en aquesta zona era freqüent la seva renovació periòdica, quan canviava el titular d'una de les parts. Es pot citar el cas de Caseres de Marsà: disposem d'una renovació del pariatge, a data de 28 de febrer del 1344, en què l'Alienor de Cominges, en representació del seu fill Gastó III de Foix, i l'abat Sanç Aner renoven el pariatge acordat entre la vescomtessa Margarida de Bearn i l'abat Vidau. Però dos anys més tard, el Gastó III ha arribat a la seva majoria i torna a renovar el mateix pariatge (també amb el mateix abat Aner) a data de 26 de febrer del 1346.[2]

1. PLANCHÉ, J.R. *Hugh de Gournay – The Conqueror and his Companions*, Londres 1874

Més al sud, tenim entre altres els exemples del pariatge d'Organyà (1232) entre el priorat d'Organyà i el comte de Foix, el de Roses (1229) entre el comte Hug d'Empúries i l'abat Ponç, i d'Andratx (1323) entre el rei Jaume I i el bisbe Berenguer de Palou. Ara, cal dir que en aquests tres casos el document de pariatge no es va signar en vista de la creació d'un nou assentament, sinó per resoldre una situació conflictiva entre les parts en qüestió referent a una vil·la existent. Aquesta tendència que s'observa molt al sud del Pirineu.

De l'últim tipus de document, la carta de costums, en tenim força exemples. Una de les més conegudes és la Costum de Tolosa del 1286 (Consuetudo Tholose).[3] Cal dir que sovint hi ha molts punts de semblança entre cartes de costum de la mateixa època, però de vil·les diferents; es tracta gairebé sempre de documents ulteriors a la fundació del lloc; per exemple un Costum del segle XIV quan la fundació es va fer, mitjançant pariatge o no, al segle XII o XIII. Altres aspectes més concrets destaquen pel seu contingut, com per exemple els preceptes urbanístics que apareixen gairebé sempre. A Tolosa, hi havien limitacions sobre els elements de la façana que sobresortien per damunt del carrer:

> *"Noverint [...] quod usus et consuetudo est Tholose quod, si aliquis juxta aulam lapideam ex parte carrerie solarium de novo edificare [...] voluerit in loco in quo solarium ante non erat, trabes cujus solarii exirent supra carreriam ultra unum palmum, quod trabes illius solarii [...] non debent exire ultra portale nisi unum palmum."*[4]
>
> Que sàpiguen que és ús i costum de Tolosa que, si algú volgués construir de nou tocant una construcció de pedra un balcó de la banda del carrer en un lloc on abans no hi havia cap balcó, amb bigues que surtin al carrer de més d'un pam, que les bigues d'aquell balcó no han de sortir més d'un pam mes enllà del portal.

Llengua dels documents

Pel que fa a la llengua emprada, es nota un horitzó bastant clar pels volts de l'any 1300. Abans d'aquesta data, gairebé tots els documents són redactats en llatí, amb generalment una forta influència de la llengua vernacular del lloc, entre altres pels termes tècnics i els noms de persones. En són exemples els mateixos Pariatges d'Andorra, però també el pariatge (1241) i la carta de costums (1299) de Lesat (Lézat-sur-Lèze).

A l'extracte anterior dels costums de Tolosa, podeu constatar l'ús no massa romà de la paraula carrer, *carrièra* en occità.

Alguns documents més tardans també es van redactar en llatí, com la carta de costums de Montegut de Pardiac, però sovint s'observa que es tracta d'una adaptació d'una altra carta de més antiga.

---

2. en TUCOO-CHALA, P. *Le livre des hommages de Gaston Fébus*, Saragossa 1976
3. in GILLES, H. *Les Coutûmes de Toulouse*, 1969
4. *op. cit.*, p.148

A partir del canvi de segle es va anar introduint bastant ràpidament el costum de redactar els documents en la llengua del país –això sí, puntuant-la amb certes expressions llatines. Les citades renovacions del pariatge de Caseres en són un exemple, però també la carta de costums de Podenàs (1367) a prop de Nerac, on al mig d'un text en el gascó més florit apareixen expressions llatines com *noverint universi*, *item* :

Forma dels Costums de Podenàs	**Forma del llenguadocià**
castèt	castèl
crompar	comprar
aquerras	aquelas
compelisca	*també forma del llenguadocià ... i de l'andorrà*

Plaça del mercat d'una bastida del Perigord. En molts altres casos s'hi ha construït un firal cobert de fusta (*halles*).

Lectura comparativa de documents (extractes)

Per il·lustrar el tipus de document que encara es conserva, he escollit algun fragment variant al màxim el tipus i la font. El primer és un acord entre cosenyors de Roses, el comte Hug d'Empúries i l'abat Ponç de Sta. Maria de Roses, sobre la partició de drets jurídics, datat del 1229 i en llatí.[5]

> *"Notum sit cunctis quod nos Ugo Dei gratia Impuriarum comes per nos et per omnes nostros presentes et futuros venimus ad bonum finem et ad*

5. Document disponible *on-line* a la Web de l'Arxiu Diocesà de Girona, a l'adreça www.arxiuadg.org/annex/roses.htm .

amicabilem composicionem super omnibus iusticiis et firmamentis iuris et bannis omnium hominum habitancium in villa de Rodis et forensium, tam mercatorum quam aliorum ad predictam villam adveniencium, sive sint in mari sive in terra, a Morrello usque ad regnum de Martimo, vobiscum Poncio Dei gratia abbate Ste. Marie de Rodis et conventu eiusdem, in hunc videlicet modum, quod vos et successores vestri ponatis semper unum baiulum et nos alium qui recipiant comuniter firmancias omnes et firmamenta de directo et utrique teneantur sacramento fideles esse nobis et vobis in illo officio et firmancie et querimonie que fient racione honoris vel possessionum que per monasterium vestrum tenentur vel in futurum tenebuntur veniant tantum in manum vestram et successorum vestrorum vel baiuli vestri et in illis nichil nos vel nostri recipiamus."

Que sàpiguen tots que nos Hug, comte d'Empúries per la gràcia de Déu, hem arribat per Nós i tots els nostres presents i futurs a bona fi i a amigable composició sobre tot el que pertany a la justícia i establiment de lleis i bans per tots els homes habitants a la vil·la de Roses i els seus foraster, tant mercaders com qualsevol altre que arribi a la predita vil·la sigui per mar sigui per terra, de Morella fins al regne de la Maresme, i amb Vós Ponç, per la gràcia de Déu abat de Santa Maria de Roses i el seu convent, de la manera següent: que Vós i els vostres successors poseu sempre un batlle i Nós un altre que rebin comunament totes les caucions i garanties de dret, que els dos siguin tinguts per jurament d'ésser fidels a Nós i a Vós en l'ofici i que vinguin les caucions i requeriments que es facin per raó de l'honor o de les possessions que són tinguts o d'aquí endavant siguin tinguts pel vostre monestir a la vostre mà i a la dels vostres successors o del vostre batlle i que ni Nós ni els nostres en rebem res.

Aquest extracte, que correspon a principis del text, pren la forma clàssica dels texts públics, notifica el seu contingut a tothom *notum sit cunctis*. Aquesta entrada en matèria, més típic al sud del Pirineu, alterna amb una altra potser més corrent al nord: *noverint universi*. Prou estranyament, no es troben cap de les dues fórmules en els Pariatges d'Andorra, però sí en la concòrdia entre el Bisbe Guillem de Montcada i el comte Roger Bernat III del 1299.[6]

Hi ha dos punts en aquest text que ens recorden bastant els Pariatges d'Andorra. Una és la figura d'"amigable composició", correntment aplicat a les relacions entre famílies nobles, i que sembla indicar la prèvia existència d'un punt de desacord que aquest text té cura de resoldre. No tenim però més evidència d'aquest fet en el cas de Roses. El segon punt és la representació dels senyors mitjançant un batlle (*baiulus*) cadascun, representació que pren tot el seu significat en l'administració de la justícia tal com es relata en la resta del text. Cal recordar que el paper del batlle no es limitava a la justícia, essent representant del senyor amb atribucions d'administració del domini -i que també tenia un paper fiscal important.

6. *in* VELA, S. La prestació d'homenatge: l'acte central de la senyoria andorrana, **Papers de Recerca Històrica** vol. 1

Aquest document és típic en el sentit que regula una fundació anterior. Examinem ara el cas del pariatge de Castilhonés situat al sud de Brageirac (1259, original llatí), i al bell mig d'una de les zones més afectades per la futura guerra dels Cent Anys. Aquesta vil·la s'estableix com una nova fundació a parts entre l'abadia de Cadouin d'una part, i els dos germans senyors de Mons, conjuntament, de l'altra. Per complicar encara més la cosa, resulta que el terreny en qüestió ja era propietat divisa de les dues parts anteriorment a la fundació:

> *"Comme ce domaine était situé dans un pays peuplé de gens pervers, c'était depuis longtemps un lieu désert, des pillards, des larrons et de mauvaises gens y demeuraient, ainsi que dans ses dépendances, au point que les travailleurs et les gens de bonne réputation ne pouvaient et n'osaient y vivre, les bras de leurs seigneurs n'étaient pas tendus avec assez de vigueur pour pouvoir y maintenir la paix et protéger ce lieu de leurs ennemis malfaiteurs.*
>
> *Voulant, désirant que la vertu de paix et de concorde régnât dans les dits lieux, [...] une ville y fut bâtie, [...] que les dîmes et que les prémices des fruits de la terre fussent donnés, et que d'autres biens en arrivassent en l'honneur de Dieu, de sa mère et pour l'accroissement du nom chrétien, et afin que les guerres et leurs pièges, les brigands et les mauvais sujets, par le secours de la dite ville, pussent être repoussés plus loin, et que la vertu de paix et de concorde régnât dans les dits lieux".* [7]

Amb aquest fragment s'aprecia la motivació de la nova fundació: aprofitar un terreny erm. També es nota l'aparició d'un fenomen que va tenir lloc en moments en què el poder senyorial era feble: el bandolerisme. Aquest mal es va estendre en grans zones del sud del Llenguadoc després de la Croada contra els Albigesos. La seva causa principal sembla haver estat l'absència de poder dels comtes de la zona, eliminats i reemplaçats "a distància" pel poder reial francès encara feble; va ser el cas dels comtes de Tolosa i de Carcassona.

És en això que es veu la necessitat de la construcció de fortificacions als voltants de vil·les essencialment agrícoles i mercantils, però també sobre alguns ponts: les portes fortificades de l'anomenat Pont del Diable (a prop de Montoliu, Arièja) no servien només per cobrar el dret de pas, sinó també per protegir-se contra les bandes de gent armada.

La resta del text se centra en les donacions fetes per part i d'altra per donar consistència al nou establiment:

> *"Les dits seigneurs ont donné et cédé par une vraie et irrévocable donation, faite entre vifs, non feinte ni cachée et ne devant jamais être redemandée pour ingratitude ni pour autre cause, au susdit sénéchal au nom du comte susdit, et pour lui recevant, les dits coteau et château, ou domaine*

7. *in* HOARE L.J. *Castillonnès, les origines de la bastide*, ed. C.E.B. 1990

"Pont de Diable"

de Castillonnès, autant seulement qu'il en sera besoin et nécessaire pour construire une ville selon le jugement et connaissance de Gautier de Rampoux, bayle de Monflanquin et de maître Ponce Maynard. Les susdits et maître Pons et Gautier placeront des bornes de pierre autour des dits coteau et château, entre lesquelles bornes, la dite ville sera bâtie selon la connaissance et avis des mêmes, laquelle ville soit toujours de la propriété et du domaine du comte susdit et de ses successeurs".

Amb aquest tipus d'estipulació, el pariatge es comporta exactament de la mateixa manera que el contracte de societat mercantil que coneixem encara avui en dia, i també com els contractes entre associats per l'armament d'un vaixell de comerç.
En aquestes noves fundacions, es relaxava una mica el control bastant estricte amb què els senyors –teòricament– encara regulaven la vida dels seus subjectes en algunes de les ciutats més velles. Aquest control, derivat del servatge, es podia exercir fins als detalls més personals, però ja no es podria exercir de la mateixa manera en els nous establiments. En la carta de Viana (1310), per exemple, es fa menció explícita que:

«Les habitants de ladite bastide pourront librement marier leurs filles où ils voudront et faire accéder leurs fils aux ordres de l'Église.»

Aquest petit fragment no és únic en aquest sentit,[8] i si bé podria fer saltar –i amb raó–

8. Apareix redactat pràcticament de la mateixa manera als Costums de Belmont del Perigord.

Porta i muralles de la bastida de Viana (Agenès), on es distingeix l'escut de la vil·la compost per parts de les insígnies dels dos fundadors: el rei d'Anglaterra (tres lleons) i el comte d'Isla-Jordà (creu càtara)

qualsevol representant del feminisme modern, també ens ha de fer reflexionar sobre les seves motivacions econòmiques. Una filla que se n'anava de l'establiment representava una pèrdua de mà d'obra, particularment dolorosa durant els primers anys crítics abans que realment estigués consolidada. La incorporació d'un fill als ordres també representava una pèrdua de potencial econòmic. I en efecte hi ha hagut casos de bastides que no han sobreviscut a la primera generació de pobladors.

Per l'ordre cronològic, la carta de costums de Podenàs[9] a prop de Nerac (1367, original gascó) serà l'últim d'aquest article. Com ja s'ha comentat, és redactat preferint no només la llengua vernacular més aviat que el llatí, sinó a més en el gascó d'aquell lloc i d'aquell temps, el que li dóna tot el seu sabor.

Aquest Costum, redactat al 1367, és una represa d'una de més antiga i que es va perdre en un incendi durant les lluites entre el comte de Foix i el d'Armanyac, que van acabar amb la mort de Joan I d'Armanyac al 1362. Els dos primers punts sobre els que

9. *in* OURLIAC, P. et GILLES, M. *Coutûmes de l'Agenais*, T.II

incideix és –no estranyament– sobre la fiscalitat. Podenàs era una vil·la franca, excepte pels serveis que els habitants havien de prestar a la comunitat, i alguns imposts com la talla –que també es cobrava a Andorra:

> *"Premerament autrejan(t) e acorden(t) losdits senho[r]s que totz los hostalz e las maiso[n]s que son ne saran construictz diens los murs del predit castet de Podenas sien fran[c]s de tot servicy empro que sien aquetz tengutz de ffar e reparar las muradas deldit loc, exceptat los portalz [...]*
>
> *Item es coustuma que tot caslan de Podenas es franc sy no aquetz tenon, exceptat empero que los casla[n]s per lor mesix accordadamen[t] pagen(t) tailhes per coyta deldit castet de Podenas".*
>
> Primerament acorden els dits senyors que tots els hostals i les cases que estan o seran construïts dins els murs del predit castell de Podenàs seran lliures de tot servei, a part que siguin tinguts de fer i reparar les muralles del dit lloc amb la excepció dels portals.
> Així mateix és costum que tot habitant ("castellà") de Podenàs és lliure si no tenen aquells, però que els habitants per ells mateixos acordin pagar talles per la cura del dit castell de Podenàs.

Es pot notar l'ús de la paraula *castèt* (castell), per referir-se en aquest cas a la mateixa vil·la, del que es pot deduir la seva importància com a lloc defensable davant dels perills externs.
També notem l'aparició de la talla, impost que es coneix a les Valls possiblement "gràcies" al comte de Foix.
Hi trobem una cura extrema per la seguretat personal i dels béns dels veïns respecte al poder senyorial; per exemple:

> *"Item es coustuma que totz casla[n]s e totz habitan[t]s de Podenas sia ssegurs, sa personna e ssas causas moblas e no moblas [...] que los senho[r]s ne lors companhya ne nulz autres no fassan ne prengan ne bareyan las causas tant cum sian apanhatz."*
>
> Així mateix és costum que tots els habitants de Podenàs siguin segurs de les seves persones i de les seves coses mobles i immobles, que ni els senyors ni la seva companyia ni ningú més no facin ni prenguin ni mesclin les coses tan com siguin adobades.

Una gran part del text se centra en els usos comercials: venda de vi i d'aliment, falsificació del vi, deutes i altres.

Per a l'administració de la justícia, també es preveu el batlle:

> *"Item es coustuma que ly senhor poden mete justicia et bayle una [un] acordadamen el castet de Podenas, e ssengles, sy cascun ne vol aver lo*

sou; empero aquet o aquetz que elz y meteran per justicia o per justicias devon este bonnas personnas, vesi[n]s del castet de Podenas e que sian de bona famma; e devon este presentatz alz juratz del dit castet e devon jurar que leyalment se porteran en lor officy."

Així mateixa és costum que els senyors puguin anomenar un jutge i batlle, un per acord al castell de Podenàs, i sengles si cadascú vol tenir el seu; però aquell o aquells que hi posin com jutge o jutges han d'ésser bones persones, veïns del castell de Podenàs i de bon renom; i hauran de ser presentats als jurats del dit castell i jurar que duran a terme el seu ofici lleialment.

Visiblement en aquesta època més tardana, el senyor ja no podia imposar el seu batlle, sinó que havia de consensuar el seu manament en gran mesura amb la població. En fa una referència a l'ús i a l'abús que certs senyors havien fet de la figura del batlle, sobretot pel que fa al tema fiscal.

Després –i només després– de la secció dedicada al que avui anomenaríem "dret mercantil", trobem la part del "dret penal". En aquest es parla de diferents tipus de delicte, del procediment a seguir i de la pena, sovint pecuniària, que el culpable hauria de pagar. Entre altres, és interessant notar el paper que els *quatre prohomes del dit loc* podia jugar, sembla als dels Cònsols a ciutats com Agén o Tolosa.

Per acabar, a costat de capítols que no desdirien en el món modern, com la prohibició de la tortura, o bé la prohibició feta als senyors d'acaparar-se dels béns dels habitants, trobem alguna resta que ens recorda que efectivament estem en temps medievals, com aquest reglament sobre l'adulteri:

"Item es coustuma que sy nulh home vesin de Podenas commeten adultery es trobat ab famma[10] *de Podenas vesia maridada el leyt nut ab nuda, o vestit las bragas baissadas en loc sosplictos, que pos cascun o amassa coren per lo castet de Podenas totz nutz o pagan cascus alsz senhors, entrames lo home e la fama LXVI sos VIII d de ley; e que sia lor lection de core o de pagar."*

Així mateix és costum que si un home veí de Podenàs és trobat cometent adulteri amb una dona casada de Podenàs, nus al llit, o vestit amb les bragues baixades en lloc sospitós, que després corrin nus per separat o junts pel castell de Podenàs o bé que paguin cadascú 66 sous i 8 deners de multa; i que sigui seva l'escollida de córrer o de pagar.

10. Error d'una transcripció més tardana, i per altres mans? Hauria de ser *femna* en llenguadocià, o bé *hemna* en gascó.

PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA, 3: 22-31 (2004)
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.38

RESUM: **Un manuscrit amb projecció europea de l'Arxiu Nacional d'Andorra**
A l'Arxiu Nacional d'Andorra es conserva el *Còdex Miscel·lani* (Arxiu de les Set Claus) que conté un fragment de gran importància per a la història d'una de les obres literàries de més transcendència d'occident: el Tristany i Isolda. Ens trobem davant d'una versió de transició cap a les diferents versions castellanoaragoneses que permet d'apuntar la hipòtesi segons la qual les versions castellanes del Tristany provenen de les catalanes i prova, com a corol·lari, que la teoria de l'origen italià d'aquelles no és correcta.
El Tristany d'Andorra representa un element central, en tots els sentits de la paraula, per a l'estudi d'una de les grans matèries literàries que uneix el món iberoromànic amb el de la literatura occidental. Constitueix una baula essencial en una llarga cadena de textos que assegura el contacte entre el món gal·loromànic i l'ibèric, transformant-se, així, en el símbol de la posició de la llengua catalana i, al mateix temps, d'Andorra; d'un idioma i un lloc de transició entre diferents cultures, d'un espai que permet l'intercanvi entre els corrents literaris europeus, d'una posició privilegiada que facilita entrar en contacte tant amb França com amb Espanya.

RESUMEN: **Un manuscrito con proyección europea del Archivo Nacional de Andorra**
En el Archivo Nacional de Andorra se conserva el "Còdex Miscel·lani" (Archivo de *Les Set Claus*) que contiene un fragmento de gran importancia para la historia de una de las obras literarias más importantes de occidente: *Tristán y Isolda*. Nos encontramos ante una versión de transición hacia las diferentes versiones castellano-aragonesas que permiten aventurar la hipótesis que las versiones castellanas de Tristán provienen de versiones catalanas y así demostrar, en consecuencia, que la teoría de su origen italiano no es correcta.
El *Tristany* de Andorra representa un elemento central, en el sentido más amplio, para el estudio de una de las grandes materias literarias que une el mundo ibero-romano con la literatura occidental. Constituye un elemento esencial en una cadena de textos que aseguran el contacto entre el mundo galo-romano y ibérico, trasformándose en un símbolo de la posición de la lengua catalana, y al mismo tiempo de Andorra, de un idioma y de un lugar de transición entre diferentes culturas, de un espacio que permite el intercambio entre las corrientes literarias europeas, y de una posición privilegiada que facilita el contacto con Francia y España.

RÉSUMÉ: **Un manuscrit à projection européenne des Archives Nationales d'Andorre**
Un manuscrit de portée européenne aux Archives (Nationales) de l'Andorre.
Aux Archives Nationales de l'Andorre est conservé le "Còdex Miscel.lani" (aux Archives des Sept Clés). Il contient un fragment clé pour l'histoire de l'une des oeuvres littéraires plus importante d'occident: Tristan et Iseut. Nous sommes face à une version de transition vers les différentes versions castillano-aragonaises, qui permet d'émettre l'hypothèse selon laquelle les versions castillanes de l'oeuvre de Tristan proviennent des versions catalanes et démontre, en conséquence, que la théorie de l'origine italienne de celles-ci est incorrecte.
Le Tristan de l'Andorre représente, dans tous les sens, un élément central à l'étude de l'une des matières littéraires qui relie le monde ibéro-roman à celui de la littérature occidentale. Il constitue un élément essentiel d'une suite de textes qui assurent le contact avec le monde gallo-roman et ibérique, et devient ainsi le symbole de la position de la langue catalane, mais aussi de celle de l'Andorre, d'une langue et d'un lieu de transition entre de différentes cultures, d'un espace qui permet l'échange entre les courants littéraires européens, d'une position privilégiée qui fournit la mise en contact aussi bien avec la France qu'avec l'Espagne.

Un manuscrit amb projecció europea de l'Arxiu Nacional d'Andorra

Per Enric Andreu Ros i Domingo

Introducció

A l'Arxiu Nacional d'Andorra es guarda un manuscrit que conté un fragment de gran importància per a la història d'una de les obres literàries de més transcendència d'occident.

Cap altra obra medieval no gaudí de tant èxit com la que descrivia la història d'amor adúlter entre Tristany i Isolda, nebot i esposa del rei Marc, respectivament. Es difongué per tota Europa i es convertí en la novel·la de moda que hom havia de conèixer. Si es pogués aplicar la terminologia actual a l'època hauríem de parlar d'un supervendes internacional ja que reflectia, com cap altra obra, el *Zeitgeist* de llavors. Pertot arreu circulaven traduccions i adaptacions que narraven les peripècies d'aquest triangle amorós, singular *ménage à trois medieval*, molt productiu per a la cultura occidental. A aquest fet li devem que, actualment, disposem de fragments o versions completes en alemany, castellà, català, francès, grec, anglès, islandès, noruec, portuguès i serbi.

França és el bressol de les obres sobre Tristany i Isolda tal com les coneixem a l'actualitat. Hom acostuma a distingir entre dos principals tradicions, que se succeeixen cronològicament. La primera, en vers, s'inicia cap a la segona meitat del s. XII per a continuar cap a Alemanya i Europa de l'Est i del Nord, extingint-se, malgrat tot, en el seu lloc d'origen. Allí, agafa el relleu el que s'acostuma a nomenar com a *tradició en prosa*, que dominarà a partir de llavors en l'Europa meridional i les Illes Britàniques. Les novel·les en prosa no representen simples prosificacions, com hom podria pensar per la terminologia emprada per la ciència literària, sinó que constitueixen veritables renovacions conceptuals i recreacions literàries ja que hom acostuma a adaptar el tema central a les modes literàries dominants en cada moment. D'aquesta manera també, hom transforma el contingut i l'esperit de les refoses, atès que introdueixen i amplien molt les aventures cavalleresques de Tristany, difuminant, d'aquesta forma, la història d'amor que, en els seus orígens, representava el nucli central i temàtic de la història. A més, la matèria s'uneix, estretament i definitivament, amb el cicle artúric i el seu bigarrat món. Tristany és admès en el cercle dels cavallers de la Taula Rodona i, fins i tot, participa en la recerca del Sant Graal.

Un tema que ha vingut (pre)ocupant els estudiosos de la literatura de les llengües romàniques des de fa molt temps és la qüestió de les fonts emprades pels refonedors de les versions iberoromàniques, ja que aquestes es caracteritzen per una sèrie de

trets comuns que les diferencia de la novel·la en prosa francesa tal com la coneixem a l'actualitat. El debat dura des de fa uns noranta anys sense que, mentrestant, s'hagi pogut imposar definitivament una de les opcions proposades. La base per a la disputa la posà el filòleg nord-americà George Tyler Northup en l'article *The Italian Origin of the Spanish Prose Tristram Versions*, publicat el 1912.[1] La seva teoria suscità de bell antuvi un debat científic acarnissat que continua obert. El fet que Sebastian Iragui hagi publicat recentment un article recolzant les controvertides tesis de Northup, segons les quals les versions iberoromàniques procedirien de les italianes, subratlla encara més l'actualitat de la discussió.[2]

Què tenen a veure en tot això uns folis del manuscrit nomenat *Còdex Miscel·lani* que guarda actualment l'Arxiu Nacional d'Andorra i que antigament es trobava a l'Arxiu de les Set Claus? Molt. En ells es guarda també, possiblement, la clau per a resoldre l'enigma que ha estat ocupant diverses generacions de filòlegs. En les pàgines següents intentarem d'exposar breument el perquè d'aquesta afirmació.

El manuscrit i el seu contingut

L'existència d'un manuscrit en català de la novel·la de Tristany en l'Arxiu Nacional d'Andorra era coneguda des de principis del segle XX. Bohigas i Balaguer afirma en un article de 1929 que Duran i Sanpere, l'editor de l'altre testimoni català de la novel·la –un fragment que es guardava en l'Arxiu de Cervera i que, de moment, es troba, malauradament, en lloc desconegut– el coneixia.[3] Malgrat tot, el text no va ser donat a conèixer al món de la ciència fins al 1967, quan sortí d'Andorra arran d'una exposició a Barcelona amb motiu del Quart Congrés de Municipis. El 1969, finalment, Ramon Aramon i Serra en publicà la transcripció.[4] El manuscrit forma part d'una compilació de textos heterogenis, datats entre els segles XII-XIV, de diversa procedència i temàtica, recollits sota el nom de *Còdex Miscel·lani*. Es tracta d'una de les joies que guardava el famós Arxiu de les Set Claus. Els folis dedicats a Tristany són quatre i porten els números que van del 33 al 36. Ens trobem, doncs, davant d'un fragment i no davant d'una versió completa de la novel·la de Tristany com molts esperaven. El gran filòleg català en datà la lletra cap a la segona meitat del segle XIV. Respecte a la seva possible relació amb l'altre Tristany català afegeix:

> La versió sembla completament diferent de la del fragment que ens donà a conèixer Duran i Sanpere, no solament perquè els fulls que ens han transmès

1 Northup, George Tyler, "*The Italian Origin of the Spanish Prose Tristram Versions*", *Romanic Review*, III, 1912, pp. 194-222.

2 Iragui, Sebastián: *"The Southern versions of the Prose Tristan: The Italo-Iberian translations and the French source"* en *Tristania*, 17, 1996, pp. 39-54.

3 "*Esperamos también que un manuscrito conservado en el archivo de Andorra, que, según referencias obtenidas por el Sr. Duran i Sanpere, contiene otro texto del Tristán catalán, más extenso que el publicado por él, tal vez nos permitirá con el tiempo hacer afirmaciones más categóricas sobre la relación del Tristán catalán con las versiones italianas y españolas.*" Bohigas Balaguer, Pedro, en la seva ressenya a "*El cuento de Tristán de Leonis*", *Revista de Filología Española*, XVI, 1929, p. 288.

4 Aramon i Serra, Ramon: *"El Tristany catalán de Andorra"*, en *Mélanges offerts à Rita Lejeune*, Gembloux, Duculot, 1969, volum 1, pp. 323-337.

cadascun dels dos fragments no poden pertànyer a un mateix manuscrit, sinó també per les característiques lingüístiques que l'un i l'altre ofereixen. Els fulls del fragment de Cervera, d'un manuscrit més petit que el d'Andorra, contenen una sola columna, mentre que els del nostre fragment contenen dues columnes.[5]

Aramon i Serra transcriví el text sencer afegint en el comentari que deixava per a una altra ocasió l'examen de la seva relació amb els textos francesos, castellans i italians coneguts, així com la seva anotació lingüística.[6]

El text comença al·ludint a la mala consciència que sent Tristany per haver acceptat en matrimoni Isolda de les Blanques Mans, filla del rei Coel de la Petita Bretanya. El cavaller tem per la seva fama en ser infidel a la seva amant, l'altra Isolda (la Bronda).[7] Durant la nit de noces abraça i besa la seva esposa sense poder sobreposar-se als seus escrúpols i complir amb els deures conjugals. Isolda de les Blanques Mans, verge i innocent, s'acontenta amb aquestes carícies ja que desconeix els secrets de l'amor carnal.[8] Poc després, en la cort del seu sogre, un cavaller, vingut de fora, descobreix la identitat de Tristany. Acut amb aquesta nova, juntament amb la del casament, a la cort del rei Marc, on Isolda, tancada pel seu marit en una torre, és posada al corrent dels esdeveniments per un nan. Se sent traïda pel seu amant a qui creia mort. Afligida, escriu una carta a Tristany en la qual l'insta a tornar immediatament al seu costat. Bragina, la seva criada, s'encarrega de trametre-la. Després d'haver hagut de sentir durs retrets per part de la criada que no es dóna a conèixer, Tristany llegeix la missiva. Llavors confessa al seu cunyat Gedis tot allò que havia passat anteriorment amb l'altra Isolda (la Bronda). Li informa que els motius que el portaren a acceptar el matrimoni amb la seva germana són fruit d'un mal entès, mai no aclarit entre ells dos.[9] Ple de remordiments, decideix abandonar la cort del seu sogre amb el pretext que ha de posar ordre en el seu regne *Leonís*. En realitat vol dirigir-se cap a la cort del rei Marc per a reunir-se amb la seva amant. La seva esposa, que pressent l'infortuni que li ve a sobre, ha de contemplar com el seu marit l'abandona amb la benedicció del seu pare, el rei Coel. Acompanyat pel seu jove cunyat, àvid d'aventures, i la criada Brangel, Tristany emprèn el viatge de retorn. Primer, una nau els porta al regne de *Longres* on se

5 Aramon i Serra, Ramon: "El Tristany català d'Andorra", op. cit., p. 325 text i notes.

6 Aramon i Serra, Ramon: "El Tristany català d'Andorra", op. cit., S. 325. Malauradament, no tingué ocasió de realitzar el que s'havia proposat. En una entrevista que vaig tenir oportunitat de fer-li, em comentà que, per motius de temps i salut, no podria fer-ho i m'animà, expressament, a dedicar-me en profunditat a l'estudi de l'esmentat manuscrit.

7 Si yo e *afer* ab aquesta dona e met en oblit madona Isolda la Bronda, qui a suferta tanta de pena per mi, yo seré tengut per fals amador e seré tengut per fals cavaller per tots los cavallers e les dones qui entenen en amor.

8 E de açò se acordà Tristany, segons que diu lo Libre, e besà-le e abresà-le, que altra joch no li féu. Per pagade se´n tenc la dona fort bé, per çò com se cuydave que altra privadança no fos de hom ni de fembra. E així stigueren la nit, ab molt gran alegre.

9 Sapiats que aquesta és la donsella leal que yo-us comtave, e m'à portades letres de aquella dona que yo-us dixí en esta plage que amave e soferia tant de turment per ella. E vós pensàs-vos que yo o digués de vostra girmana, e digués que le-m daríets. Yo, per amor que pogés metre en oblit aquesta dona, plagué¨m ço que¨m digués, e prenguí per muller vostra sor. Mas lo meu pensament no-m valch res, que yo no la pugui oblidar. Emperò, així com me donàs vostra sor, laus puch retre, que null temps aquí negun deport ab ella sinó de besar e de abresar. Així és mester que yo vage en aquest regne per amor de aquesta regina, e prech-vos que vós me tingats celat, que yo tornaré en aquella terra tost, si a Déus plau.

separen de la criada. Llavors, s'endinsen en un desert en el qual han de passar diversos dies sense menjar ni beure, fins que topen amb un ermità que els ofereix aixopluc i els informa que el rei Artus s'ha perdut en aquests paratges on el busquen els cavallers de la Taula Rodona. El manuscrit es talla durant la narració d'un combat contra un cavaller negre en el qual Tristany vol venjar el seu cunyat qui acaba de fracassar en la seva *prova de foc* com a cavaller errant.[10]

El Tristany d'Andorra i la tradició iberoromànica

Un tret molt interessant del Tristany d'Andorra radica en el fet que relata, des del punt de vista del contingut, justament l'encreuament entre diferents versions importants, l'interval en el qual les versions castellanes i una part de les italianes se separen de les versions originals franceses. Es tracta d'un punt de confluència –o de separació– fonamental en les anàlisis dels manuscrits publicat per Löseth,[11] del pas directe del §58 al §71 en la terminologia de l'estudiós noruec. Aquest salt, que deixa de banda una part substancial de contingut –tot allò que fa referència al *Servage* i al *Valet à la cotte mal taillée*, dos episodis que es desenvolupen llargament en la novel·la francesa–, representa una de les característiques fonamentals sobre la qual s'han basat les investigacions tristanyanes fins ara per a definir les versions castellanes i italianes com un subgrup específic i homogeni de les versions en prosa del Tristany, unit per una sèrie de trets comuns. Ara bé, si el Tristany d'Andorra conté també aquest tret definitori, això implica que ha de passar a formar part, a la vegada, del mateix subgrup. Consegüentment, s'ha de revisar i ampliar la teoria sobre l'origen de les diferents versions iberoromàniques afegint-los, com a mínim, una de les dos catalanes, la qual cosa, per la seva banda, obre noves possibilitats de filiació entre els texts implicats.

Per a il·lustrar la relació que hi pot haver entre les diferents versions iberoromàniques més significatives voldríem juxtaposar breument dos passatges de cada una d'elles. A part del Tristany d'Andorra (A), en català, disposem d'un llarg manuscrit, escrit en castellanoaragonès, la lletra del qual és del segle XIV. Es guarda a la Biblioteca Vaticana (V) i se l'acostuma a conèixer pel títol de *El cuento de Tristan de Leonis*.[12] El tercer text procedeix d'una versió en castellà, impresa amb el títol *Libro del esforçado cauallero don Tristan de Leonis y de sus grandes fechos en armas* el 1501 (TL 1501) de la font

10 E com Tristany vaé son cunyat caygut, ell dix: –Per ma fe, Gedis, vós avets talent de combatre ab los cavallers arreans, mas la primera vegade vos n'és pres mal; mas yo, si pux, vos en venjaré.
El cavaller va vés ell, e Tristany vés ell, e donen-se grans colps, que les lances romperen ensemps; e de aquest encontre' lo cavall de Tristany donà dels ginolls en terra. El cavaller pesà per complir son cos, e anà-se¨n dret a la fontana. E Tristany se'n va a peu al cavaller, e dix-li: –Sènyer: yo atorch bé que vós me avets vençut ab la lança, e no per àls sinó per falta de cavall; emperò yo us pregaria que nós jugàsem a les spases. Ab tant, devellà lo cavaller a terra del cavall, e met-se l'escut devant, e mès mans a la spase, e va vés Tristany; e com Tristany lo vaé venir vés si, mès mans a la spasa, e val em...

11 *Le Roman en prose de Tristan, le roman de Palamède et la Compilation de Rusticien de Pise: Analyse critique d'après les manuscrits de Paris*, ed. per Oluf Eilert Löseth, Bibliothèque de l'École des Hautes Études, 82, Paris, Bouillon, 1890; reimprès a New York, Burt Franklin, 1970.

12 *El cuento de Tristan de Leonis*, edited from the unique manuscript Vatican 6428 by George Tyler Northup, Modern Philology Monographs, The University of Chicago Press, Chicago, 1928; *The Text and Concordances of Vaticana MS 6428 Cuento de Tristan de Leonis*, edited by Ivy A. Corfis, The Hispanistic Seminary of Medieval Studies, Spanish Series, No. 26, Madison, 1985.

del qual es conserva un breu fragment manuscrit datat també en el segle XIV.[13] L'escena descriu com el rei Coel vol fer entendre a la seva filla, Isolda de les Blanques Mans, que el seu espòs, Tristany, ha de marxar per resoldre assumptes importants en el seu regne, Leonís, i que ella hauria de donar-li el vistiplau. El manuscrit d'Andorra ho formula així:

> A: E com tot lur arnès fo recullit, monsenyor Tristany e.l rey se.n van denant madona Isolda; e dix-li lo rey: Filla: a Tristany, vostro marit, si à vengut misatge que al pus tost que puxa, que vage en son regne. Per ço ell no se.n vol anar sens vostra paraule. Per ço.us cové la li donets. E la dona, com hoy acò, més mans a plànyer fortment, e dix: Bé sabia jo que aquesta donsella no era vengude sinó per dan meu, que yo sé bé que com Tristany serà dellà, que no li membrarà de tornar a mi. E yo no é tant de poder que yo lo pugue retenir mal son grat; per què, si ell o vol, Déus lo façe tornar sans e saul. Mas tota via lo prech que ell se recort de mi, que si ell tost no torna, jo no vul pus viure, que jo.m lexaré morir per la vostra amor. En aco Tristany abreçà la dona, e la besà, e li dix: La mia care dona: yo tornaré tost, si a Déus plau; e yo me.n men en ma companyia Gedis, vostro frare, que si yo no agués al cor de tornar, yo no.l me.n menare. E és usançe de cavallers que van per lur ventura, e puys tornen a lurs dones. (pàg. 333)

La versió de la Biblioteca Vaticana transmet el mateix episodi d'aquesta manera:

> V: E el rrey tomo por la mano a Tristan, e fueron a la camara do estaua la infanta muy triste. E en esto dixo Godis: Hermana, non tomedes tristeza, e veredes aqui mi señor Tristan que viene a tomar lyçencçia de vos e yo otrosi; e non vos desconortedes, ca sy dios quisyere, ayna vernemos con salud e onrra. E digovos que non seria grand onor a Tristan en estar toda su vida en la Pequeña Bretana, nin a vos non deuia plazer que el perdiese lo suyo por estar aqui conbuscoençerrado, nin el non lo acostumbro ansi fasta oy nin gano ansi la grand honor e preçio que el a por todas partes que el ua. E la infanta estaua muy triste contra Godis por aquestas palabras que el dezia, e non le quiso rresponder ninguna cosa. Mas el rrev dixo: Fija, Tristan viene a tomar lycençia de vos por rrazon que le conviene partir de aqui antes de tres dias; e non tomedes enojo, ca por vuestro bien es e por el suyo. E vos podedes bien sauer que esta donzella ha traydo cartas de su rregno e que le enbian dezir que se vaya, e sy non, que su rregno esta en peligro de se perder, por que las gentes non saben do el es. E ansi, mi fija, yo vos

13 "*Fragmento de un Tristán castellano del siglo XIV*", ed. Bonilla y San Martín, Adolfo, en *Anales de la literatura española* (años 1900-1904), Madrid, Tello, 1904, pp. 25-28; *Libro del esforçado cauallero don Tristan de Leonis y de sus grandes fechos en armas*, ed. Adolfo Bonilla y San Martín, Madrid, Sociedad de Bibliófilos Madrileños, 6, 1912.

> rruego que vos le mostredes todo buen talante ansi como solyades fazer e que non le enojedes, ca el tornara mas ayna por ventura que vos non pensades. - Señor, dixo la infanta, mi señor sabe bien que yo non lo puedo tener por fuerça, ca si yo pudiese, yo querria mas que tales tres rregnos fuesen perdidos; ca el podria bien aver escusado aquel rregno. Pero, pues su veluntad es, dios por su merçed lo guie bien, mas yo creo bien que, quando el sera alla, que poco se membrara de mi, la syn ventura. E en esto escomençó a llorar, en tal manera que non la podian conortar; e tornose contra Brangen que ally estaua delante, e dixo: - Donzella, bien sabia yo que por mi mal viniedes vos en esta tierra. Tristan començó a conortar la infanta e dezia que el tornaria lo mas ayna que el pudiese. E Godis que estaua delantre bien sañoso contra ella non le quiso mostrar todo el mal talante; ante començó a conortalla eso mesmo, e dixo: Hermana como auedes tal coraçon, e como pensades vos que yo oviese talante de yr con Tristan en aquella tierra, sy yo supiese que el non tornaria toste? E la infanta se conortaua ya vn poco mas e dixo: Señor, sabed que, si el non torna cedo, yo me dare la muerte. E en esto se partio el rrey e Godis de la camara de la infanta, e non finco ally saluo Tristan e la infanta e Brangen. (p. 196/197)

Finalment, en la versió castellana, impresa el 1501, podem llegir en la part corresponent:

> TL 1501: E luego el rey se fue para su hija, & dixole: Hija, ha vuestro marido es venido vna mensajera con cartas para que vaya al su reyno de Leonis lo mas ayna quel pudiere, & el no se quiere yr sin vuestra gracia, por que combiene que ge la deys. E ella començó de llorar, & dixo: Bien sabia yo que no era venida la donzella aqui sino por mi daño, & yo se bien que que, quando Tristan sea ydo desta tierra & sea alla, que no querra mas tornar a esta ni a mi. E yo no he poder para que le pueda estorcer desta yda; po que ruego a Dios, humilmente, que me lo guarde & lo traya sano & guarido, & ruegole que se le miembre de mi, que, si el no torna, luego yo non viuire. E Tristan la fue abraçar, e dixole: Senyora, yo me tornare, si a Dios plaze, en breue tiempo; ca yo lieuo en mi compañía a Quedin para me voluer con el, & mucho es vso de caualleros yr en sus auenturas & tornar en sus tierras. (p. 185/186)

No entrarem en comparacions detallades. Malgrat tot, no podem deixar de banda esmentar la diferència pel que fa a l'extensió dels textos. V és de lluny el més llarg, més del doble que els altres dos (V: 477 paraules; TL 1501: 176 paraules; A: 228 paraules). La versió castellanoaragonesa amplifica i repeteix diferents parts formulades de manera molt més breu en TL 1501 i A. Però també hi ha diferències de contingut. En V són presents en aquest episodi la criada Brangen i el cunyat de Tristany, anomenat Godis en aquesta última versió. El text focalitza de forma evident el desenvolupament del

caràcter d'aquest jove –ardent de ganes d'acompanyar el seu cunyat com a cavaller- i dedica bastant espai a transcriure i comentar les seves intervencions. Tant en A com en TL 1501 hi falten aquests dos personatges. A més, crida l'atenció que aquests dos no són els únics aspectes en els quals les versions A i TL 1501 semblen ser molt més properes l'una de l'altra que de V, que és la que se'n diferencia clarament.

Vejam ara si aquesta observació sumària es confirma a l'hora de la juxtaposició d'un segon element important en el Tristany d'Andorra. Es tracta de la carta que escriu Isolda (la Bronda), que es troba tancada pel seu marit en una torre, a Tristany, després d'haver-se assabentat que el seu amant, contràriament a allò que ella temia, continua viu i que, per a més inri, s'ha casat amb una dona que porta gairebé el mateix nom que ella. Des de la seva presó li escriu:

> A: Al amat meu, car e plasent e amorós.
>
> Lo meu car amich, lo millor e.l pus franch cavaller del món, Tristany, senyor del regne de Leonís, e fill del pus noble rey qui hanc fos, lo rey Meliadux: de part mia, dolorosa regina Isolada la Bronda, filla del rey Languissi de Irlande e muller del rey Marc de Cornualle, vos enviy saluts, ab làgrames, e ab plors, e ab ira, e ab dols, e ab greus pensaments, e ab sospirs, e ab gran desig que yo he de la vostra gentil perçona. Hon yo, lo meu car amich, age hoÿdes en esta cort coses les cals yo no creu, que vós avets presa per muller madona Isolda de les Blanxes Mans, filla del rey Coel de la Petita Bretany, hon vos fas asaber, lo meu car amic, que si.u aveu fet, que.u aveu fet en guisa de mal cavaller e de desleyal, car bé sabets vós que yo stic en presó per vós, e.n sofir molt treball e molt de desayra, e consir tots jorns en vós, que yo pogués ésser ab vós tots jorns e totes nits. E que vós me ajau mesa en oblit per altra dona, sapiats, car amich, que més de mal é aüt depuys que sabi aquesta novella, que no aguí en dos ayns que stigui en la presó, e tan gran dol, que a penes me pux abstanir nit ni jorn de plorar. E ab les mies lágremes é feta aquesta tinta, de la cal é scrites aquestes letres. E pensme en mi que yo só enganade per vós, que yo stich en gran pena e en gran treball e consir tot lo mal en mon cor, e vós stats en gran solàs ab la vostra Isolde de les Blanxes Mans, e vós avets-me mesa en oblit. Hon vos fas asaber, lo meu car amich, que si vós, vista aquesta, no veniu a mi traer d'aquesta pena que por vós sofir, que yo seré aquella qui.m lexaré morir per amor de vós. (p. 329/330)

Vet aquí la forma escollida per a transcriure la missiva per la dona que es creu traïda en la versió impresa de 1501 que, en l'episodi anterior, era la que més s'assemblava a la del manuscrit andorrà:

> TL 1501: Tristan, hijo del rey Meliadux: Yo, la sin ventura Yseo la Brunda, a ti salud, si el cabo de las cosas la acarrear puede; Tristan,

alegrome & plazeme que todavia crescen los tus loores em proheza, tus muy grandes & gloriosos hechos. Mas yo soy triste & mucho pesante, por oyr nueuamente el ensuziamiento del tan limpio & entrañable amor, & el perdimiento del prez & honrra de tu nombre de amador; ca dizen que tu, vencedor de todas las cosas, eres agora vencido de la tan sin fuerças Yseo de las balncas manos, fija del rey Oel de la pequeña Bretaña, & que agora nueuamente eres casado con ella. E ¿como puede ser que Yseo la Brunda sea asi oluidada, & contada entre todas las gentes por barragana?; &, si por mi hermosura comigo as tenido amores, mas fue a mi daño que no prouecho, & la mi hermosura & tu bondad de caualleria, enemigas fueron a mi muy crueles, que me pusieron en escuras carceles que a mi no pudieran ser contadas por virtudes, pues menos he de bien por ellas, que veo que, todas las altas dueñas, de los derechos de sus aferes han tan singulares plazeres, seruiendo & conosciendo a sus amigos. Mas yo, mezquina, conosco ansias y penas con las falsedades de la tierra. E escurezcome la voluntad, & endurezcome el coraçon, & quitame el temor toda esperança de bien. E todas estas cosas no son a mi nada en comparacion de lo que me dizen que eres tu ya casado; mas ya desto no podria mas ser, sino dar querellas a mi Dios, & sera testigo de los mis amargos dolores, & mostrara el mi cruel pecho la gran rauia de mi anima, & dare a conocer a las gentes el tu gran desonocimiento sin mesura ninguna; ¿piensas tu que no podian en algun tiempo tomar de ti vengança las mis ansiadas querellas? mas torna, tu, Tristan, & acorre a la tan atribulada Yseo la Brunda, por que no acabe de perecer; ca por cierto, mas gran dolor y mal he auido después de las nueuas & salida de la carcel quel rey me tenia, que en dos años que estado dentro; & piensa en ti, Tristan, que tan entrañable amor asi trocado nunca de Dios se perdono, & tu en todos los peligros seras temeroso, ca fara la culpa en ti silla de miedo; &, si pudiese dexar pasar la braueza del tiempo, yrme ya faziendo a la nueua tristura; & no quieras que, con infernal rabia, aya de fazer cosa que en no cumpliendo mi deseo acarree mi desastrada muerte; &, vista, ven a mi & sacarasme de tanto dolor; & embio a Brangel por que mas celado fuese mi padecer, & saludadme a Gorualan, del qual soy enartada. (p.179/181).

Finalment, en el manuscrit de la Vaticana el mateix assumpte es refereix en aquestes paraules que també transmeten dolor i desassossec.

V: A vos, el mi señor, leal, amoroso, franco e cortes, gentil e poderoso mas que otro cauallero en el mundo, Tristan de Leonis, fijo del muy alto, noble rrey Malyadus. Yo Yseo fija del rrey Languisyn de Yrlanda, e rreyna de Cornualla, vos enbio saludar con lloros e con lagrimas, pensamientos e sospiros e con grandes deseos de ver la vuestra gentil figura e

mas la vuestra noble catadura. Señor, sabed que a mi fizieron entender aqui en la corte del rrey, vuestro tio, e me traxeron nuevas, las quales nuevas yo non puedo crer: que vos aviedes por muger la infanta, fija del rrey de la Pequeña Bretaña. E como quiera que yo non quise creer estas nuevas, sabed que lo enbio saber de uos con vuestra leal Brangen que vos enbio alla, e fablara conbusco e otras cosas de mi parte. E sy uerdat es esto que a mi es dicho, vos non fezistes com aquel que vos soys; e so mucho maravillada, que vos sabedes bien que a mi dexastes en prision, asas pena e dolor sofriendo por vos e muchas coytas e deseos. Pues que fue del vuestro grand coraçon, señor, como faleçio contra mi tan ayna, a la vuestra leal seruidora? que mas penas e dolores me son rrecreçidas, despues que sope estas nuevas, que yo no fize en dos años en la prisyon. E con lagrimas de mis ojos escriuo estas letras e con grand manzilla e pesar por que ansy so engañada de uos, el mi señor, e vos que cura non ovistes nin avedes, estando en grand solas con la fija del rrey Coel, e a mi del todo oluidastes. Por lo qual, señor dulze e claro viso, vos fago saber que, sy vos, vista esta carta, non venides por me sacar desta tribulaçion, que yo so aquella que mas non escapara de la muerte, como quiera que vos contra mi fustes desleal, segun que a mi es dicho; e sabed que yo quiero poner esta pena con los otros males que yo por vos sofri, e por vuestro amor me quiero dar cruel muerte como aquella que non ovo ventura. (p. 191/192)

Contràriament al que s'havia pogut advertir abans, aquí és la versió TL 1501 la que destaca. Mentre que el seu contingut continua assemblant-se al dels altres dos textos, l'estructura és diferent. Canvia l'ordre de diversos elements adduïts i alguns dels que conserva es transmeten d'una altra manera. Els termes emprats s'assemblen molt poc als dels altres dos textos. La més gran discrepància es troba, malgrat tot, en el fet estilístic. TL 1501 utilitza un llenguatge molt més florit, retòricament i sintàcticament molt més dens. Ens trobem enfront d'una retòrica amorosa molt més complexa, plena de figures literàries elaborades, com l'antítesi, l'anàfora, la paradoxa, etc., la qual cosa té com a conseqüència que sigui el més llarg dels tres textos. En resum, podem afirmar que, en aquest segon exemple, el manuscrit andorrà es troba molt més proper al castellanoaragonès.

Què podem deduir de la comparació d'aquests dos passatges? La deducció més clara i evident és que el Tristany d'Andorra està estretament relacionat amb d´altres versions iberoromàniques. La més important, potser, que sembla ocupar una posició intermèdia entre les dos versions conegudes de l'àmbit castellanoaragonès.

Per acabar, voldríem esbossar, breument, la forma de procedir i de traçar a grans trets la línia d'argumentació que, segons el nostre parer, porta a conclusions científicament fefaents en aquest assumpte. Es tracta de portar a terme un estudi exhaustiu dels textos, una anàlisi molt més detallada, minuciosa i exacta del que acabem de veure. Aquest treball hauria d'incloure tres diferents nivells: el primer hauria d'ocupar-se de

la microestructura del contingut; el segon, de les ampliacions i amplificacions; i el tercer, de la microestructura lingüística dels textos. A partir d'aquí es podrien treure sòlides hipòtesis sobre la filiació dels textos iberoromànics. En un segon pas, en el cas que es volgués resoldre l'enigma de les fonts emprades pels refonedors ibèrics, s'hauria d'ampliar el treball fent una comparació minuciosa, paraula per paraula, amb totes les altres obres paral·leles elaborades en francès, italià i portuguès.[14] El breu espai disponible en el marc d'aquesta publicació impossibilita, per raons òbvies, portar a terme aquesta llarga i complicada tasca i exposar aquí de forma detallada els resultats als quals s'arriba posant en pràctica tal propòsit.[15]

La importància del Tristany d'Andorra

Tal com es pot deduir de tot el que hem dit fins ara, tot i no haver entrat encara en els detalls esbossats més amunt, el Tristany d'Andorra encarna, sense cap dubte, una versió crucial per a resoldre la qüestió de les fonts de les versions iberoromàniques de la novel·la i avançar en el camí de desembrollar la complicada xarxa d'interrelacions, dependències i possibles filiacions entre les diferents versions europees. Molt sembla apuntar cap a la possibilitat que ens trobem davant d'una versió de transició cap a les diferents versions castellanoaragoneses. A més, el manuscrit de l'Arxiu Nacional d'Andorra apuntala, clarament, segons el meu parer, la hipòtesi segons la qual les versions castellanes del Tristany provenen de les catalanes i prova, com a corol·lari, que la teoria de l'origen italià d'aquelles no és correcta. El manuscrit A podria molt bé constituir un representant de la famosa *baula perduda* que els estudiosos han estat buscant des de fa moltíssim temps.[16] Es confirma, així, el que s'apuntava al començament d'aquest article: El Tristany d'Andorra representa un element central, en tots els sentits de la paraula, per a l'estudi d'una de les grans matèries literàries que uneix el món iberoromànic amb el de la literatura occidental. Constitueix una baula essencial en una llarga cadena de textos que assegura el contacte entre el món gal·loromànic i l'ibèric, transformant-se, així, en el símbol de la posició de la llengua catalana i, al

14 *Fragmento de un 'Livro de Tristan' galaico-portugués*, ed. Pensado Tomé, José Luís, Cuadernos de Estudios Gallegos, Anejo XIV, Santiago de Compostela, CSIC, 1962*; "Fragmento de una versión galaico-portuguesa de Lanzarote del Lago (manuscrito del siglo XIV)"*, ed. Serrano y Sanz, Manuel, en BRAE, XV, 1928, pp. 307-314; *Il Tristano Riccardiano*, ed. Parodi, Collezione di opere inedite o rare, Bologna, 1896; *La Tavola Ritonda o l'Istoria di Tristano*, ed. Filippo-Luigi Polidori, Collezione di opere inedite e rare, Bologna, Presso Caetano Romagnoli, 1864; *Le roman de Tristan en prose*, volums I-V, publié sous la direction de Philippe Ménard, Genève, Droz, 1987-1992; *Le roman de Tristan en prose I-III*, édité par Renée L. Curtis, Arthurian Studies 12-14, 1r. volum, Max Hueber Verlag, München, 1963, segundo tomo E. J. Brill, Leiden, 1976, volums 1-3, D. S. Brewer, Cambridge, 1985; *"Un fragment de Tristany de Leonis en català"*, ed. Duran i Sanpere, A., en Estudis Romànics (Llengua i literatura) II, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1917, pp. 284-316.

15 Remeto als lectors interessats en aquesta qüestió a d'altres publicacions meves sobre el tema: *Die spanischen Prosaversionen des Tristanromans*, Inauguraldissertation der Universität Bern, 1995; *Arturische Literatur der Romania. Die Iberoronanischen Fassungen des Tristanromans und ihre Beziehungen zu den französischen und italianischen Versionen*, Veirag Peter Lang, Bern, New York, etc. 2001, (perspectivas hispánicas 18); *"Hispanica, Galica, Italica: Anmerkungen zu einer problematischen Dreiecksbeziehung"* in *Italica-Raetica-Gallica. Studia linguarum literarum artiumque in honorem Ricarda Liver*, ed. Peter Wunderli, Iwar Werlen, Matthias Grünert, Francke, Tübingen, 2001, pp. 641-662.

16 Sharrer, Harvey L.: "Malory and the Spanish and Italian Tristan texts: The search for the Missing Link", *Tristania*, IV, 2, May 1979, pp. 36-43.

mateix temps, d'Andorra; d'un idioma i un lloc de transició entre diferents cultures, d'un espai que permet l'intercanvi entre els corrents literaris europeus, d'una posició privilegiada que facilita entrar en contacte tant amb França com amb Espanya. Crea, així, un altre singular triangle productiu –com s'esmentava al començament– semblant i paral·lel al que es troba en el centre de la matèria literària de la qual ha estat qüestió al llarg de tot aquest article.

PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA, 3: 34-48 (2004)
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.39

RESUM: **Orris de la vall del Madriu**
La vall del Madriu, recentment inscrita per la UNESCO en la llista del patrimoni de la humanitat com a paisatge cultural, conté la major concentració d'orris de les valls d'Andorra. Els orris són estructures que s'utilitzaven per munyir els ramats d'ovelles quan aquestes pujaven a la muntanya a pasturar, a principis d'estiu. L'orri consisteix en un passadís delimitat per un mur de pedra seca a banda i banda, de forma sinuosa i d'entre 20 i 60 metres de llargada, obert per un extrem, mentre que a l'oposat hi havia un petit recinte on es posava el pastor per munyir els animals. Sempre hi ha una cabana o dues formant part de l'estructura, i a vegades una pleta.

RESUMEN: **Los *orris* de la *vall del Madriu***
El valle del Madriu, que recientemente ha sido inscrito por la UNESCO en la lista del patrimonio de la humanidad como paisaje cultural, contiene la mayor concentración de hórreos de los valles de Andorra. En los Pirineos los hórreos son estructuras que se utilizaban para ordeñar los rebaños de ovejas cuando subían a la montaña a pacer, a principios de verano. El hórreo consiste en un pasillo formado por dos muros de piedra seca paralelos, de forma sinuosa y de entre 20 y 60 metros de longitud; tiene un extremo abierto, mientras que en el opuesto hay un pequeño recinto donde el pastor ordeñaba las ovejas. Siempre hay una o dos cabañas formando parte de la estructura y, a veces, un cercado de piedra.

RÉSUMÉ: **Les *orris* dans la vallée du Madriu**
Dans la vallée du Madriu, qui a été récemment inscrite par L'UNESCO sur la liste du patrimoine de l'humanité en tant que paysage culturel, se trouve le plus grand nombre d'*orris* des vallées de l'Andorre. Les *orris* sont des structures que l'on utilisait pour traire les troupeaux de brebis lorsqu'on les menait en pâture dans les montagnes en début d'été. L'*orri* est un couloir délimité de chaque côté par un mur en sineux, d'une longueur de 20 à 60 mètres. L'une des extrémités était ouverte, alors que de l'autre côté se trouvait une enceinte ou s'installait le berger pour y traire les animaux. Font toujours partie de cette structure une, voire deux cabanes, et parfois même un bercail.

Orris de la vall del Madriu

Per David Mas i Canalis

El dia 1 de juliol del 2004 la vall del Madriu-Perafita-Claror era inscrita per la UNESCO en la llista del patrimoni de la humanitat com a paisatge cultural, i en l'actualitat està en curs el procediment de declaració de la vall com a bé d'interès cultural, també amb la classificació de paisatge cultural. El que confereix aquest particular valor a la vall rau en el fet de tractar-se d'un paisatge natural en el qual l'home ha intervingut al llarg del temps per a obtenir-ne un profit a través de les pràctiques pròpies de l'economia tradicional. Ha estat una d'aquestes pràctiques, la ramaderia, la que va donar lloc a la construcció d'un dels elements de més interès de la vall: els orris.

Un orri es una estructura bastida en pedra seca, que consisteix en un recinte format per dos murs de pedra, d'aproximadament un metre vint d'alçada, que corren paral·lels dibuixant una ziga-zaga d'entre quaranta i seixanta metres de llargada. Un dels extrems està obert, mentre l'altre està tancat, i disposa d'un compartiment separat per una paret travessera o bé hi ha un recinte quadrangular afegit al lateral. El recinte sol anar acompanyat d'una cabana.

Els orris eren utilitzats pels pastors per facilitar la tasca de munyir les ovelles durant el període de cria d'aquestes, a principis d'estiu, i que coincidia amb el moment en què els ramats eren conduïts a les pastures, situades en la part alta de les valls de muntanya, com en aquest cas la vall del Madriu. Per l'extrem ample i obert de l'orri, al qual s'afegia una mena d'embut fet amb andars de fusta, s'hi feia entrar les ovelles que estaven criant i que prèviament havien estat separades de les encara joves, les basives. El traçat sinuós del passadís format per les dues parets de l'orri tenia la finalitat d'esmorteir l'empenta de tot el grup d'animals fent força cap endavant. En el tancat que es deixava a l'extrem oposat se situava el pastor que s'ocupava d'anar munyint les ovelles, les quals anava agafant d'una en una o en grups reduïts. L'operació es repetia dos cops al dia. La llet obtinguda era utilitzada per elaborar formatges, tasca que efectuaven els mateixos pastors en una cabana annexa a l'orri. De fet, en algunes parròquies els orris també reben el nom de munyidores. La mateixa cabana servia d'habitatge als pastors, o bé en disposaven d'una altra d'independent propera a l'orri. També adossada a l'orri o a pocs metres acostuma a haver-hi una pleta. De fet orri, pleta i cabana es podrien arribar a considerar com un element únic.

En les campanyes de prospecció i inventari[1] dels béns culturals immobles presents a la Vall del Madriu-Perafita-Claror, s'han localitzat un total de 16 orris, sense descartar

1. Inventari efectuat des de ICOMOS Andorra, com a suport a la candidatura de la Vall del Madriu-Perafita-Claror com a patrimoni de la Humanitat.

que n'aparegui algun més en les zones encara per inventariar. S'han identificat tres orris a la zona de Claror (termes dels Tolls de l'Olla i Planell Gran), dos més al peu del turó de l'Estany de la Nou, dos a Perafita, els Orris de Mateu a la Maiana, cinc a la zona de Setut, i un a la Ribera del Riu dels Orris, a més de restes d'altres, en especial de cabanes, en indrets com Fontvert, l'Estall Serrer o l'estany de la Bova. En conjunt, constitueixen la major concentració d'orris de les valls d'Andorra, i una de les més importants dels Pirineus.

Tots ells estan situats en zones on està plenament documentada l'activitat ramadera. En el cas de la zones de Perafita i Claror, aquestes ja estaven en explotació en l'època medieval (llavors la zona de Claror era coneguda amb el nom de Forganyà). Tot i que les seves aigües deriven cap al Madriu, s'hi trobaven els principals terrenys de pastura emprats per la parròquia de Sant Julià de Lòria, que al segle XIII van ser objecte de litigi entre aquesta parròquia i la d'Andorra; per posar-hi fi, fou el propi comte de Foix Roger Bernat III, l'any 1289, qui va haver de dictar una sentència arbitral favorable a Sant Julià.[2] Les successives còpies de la sentència, efectuades el 1560[3] i el 1776,[4] la darrera amb traducció al català inclosa, donen constància de la continuïtat dels interessos en aquests espais de pastura.

J. Riera i Simó, en el seu llibre *Dels vells formatges andorrans*, cita una pràctica que hi havia entre els pastors destinada a regular l'ús d'un dels orris de Claror (no hem pogut identificar a quin dels cinc orris que hi ha a Claror s'aplicava, és possible que fos a un dels dos situats més al nord). Era un costum força arrelat, que consistia en què el primer dels homes de les parròquies d'Andorra i de Sant Julià de Lòria que posés un senyal en l'orri el matí de Sant Bernabé, (11 de juny), el podria utilitzar durant tot l'any. El costum era vigent fins almenys l'any 1607, quan la seva aplicació va ser motiu de litigi i va requerir que el batlle hi dictés sentència, ja que tant els uns com els altres afirmaven haver arribar els primers, haver-hi posat un ram com a senyal i per tant tenir dret a utilitzar l'orri per a elaborar-hi formatges.[5]

Respecte als orris de Perafita, una acta del comú d'Andorra ens proporciona informació sobre la datació del seu ús i sobre el nombre d'animals que hi accedien. Es tracta d'una sanció imposada pel comú l'any 1789 al ramader Guillem Babot, per haver portat 725 ovelles a "l'orri de Perafita", quan la corporació feia poc havia establert el límit en 500 caps.[6]

Un dels orris que hi havia a Perafita acostumava a ser llogat pels propietaris de la casa Guillemó d'Andorra la Vella, per un cost que podia anar dels sis als vuit formatges. L'any 1625 el va arrendar per un termini de set anys, i en la contractació s'estipulava que l'havia de retornar en perfectes condicions a menys que es cremés sense que fos culpa seva (es deurien referir a la cabana).

---

2. Arxiu del Comú de Sant Julià de Lòria, pergamí núm. 1.
3. Arxiu del Comú de Sant Julià de Lòria, pergamí núm. 2.
4. Arxiu del Comú de Sant Julià de Lòria, docs. núm. 80-83.
5. RIERA I SIMÓ, Joan, *Dels vells formatges andorrans.* 1981, pp. 23-24.
6. Arxiu del Comú d'Andorra, Llibre d'actes i comptes del Comú, de 1754 a 1836.

Per Perafita, a més, passa el camí que ascendeix al port del mateix nom, i que era el pas natural utilitzat per accedir als emprius que la parròquia d'Andorra la Vella tenia en terres dels municipis de Lles i Aränser, a la vall de la Pera. El primer era d'origen medieval, i el segon va ser atorgat al Comú d'Andorra per Miquel Cadell el 1520. En tots dos els andorrans tenien dret a portar-hi animals a péixer, els quals hi accedien remuntant la vall de Perafita i creuant l'esmentat port de muntanya.[7]

Els principals terrenys de pastura de l'antiga parròquia d'Andorra es trobaven al fons de la vall del Madriu, en la seva capçalera, a l'extrem oest. En la seva gestió econòmica aquests terrenys comunals rebien la consideració de cortons; els cortonor eren terrenys de pastura que el comú llogava a particulars per tal que hi portessin a pasturar els seus ramats durant la temporada d'estiu. Aquests terrenys constituïen, originàriament, un sol cortó, conegut com Ribera dels Orris, fins que a mitjan segle XVII va ser dividit en quatre: Baell, Estall Serrer, Setut i Sodornet. Eren subhastats en un Consell de Parròquia celebrat entre els mesos de maig i juny i eren llogats des del dia de Sant Bernabé, l'11 de juny, fins a Sant "Lluch", el 18 d'octubre. Els anys que no es llogaven quedava prohibit pasturar-hi fins a Tots Sants, i l'obtingut pel seu arrendament constituïa la principal aportació a les arques del comú d'Andorra, sobretot a partir de mitjan segle XVIII. Mentre que a finals del segle XVII el preu del lloguer dels cortons de Setut i Sodornet estava a l'entorn de les vuit lliures per cada un, l'any 1800 va ascendir, per tots dos, a 310 lliures. Gairebé sempre eren arrendats pels propietaris de les mateixes cases, cal Mateu o cal Guillemó d'Andorra la Vella, o cal Montanya d'Escaldes, que es comptaven entre els principals ramaders del país.

A més, Setut, com passava amb Perafita, es troba travessant pel camí que puja al port del mateix nom i que comunica la vall del Madriu amb la vall de la Llosa, on el comú d'Andorra també hi tenia un empriu, el de Vallcivera, atorgat a Andorra pel bisbe d'Urgell l'any 1280, i en el qual els andorrans tenien dret a portar-hi a pasturar animals petits i grans, a dallar i collir herba i fins i tot a fer-hi llenya i carbonar.

L'any 1723, una ordenació del Comú d'Andorra la Vella establia que estava prohibit que les basives (ovelles que encara no havien criat) s'acostessin a més de 25 passes a fi de no destorbar la dificultosa operació de munyir les ovelles. Aquesta és la darrera referència documental que tenim de l'ús dels orris a la vall del Madriu, i a partir de llavors deixa d'haver-hi cap noticia. És força possible que de forma paral·lela la decadència de la ramaderia ovina, que a la parròquia d'Andorra s'inicia al segon quart del segle XVIII, els orris anessin quedant en desús.

De tots ells n'hem seleccionat sis exemplars que hem considerat suficientment representatius –sense desmerèixer l'interès de la resta–, per a presentar-ne una descripció detallada.

7. Arxiu del Comú d'Andorra, Llibres d'actes i comptes del Comú, de 1554 a 1718 i de 1713 a 1753.

L'orri del Planell Gran (1)

Aquest orri es troba situat dins la zona de Claror en la vessant nord-oest del Calm de Claror, en l'extrem sud-oest d'una plana denominada de Planell Gran (prop del refugi de Claror), a una altitud de 2.400 metres. Espai que com ja hem dit a l'edat mitjana rebia el nom de Forganyà. Des del sud s'hi accedeix pel port Negre, travessant la partida de les Roques Roges.

L'orri esta constituït per dos murs paral·lels, construïts en pedra seca, disposats de forma sinuosa, dibuixant una doble S molt oberta. La seva llargada és de 52 metres. Els murs tenen en l'actualitat un metre d'alçada, tot i que és possible que originalment fossin més alts. El mur est té un gruix de 90 cm. mentre que l'oest és més prim, de 50 cm, però cal tenir en compte que es recolza en el terreny. El passadís que queda a l'interior dels dos murs fa dos metres d'amplada. Al llarg del recorregut hi ha disposats tres murs travessers. Té la boca d'entrada en el costat sud-oest, i en l'extrem final, a la dreta, té un petit espai clos, probablement utilitzat per munyir els animals.

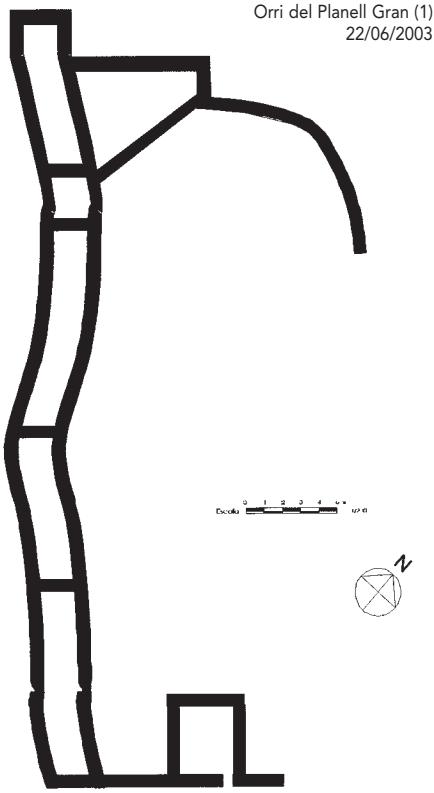

Orri del Planell Gran (1)
22/06/2003

Té adossada una cabana en l'extrem sud-est, arran de la boca d'entrada. Construïda, també, en pedra seca, és de planta rectangular i fa 4,5 metres d'amplada per 5 de llargada. Té la porta d'entrada en el mur sud-est.

També té annexa una pleta, de forma aproximadament rectangular, que comparteix el mur sud-oest amb l'orri. Es conserva força complert el mur nord-est, mentre que la resta del perímetre està molt desdibuixat.

Orri del Planell Gran (1) (Claror)

Orri del Planell Gran (1) (Claror). Es poden veure
la cabana, a la dreta, i el mur que resta de la pleta a l'esquerra.

L'orri del Planell Gran (2)

Està situat també a la zona de Claror a l'extrem oest del Planell Gran, enfront de l'anterior, en la vessant oposada de la vall, a la part baixa de la Serra Mitjana, a una alçada de 2.248 metres. El seu traçat corre pràcticament paral·lel al camí que des del Planell Gran va cap a l'estany de la Nou.

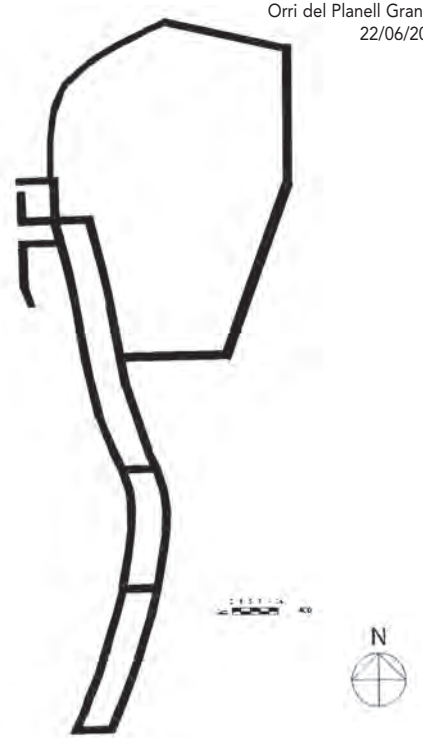

Orri del Planell Gran (2)
22/06/2003

L'orri té un traçat sinuós, que més que dibuixar una doble S, com l'anterior, el que fa és una mena d'arc, ja que aproximadament a la meitat del recorregut fa un gir cap a la l'esquerra. La seva llargada és de 51 metres. Esta constituït per dos murs de pedra seca disposats de forma paral·lela; el parament és força groller, els murs tenen un gruix de 90 centímetres i entre ells deixen un passadís d'uns dos metres d'amplada que en l'extrem final, situat al nord, esdevé més estret. La boca d'entrada es trobava en l'extrem sud. A l'interior del traçat hi ha tres murs travessers.

Adossada a l'esquerra de l'extrem final hi ha una cabana de planta quadrangular, de 4,80 metres de costat. Construïda en pedra seca, amb el parament groller. Els murs tenen un gruix d'entre 70 i 80 centímetres. La coberta ha desaparegut i es fa difícil dilucidar amb seguretat el sistema de cobriment emprat, tot i que és possible que fos per aproximació de filades. La porta d'entrada està en el mur oest, l'oposat al mur que comparteix amb la pleta. A l'interior, en un angle s'aprecien restes d'una llar de foc. L'angle que queda entre el mur sud de la cabana i l'orri està ocupat per un espai clos de planta rectangular, amb la possibilitat que estigués destinat a munyir les ovelles.

A l'extrem nord l'orri disposa d'una pleta annexa, amb la qual comparteix part del seu traçat. Té forma lleugerament ovalada i fa 18 metres d'amplada per 41 de llargada. Pel costat est el seu mur perimetral es recolza en una tartera que baixa pel vessant, que és la que a la vegada delimita l'espai aprofitable.

L'orri del Planell Gran (2). A l'esquerra es pot veure les ruïnes de la cabana i el seu tancat annex.

L'orri del Planell Gran (2) vist des del costat nord, on té adossada la pleta.

L'orri dels Tolls de l'Olla (3)

Situat a l'extrem més al sud del Planell Gran, en el terme denominat Toll de l'Olla, al peu d'una tartera en la vessant sud-est de la muntanya del Calm de Claror, també es troba a 2.400 metres d'altitud. Gairebé dibuixa un triangle amb els altres dos orris d'aquesta zona.

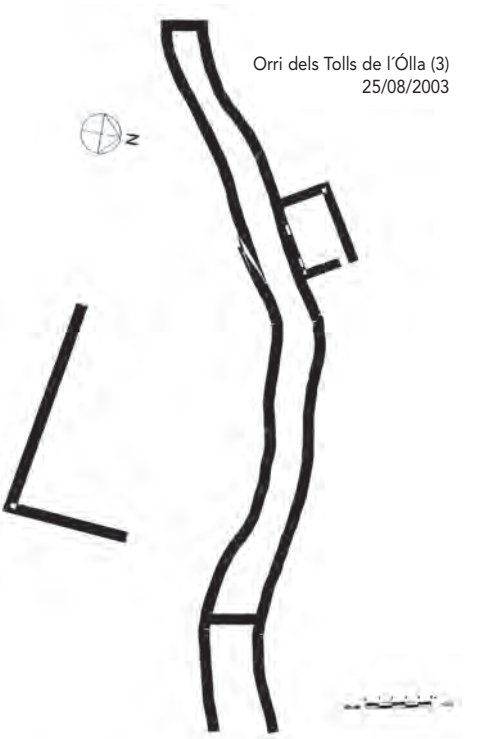

Orri dels Tolls de l'Ólla (3)
25/08/2003

Orri amb el traçat de forma sinuosa dibuixant una doble S molt oberta. Està disposat en sentit est-oest, de forma perpendicular al pendent del terreny, a l'inici del traçat, en l'extrem més a l'est, fa un gir cap a la dreta, per després, aproximadament a la meitat, tornar cap a l'esquerra i cap el final es torna a orientar en direcció est. Està construït en pedra seca i els murs, de parament groller, fan 80 centímetres de gruix. Té entrada per l'extrem est i a pocs metres d'aquesta hi ha un mur travesser. L'extrem final queda tancat per un mur.

Aproximadament a la meitat té una cabana adossada al mur nord de l'orri amb el qual comparteix el lateral sud. És també una construcció en pedra seca, de planta rectangular, de 4,50 d'amplada per 6,20 metres de llargada. Té la porta en el costat est i, a l'interior, en el mur sud s'hi obren dos nínxols quadrangulars. No s'ha conservat la coberta. El parament dels murs és menys groller que en els de l'orri, i és possible que ambdues construccions no siguin contemporànies, i podria molt ben ser que hagués estat reaixecada.

Pel costat sud de l'orri, a l'esquerra del seu inici s'aprecien les restes d'una pleta, el tancament est de la qual deuria anar a lliurar-se al mur sud de l'orri.

L'orri dels Tolls de l'Olla (3), al peu de la tartera, a l'extrem de la plana.

L'orri dels Tolls de l'Olla (3), a l'interior del passadís.

L'orri de Setut (4)

A la zona que correspon a la part de l'antic cortó de Setut, s'han localitzat un total de cinc orris, dels quals aquest és un dels més destacats. Es troba a l'extrem de la plana que queda a banda i banda del riu Madriu, quan aquest passa al peu del turó on hi ha les basses de Setut. En la riba dreta del riu, a una alçada de 2.298 metres, just al peu del vessant dret de la vall.

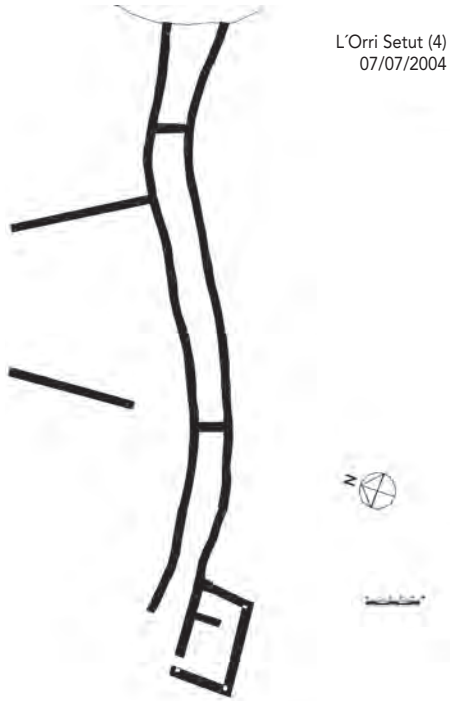

L´Orri Setut (4)
07/07/2004

El seu traçat és lleugerament sinuós, dibuixant una S molt oberta, de 58 metres de llargada. Està integrat per dos murs paral·lels de pedra seca, de 80 centímetres de gruix, l'estat de conservació dels quals varia segons els punts, però en general és bastant deficient. L'amplada del passadís que queda entre murs és del voltant dels tres metres. La boca d'entrada a l'orri està en l'extrem més a l'oest, i en ella l'amplada és lleugerament més gran, fent embut per a facilitar l'entrada dels animals. A llarg del recorregut hi ha dos murs travessers, i l'extrem final, que també acaba essent més ampli que la resta del passadís, queda tancat per una roca del relleu natural.

A la dreta de la boca d'entrada de l'orri, hi ha annexa una cabana, amb la qual comparteix l'extrem inicial del mur sud. Aquesta té planta rectangular, de quasi 10 metres de llargada per 6,30 d'amplada. Els murs són de pedra seca i en un dels angles, el nord-est, es recolzen en una gran roca. A l'interior té una compartimentació i la porta d'accés s'obre en el mur nord, a tocar l'angle nord-oest. A pocs metres, hi ha les ruïnes d'una segona cabana de dimensions més reduïdes.

Pel costat nord del tram central de l'orri, es distingeixen les restes de dos murs que configuraven una pleta adossada a aquest, i que pel costat nord devia quedar tancada per la costa que en aquest indret dibuixa el relleu del terreny.

L'orri de Setut (4) al fons de la vall. S'aprecien les restes de les dues cabanes i dels murs de la pleta.

Traçat de l'orri de Setut (4) des del seu extrem final.

L'orri de Setut (5)

Està situat quasi enfront de l'anterior a l'extrem final de la plana que la vall del Madriu forma a l'est del turó de les basses de Setut, a l'esquerra del riu, a una altitud de 2.318 m. Queda disposat de forma paral·lela al rierol que baixant de la muntanya de la Muga conflueix amb el Madriu, de forma que ocupa just l'espai que queda entre la riba del rierol i l'inici del pendent del vessant de la vall, al peu d'una tartera.

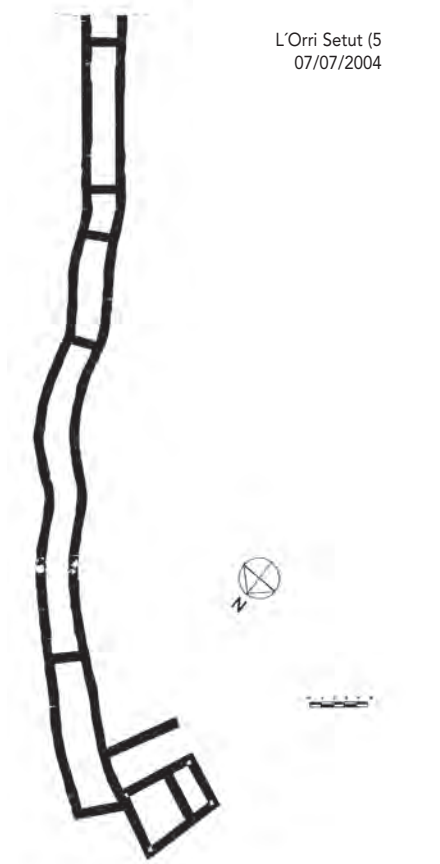

És l'orri més llarg dels de la vall, amb 66 metres de llargada. El seu traçat no és gaire sinuós, només presenta una corba molt poc desenvolupada en el seu tram mitjà. Està orientat en sentit est-oest. Vist de lluny dóna la sensació que el seu traçat segueix el de la riba del riu. Està format per dos murs de pedra seca, de parament groller, i d'un gruix de 80 centímetres, separats entre ells de forma que deixen lliure un passadís de 2 metres d'amplada. Té l'entrada per l'extrem oest i en l'extrem oposat queda tancat per un afloració rocós del propi terreny. Al llarg del passadís té sis murs travessers, el darrer dels quals forma una petita compartimentació en l'extrem final de l'orri que és possible hagi estat emprada com a munyidora.

Al sud de la boca d'entrada, i en part compartint el mur, té adossada una cabana de planta rectangular, força trapezoïdal, amb una compartimentació interior. Pel costat est hi ha un mur disposat de forma paral·lela a la cabana, que va a donar al l'orri, formant un passadís d'ús indeterminat. No s'adverteix la presencia de cap pleta a proximitat.

Orri de Setut (5), amb el traçat paral·lel al riu.

Interior del passadís de l'orri de Setut (5).

L'orri del riu dels Orris

La vall del Riu del Orris es troba situada al sud de l'estany Forcat, dins l'espai ocupat per l'antic cortó de Sodornet. En el seu tram mitj el riu travessa una plana on els curs d'aigua es divideix en diverses branques, dibuixant meandres. L'orri es troba en l'extrem nord-oest d'aquesta plana, al peu de la costa, a una alçada de 2.394 metres.

El seu traçat dibuixa en S molt marcada. De tots els orris de la vall és el que presenta unes corbes més tancades. Disposat en sentit est-oest, té una llargada de 28 metres. Està compost per dos murs paral·lels de 70 centímetres d'alçada, amb una separació entre ells, deixant un passadís d'entre dos i tres metres; fan 80 centímetres de gruix i estan bastits en pedra seca amb el parament groller. La boca

Orri del riu dels Orris (6)
14/08/2004

d'entrada a l'orri es troba en el seu extrem sud-oest, i en ella els dos murs s'obren lleugerament. L'extrem final, més estret, queda tancat per una roca; en ell hi ha una compartimentació formada per un mur travesser, probablement utilitzada com a munyidora. Hi ha un segon mur travesser a l'alçada de la primera corba de l'orri.

Té adossada una cabana pel costat est, a l'interior de la segona corba, compartint el seu mur oest amb l'orri. És de planta lleugerament trapezoïdal i mesura 6,50 metres de llargada per 5,20 d'amplada màxima. Té la porta d'entrada en el mur est. No s'aprecien restes de cap altra cabana ni de cap pleta a l'entorn de l'orri.

Vista de l'orri del Riu dels Orris (6) des de la part alta de la vall. Es pot observar la marcada sinuositat del seu traçat.

Vista en sentit nord-sud de l'orri del Riu dels Orris (6). En primer terme es poden veure les ruïnes de la cabana.

PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA, 3: 49-55 (2004)
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.40

RESUM: **El projecte de concordat espanyol de 1934 i les seves implicacions sobre Andorra**
El govern de la República espanyola assumí, com a principal inspirador de les seves relacions amb la Mitra d'Urgell, la doctrina segons la qual la cosobirania d'Andorra pertanyia a l'Estat espanyol, i que el copríncep era un representant o un delegat d'aquesta. El bisbe príncep Justí Guitart s'enfrontà categòricament a aquesta tesi, raó per la qual les relacions entre totes dues institucions patiren un notable deteriorament.
Per tal d'executar la nova política sobre Andorra, el govern republicà espanyol recorre a Andreu Masó, personatge audaç que arriba a captar plenament la voluntat dels síndics, i de Josep Tarongí, diplomàtic del Ministeri d'Estat, amb una funció ambigua o formalment poc definida.

RESUMEN: **El proyecto de Concordadto español de 1934 y sus implicaciones sobre Andorra**
El gobierno de la República española asumió como principio inspirador de sus relaciones con la Mitra d'Urgell, la doctrina según la cual la co-soberanía de Andorra pertenecía al Estado español y que el co-príncipe era un representante o un delegado de ésta. El obispo-Príncipe Justí Guitart hizo frente de forma categórica a esta tesis, razón por la cual las relaciones entre las dos instituciones sufrieron un deterioro remarcable.
Para ejecutar la nueva política sobre Andorra, el gobierno republicano español recurre a Andreu Masó, personaje audaz que llega a captar plenamente la voluntad de los síndicos, y de Josep Tarongí, diplomático del Ministerio de Estado con una función ambigua o formalmente poco definida.
En este marco de tensión entre las dos instituciones, el gobierno español intenta insistentemente reflejar su tesis en el concordato a concertar entre España y la Santa Sede. Los diferentes textos que servirán de base para las negociaciones ponen de manifiesto los problemas del intento, que finalmente fracasa.

RÉSUMÉ: **Le projet de Concordat Espagnol de 1934 et ses implications sur l'Andorre**
Le gouvernement de la République espagnole a eu comme principe inspirateur dans ses relations avec la Mitre d'Urgell, la doctrine d'après laquelle la souveraineté partagée de l'Andorre appartenait à l'Etat espagnol, et que le co-prince n'était qu'un représentant ou un délégué de celle-ci. L'évêque prince Justí Guitart fit face, fermement, à ces thèses, raison pour laquelle les rapports entre ces deux institutions souffrirent une détérioration remarquable.
Pour mener à bien cette nouvelle politique à l'égard de l'Andorre, le gouvernement républicain espagnol a eu, en premier lieu, recours à Andreu Masó, personnage hardi qui fut capable de saisir tout à fait la volonté des syndics et, en second lieu, à Josep Tarongí, un diplomate chargé par le Ministère d'Etat d'une fonction ambigu, ou en tout cas formellement peu définie.
Dans ce cadre de tension entre les deux institutions, le gouvernement espagnol a essayé, avec insistance, de démontrer sa propre thèse lors du concordat que l'on voulait établir entre l'Espagne et le Saint-Siège. Les différents textes qui ont servi de base pour les négociations mettent en évidence les problèmes de cette tentative, qui a finalement échoué.

PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA, 3: 46-55 (2004)
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.40

El projecte de concordat espanyol de 1934 i les seves implicacions sobre Andorra

Per Francesc Badia i Batalla

En el curs dels anys 1934 i 1935, el Govern de la República espanyola intentà signar un conveni amb la Santa Seu per encetar així una via de diàleg després que la Constitució de 1931 havia fet gairebé impossibles unes relacions mínimament fluides entre l'Estat i l'Església a Espanya.
Curiosament, el Govern espanyol de l'època volgué instrumentalitzar el concordat projectat per immiscir-se en la sobirania d'Andorra. Aquest intent topà amb l'oposició decidida del copríncep Guitart, que va haver d'actuar de manera indirecta perquè no intervenia en les negociacions. Malgrat que el projecte no prosperés i l'intent quedés en no res, l'anècdota té un interès històric evident.
La comprensió i valoració d'aquell fet singular exigeix, però, l'exposició prèvia dels seus antecedents immediats, i també la configuració de l'escenari polític en el qual va produir-se, un panorama que era extraordinàriament complex.

Les relacions del Govern de la República espanyola amb l'Església (1931-1935)
El 14 d'abril de 1931 es proclamava a Espanya la segona República, enmig d'un entusiasme generalitzat. El desprestigi dels governs de la monarquia i la necessitat d'una millora substancial de la situació social i econòmica del país contribuïren de manera evident a la bona acollida que tingué el nou règim. S'esperava que la nova República fos la república de tots i que tothom, o almenys la immensa majoria dels ciutadans –sempre en quedarien al marge els monàrquics més recalcitrants– sentissin el nou règim com a propi i li facilitessin la col·laboració. Els bisbes espanyols recomanaren l'acatament respectuós a les noves institucions.[1] Era, doncs, un moment oportú per

1. El bisbe d'Urgell, Justí Guitart, deia als sacerdots de la diòcesi: "Els últims esdeveniments polítics d'Espanya ens mouen a recordar-vos breument, (...) la doctrina constant de l'Església sobre el particular i la norma de conducta que en semblants ocasions han d'observar els seus ministres. = És ben sabut que l'Església catòlica, en principi, accepta indistintament qualssevol formes polítiques de govern, tant monàrquiques com republicanes. = Pràcticament, la norma de l'església, atemperant-se a la doctrina evangèlica i apostòlica, és acatar amb el degut respecte i submissió, en l'ordre civil, l'Autoritat legítimament constituïda; tret del cas que les seves disposicions fossin contràries a les lleis divines o eclesiàstiques. = Els ministres de l'Església poden tenir, com els simples fidels, les seves particulars opinions en matèries polítiques, mentre no s'oposin a la doctrina catòlica; però han d'abstenir-se en absolut de tota manifestació o al·lusió política en l'exercici del seu ministeri; i fins i tot en l'ordre privat els convé guardar una suma circumspecció sobre aquests afers. = Dintre del règim legítimament constituït en cada país, és obligació dels catòlics intervenir en la cosa pública, tant com els permetin les lleis i ho reclamin les necessitats del moment, per fomentar el bé comú i perquè siguin respectats els sagrats drets de l'Església".

girar full definitivament a una història llarga de divisions i començar una empresa política comuna.

Malauradament no va poder ser així. Pel damunt de l'opinió assenyada de molts prevalgué el criteri radical d'altres.[2] Les eleccions a diputats a les Corts Constituents, celebrades el mes de juny, donaren el triomf als partits d'esquerra. Els debats a les Corts tenien, per a l'Església, el punt clau en la discussió de l'article 24 del projecte, que havia de ser el 26 de la nova Constitució. L'aprovació d'aquest article, després de moltes discussions, comportava unes restriccions molt fortes, gairebé insuportables, per a l'Església. Quedava dissolta la Companyia de Jesús i nacionalitzats els seus béns; es podien dissoldre també els ordes religiosos que, a criteri del Govern, suposessin un perill per a la seguretat de l'Estat; es declarava la incapacitat de les congregacions religioses per adquirir i conservar més béns dels necessaris per a l'habitatge dels seus membres o per al compliment directe dels fins institucionals, i la prohibició d'exercir l'ensenyament era estesa a tots els instituts religiosos, etc. Un incís final rematava el text en generalitzar que "els béns dels ordes religiosos podran ser nacionalitzats".

La nova Constitució espanyola, que portaria data del 9 de desembre de 1931, suposava, doncs, un cop duríssim per a l'Església a Espanya. La seva aprovació féu que els extremistes d'un costat exultessin i intentessin justificar el que era injustificable en clau democràtica, i que els integristes de l'altre consideressin que no hi havia res a fer, que la via de la conciliació estava fracassada i que calia negar qualsevol col·laboració al nou règim fent-li una oposició aferrissada.

Afortunadament, els bisbes espanyols insistiren en una posició assenyada que quedà reflectida en la carta col·lectiva del 20 de desembre de 1931, redactada sota la inspiració principal del cardenal Vidal i Barraquer, en la qual sembla que no faltà l'aportació del bisbe Justí Guitart.

Els bisbes recordaven que la separació de l'Església i l'Estat no havia d'excloure les relacions amistoses entre les dues potestats, ni que fossin respectats els drets de la primera; demanaven als catòlics l'acatament a les autoritats i l'aportació dels fidels a la vida civil i pública, i no deixaven de queixar-se que els drets constitucionals que es concedien a tothom fossin negats a l'Església.[3]

Malgrat tot, les coses empitjoraren. Les lleis que desenvoluparen les normes constitucionals i, d'una manera especial, la llei de confessions i congregacions religioses,

---

2. Encara no s'havia complert un mes de la proclamació de la República quan es produí un fet inesperat i greu que alterà l'harmonia inicial, almenys aparent, i féu molt mal al nou règim. El 10 de maig foren cremades diverses esglésies i edificis religiosos a Madrid i a d'altres ciutats espanyoles, amb una certa passivitat de les noves autoritats. Veg. consideracions sobre el tema, a Niceto ALCALÀ ZAMORA, *Memorias,* Ed. Planeta, Barcelona. 1977, pàg. 184 i s. Sobre l'actitud de l'Església espanyola davant la II República vegeu una síntesi dels criteris de diferents autors i polítics a Hilari RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps. 1931-1939.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1976, pàg. 22 i s.

3. Veg. a *Arxiu Vidal i Barraquer. Església i Estat durant la Segona República espanyola, 1931-1936.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1971-1991, vol. II, el text complet de les versions catalana (pàg. 691 i s.) i castellana (pàg. 672 i s.). Miguel de Unamuno qualificà aquest document eclesiàstic com el de més categoria publicat durant un segle. En el mateix sentit, J.M. TARRAGONA diu que "fou el document de més categoria de l'episcopat espanyol al segle XX". Veg. *Vidal i Barraquer. De la República al Franquisme.* Columna Edicions. Barcelona. 1998 pàg. 100 i s.

del 2 de juny de 1933, encara foren més restrictives. Les relacions entre l'Estat i l'Església havien arribat a un punt difícil, que el resultat de les noves eleccions del 19 de novembre de 1933 només suavitzà relativament.

Les relacions del Govern de la República amb la Mitra d'Urgell

El copríncep Justí Guitart presidia la seu episcopal d'Urgell des del primer de juliol de 1920. Havia viscut el període de monarquia constitucional espanyola (1920-1923), la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923-1929) i el Govern posterior del general Berenguer (1930-1931). Durant el temps de la dictadura havia hagut d'enfrontar-se repetidament amb el Govern del Directori a causa de la proscripció de la llengua catalana, que ell mai no va voler acceptar. És cert que amb l'adveniment de la República a Espanya aquells problemes se li acabarien, però no podia ni sospitar la naturalesa i l'allau de dificultats que, al contrari, hauria de superar amb el nou règim.

Una de les més greus derivava de la nova posició del Govern de la República en relació amb la sobirania d'Andorra. S'havien desenterrat les tesis segons les quals el titular de la consobirania andorrana era l'Estat espanyol, en aquell cas la República. Segons la teoria oficial, el bisbe copríncep actuava en realitat com un simple delegat de l'Estat espanyol, que era el titular real de la sobirania. La doctrina anà prenent cos i es convertí en un dels principis inspiradors de la política del país veí en les seves relacions amb Andorra.[4]

Un personatge enigmàtic arribat a Andorra el mes d'abril de 1931 havia de ser aprofitat com a instrument per portar a terme la política esmentada. Es tractava d'Andreu Masó i Lòpez, un advocat desconegut, però que tenia una capacitat immensa d'influenciar i de captar voluntats.[5] Abans d'un any, el nouvingut aconseguí el càrrec d'assessor del Consell General de les Valls, i tres mesos més tard ja tenia el nomenament, fet pel mateix Consell General, d'inspector nacional d'Instrucció Pública d'Andorra i de delegat del Consell General prop de la República espanyola. La seducció de Masó arribà també a Madrid i el dia 8 de juny de 1932 era nomenat, pel Govern espanyol, delegat de la Junta de Relacions Culturals i inspector de les escoles espanyoles d'Andorra.

Les ingerències i les intrigues del doble delegat i les queixes d'un nombrós grup d'andorrans als coprínceps, motivaren l'expulsió de Masó, que s'instal·là a la Seu d'Urgell i des d'aquella ciutat continuà mantenint la seva influència.

---

4. Les noves tesis suposaven una ruptura total amb els precedents històrics de les relacions Espanya/Mitra d'Urgell, presidides per un esperit de confiança recíproca. Curiosament la doctrina favorable a la ingerència en la sobirania d'Andorra era també compartida pels radicals d'extrema dreta espanyols. El discurs a les Corts espanyoles pronunciat el 15 de setembre de 1933 pel polític ultracentralista Sr. Antonio Royo Villanova, ho posa ben bé de manifest. Veg. P. Miquel BATLLORI, *L'Església i la II República Espanyola: el cardenal Vidal i Barraquer.* Editorial Tres i Quatre. València, 2002, pàg. 38.

5. Sobre aquest personatge, podeu veure els treballs de Maria Jesús LLUELLES, "Andreu Masó i Lòpez, protagonista de les relacions institucionals andorranes durant la Segona República espanyola". *Quaderns d'Estudis Andorrans.* Cercle de les Arts i de les Lletres. Andorra la Vella, 1996; Roser BASTIDA, *Cent anys d'ensenyament a Andorra.* Edició de l'autora. Andorra la Vella, 1987; i P. Miquel BATLLORI, "*La crisis política de Andorra, 1932-1933 y su repercusión en las diócesis catalanas*". *Hispania Sacra. Instituto* Enrique Flórez, CSIC. Madrid, vol. XXXII, 1980, tots tres de molt d'interès.

Sorprenentment, Masó, que utilitzava indistintament els dos càrrecs, andorrà o espanyol, segons li convenia, arribà a tenir a Andorra, malgrat no residir-hi, un poder tan excepcional que, amb la perspectiva actual, costa d'imaginar. D'una manera especial, la Sindicatura quedà tan condicionada per Masó que el mateix síndic en una carta al president de la República espanyola Manuel Azaña, probablement redactada pel mateix Masó, arribà a fer un explícit reconeixement dels pretesos drets de la República veïna sobre el Principat.

Efectivament, en un escrit del 21 de gener de 1933, el síndic, considerant el president de la República espanyola com una instància superior, li adreçà en llengua castellana una mena de recurs en el qual deia que "el Consejo General (...) se ha visto precisado a recurrir por mediación de los infraescritos, a V. E. contra la intolerable conducta del obispo Guitart y sus secuaces", afegint més endavant que "Andorra anhela y precisa para la subsistencia de su vida nacional, que la cosoberanía de España en ella..."[6] Una afirmació que, ben segur, mai havia sortit de la ploma o de la boca de cap síndic.

És evident que Masó era així mateix l'inductor de les actuacions del Consell General que derivaren en la greu crisi de 1933.

Les protestes del copríncep induïren el ministre d'Estat, Sr. Fernando de los Ríos, a enviar a la Seu d'Urgell i a Andorra el diplomàtic José de Buigas y de Dalmau, que va redactar un informe molt negatiu per Andreu Masó i que, en definitiva, en provocà la destitució.[7]

Allunyat Masó d'Andorra,[8] i resolta la crisi amb el Consell General, la pau tornà al Principat, però no acabaren les preocupacions del copríncep Guitart en l'àmbit de les relacions amb Espanya.

El Ministeri d'Estat no estava disposat a renunciar a la seva política vers Andorra i envià un nou delegat, aquesta vegada un diplomàtic, José Tarongí y Español. La naturalesa de la funció atribuïda a aquest funcionari era extremadament confusa i ambigua, ja que en els escrits oficials se'l designava indistintament com a *Consejero diplomático del Obispo de Seo de Urgel, Delegado de España en Andorra, Delegado del Gobierno de la República cerca del Obispo de Urgel, Cónsul encargado de los asuntos de Andorra, etc.*

El bisbe Guitart, escarmentat per l'experiència anterior, el refusà categòricament i es negà a reconèixer la seva condició i a acceptar-lo, com pretenia, a les mateixes oficines del Bisbat.[9]

---

6. Carta de 21 de gener de 1933. Remarca Roser BASTIDA que en un article titulat *Andorra. Política idealista i Política utilitària. La meva obra*, signat per Andreu Masó, es troben les mateixes expressions i contingut de la carta esmentada. Veg. obra abans citada, pàg. 68.

7. Escrit del director general d'Afers Exteriors del Ministeri espanyol d'Estat, del 17 de maig de 1933. Vegeu-ne el text, així com el de l'informe a què s'ha fet referència, al treball esmentat de Maria Jesús LLUELLES.

8. El 8 de maig de 1935 Andreu Masó va escriure a Mons. Guitart demanant-li perdó "*por cuanto en Andorra y fuera de Andorra he realizado contra la Mitra de Urgel, en la más lamentable equivocación*" y "*por cuanto directa e indirectamente haya podido realizar en contra de V.E. en la mayor de las ofuscaciones.*" El 23 del mateix mes i any, Mons. Guitart li contestava dient-li que tot quedava perdonat i oblidat. Veg. Maria Jesús LLUELLES, treball citat.

9. Mons. Guitart era un home molt reflexiu, poc donat a la rauxa i a la precipitació i comentà l'afer amb el

Tarongí instal·là la seva oficina a la Seu d'Urgell i es traslladava sovint a Andorra, desenvolupant una intensa activitat per afermar la influència espanyola a Andorra i relegar el copríncep, com una fase prèvia per arribar després a aconseguir l'assumpció de la cosobirania del Principat a favor d'Espanya. El seu programa per assolir aquest objectiu l'explicità i argumentà en un escrit adreçat al Ministeri que porta el títol, per cert gens idoni, de *Vocabulario que parece aconsejable emplear, desde el punto de vista español, en los documentos oficiales referentes a Andorra*.[10]

La metodologia de Tarongí se centrava fonamentalment en tres punts: a) La informació que facilitava al Govern de la República de manera àmplia i amb una freqüència sorprenent; b) la pressió[7] sobre les autoritats andorranes per aconseguir la major influència espanyola, i c) els suggeriments i les propostes, encaminades la majoria contra la Mitra i d'una manera especial en detriment de la persona del bisbe Guitart, al qual creia convenient substituir per una altra persona més dòcil al Govern de la República i disposada a acceptar la sobirania mediata que el mateix Govern propugnava.[11]

---

seu gran amic, el cardenal Vidal i Barraquer. En carta de 29 de setembre de 1934, li deia: "*Tengo en puertas un conflicto con el Gobierno, por sus intromisiones en Andorra. Por un pliego oficial que equivocadamente (y providencialmente) vino a mis manos he visto que al que presentó su credencial como Delegado del Gobierno cerca de la Mitra (Tarongí), le llaman ahora oficialmente Consejero Diplomático del Obispo de Urgel. Quedo, pues, convertido en una especie de menor, a quién el Gobierno español nombra por su cuenta un tutor que guía sus pasos. ¿Que te parece? Voy a contestar con toda energía*". *Arxiu de la Delegació de la Mitra d'Urgell.* (En endavant abreujat *ADMU).* Efectivament la resposta al ministre d'Estat, Leandro Pita Romero, formulada per carta del 2 d'octubre reflectia una negativa rotunda i acabava dient: "*Ante esa irregular situación, he de oponer, como Príncipe de Andorra, mi formal protesta. Don José Tarongí se presentó a la Mitra y fue recibido con todas las atenciones debidas como Delegado del Gobierno cerca del Obispo, en su condición de Príncipe Co-Soberano de Andorra. Como Consejero Diplomático del Obispo-Príncipe, ni se presentó, ni fue aceptado, ni se le puede aceptar en ningún tiempo. Puede desde luego retirarse.*" *ADMU*. L'incident motivà que el president del Consell de Ministres espanyol Pita Romero, que el dia 2 d'octubre fou substituït per Alejandro Lerroux, però que conservà la condició de ministre i d'ambaixador davant la Santa Seu, suggerís una trobada amb el copríncep Guitart, que va tenir lloc a l'Hotel Ritz de Barcelona. El ministre va donar tota classe d'excuses, i el copríncep li remarcà que ningú millor que el bisbe podia mantenir el prestigi i la influència d'Espanya i aprofità l'ocasió per repetir que Espanya, com a Estat, no tenia cap dret sobre Andorra. Veg. *Arxiu Vidal i Barraquer: Església*, vol. IV. pàg. 582. Les dues parts volgueren donar l'incident per acabat, però en realitat no s'arreglà res. Ni el Ministeri d'Estat ni Tarongí canviaren d'actitud i les relacions amb el copríncep empitjoraren considerablement .

10. L´objectiu final és, segons la utopia de Tarongí, la incorporació d'Andorra a la sobirania espanyola. "*Andando el tiempo* –diu–, *cuando las génesis españolistas hubieran terminado; cuando todos los intereses andorranos estuvieran en manos e inteligencias españolas; cuando la opinión unánime nos fuera completamente propicia; cuando ningún obstáculo apareciera en el horizonte político; entonces habría llegado el momento de plantear el asunto de Andorra ante la Sociedad de Naciones, para que se dictase un estatuto justo y favorable a los fines españoles, incorporando Andorra a nuestra Constitución política como lo está a nuestro territorio. Y tras un plebiscito unánime y el cumplimiento de un formulismo que podría estudiarse con detenimiento para conseguir que el pontificado y los intereses de la Iglesia queden satisfechos, los Valles de Andorra quedarían una vez más incorporados a la soberanía española y se pondría fin a las usurpaciones francesas y al régimen feudo-episcopal anacrónico e insostenible.*" *ADMU.*

11. En aquest punt els suggeriments de Tarongí van tenir una certa acollida per part del Govern de la República, que, per acord del Consell de Ministres, gestionà a Roma la substitució de Guitart. Un comunicat del subsecretari d'Estat a Tarongí, del 14 d'agost de 1935, sembla confirmar-ho, malgrat el seu text enigmàtic: "*Por lo demás y para su gobierno exclusivo, le diré que se intervino ya donde Vd. se figura y en la conversación que tuve esta mañana me aseguraron que se había realizado la gestión.*" *ADMU*. Però Tarongí anava insistint. "*La continuación en la diócesis de Urgel del actual*

El panorama, descrit només a grans trets, posa de manifest el moment extremadament crític que passaven les relacions del Govern republicà espanyol amb la Mitra d'Urgell.
S'havia acabat l'època de les tradicionals i seculars bones relacions entre Espanya i la Mitra, unes relacions que asseguraven, d'una banda, el suport del copríncep episcopal i d'altra la protecció, per part d'aquest, dels interessos espanyols a Andorra, com feia el copríncep francès en relació amb els del seu país.

Un intent de concordat o de modus vivendi amb la Santa Seu

El tema no s'havia plantejat abans del mes de novembre de 1933. Per part dels governants espanyols hi havia uns sentiments de sectarisme generalitzat, que no permetia contemplar la necessitat ni la simple conveniència d'establir unes noves relacions oficials amb la Santa Seu. Les eleccions del 19 de novembre d'aquell any, que deixaren pas a un govern de centredreta, obriren la possibilitat d'intentar un nou concordat. Els governants de torn volien donar una imatge de tolerància i de comprensió vers l'Església.
Però l'empresa no estava exempta de dificultats. A l'interior, comptava amb una doble oposició. D'una banda, els extremistes i radicals d'esquerra, que no volien pensar ni remotament en cap renúncia de les normes restrictives imposades a l'Església per part dels governs anteriors; d'una altra, els polítics més extremistes de dreta i el sector integrista de la mateixa Església, per als quals un pacte d'aquella naturalesa seria una claudicació. Per a aquests darrers no hi havia cap necessitat de nou concordat quan l'anterior de 1851, que no havia estat derogat expressament, al seu criteri, encara es mantenia en vigor.
A favor del conveni s'hi manifestava el Govern i un ampli sector de l'Episcopat espanyol, presidit pel cardenal Vidal i Barraquer, que era partidari de trobar solucions de concòrdia i de bona voluntat a fi de pal·liar la difícil situació de l'Església a Espanya.[12]
El Govern espanyol es decidí a iniciar els tràmits, començant per nomenar un ambaixador

---

Obispo –escriu– *supondría de momento un perjuicio en el incidente de las comunicaciones telefónicas y, a la larga, una absoluta pérdida del prestigio español en el Principado.*" I afegeix que "*parece de absoluta necesidad la sustitución de este Señor Obispo por otro mitrado que sienta el españolismo como todos sus predecesores.*" El mes de novembre comunicava al Ministeri la seva impressió que "*el Señor Obispo sigue aferrado a sus conocidos puntos de vista y nada harán sus adictos en favor de España* (es referia a l'afer de la instal·lació de la xarxa telefònica), *por temor de posibles enojos. Si a tal hecho se suma que el Consejo General no se atreve a comunicar directamente con el Gobierno español sin permiso del Obispo, por no incurrir en su desagrado, se deduce la necesidad de una urgente solución del asunto que se gestiona en Roma.*" Comunicació de 8 de novembre de 1935. *ADMU*.

12. Vidal i Barraquer en carta de 15 d'abril de 1934 adreçada al cardenal Pacelli li deia: "Precisa no perder de vista que ni el Gobierno ni las Cortes admitirán nada que directamente se oponga a la Constitución vigente, cuyos preceptos habrá que soslayar, viendo de evitar indirectamente el daño que podrían causar a la Iglesia, de aplicarse con todo rigor. = Pueden, empero, por un *modus vivendi* ser modificadas las leyes posteriores, aún las aclaratorias y complementarias de la Constitución —Leyes de Confesiones y Congregaciones religiosas, del Tesoro Artístico, de Cementerios, etc.—, porque una vez aprobado el *modus vivendi* por las Cortes, derogaría y modificaría las leyes anteriores. Conviene, sin embargo, no perder de vista que la minoría socialista y la de extrema izquierda harán una guerra implacable a toda disposición o acuerdo que modifique ciertas leyes sectarias, no sólo por motivos de ideología por parte de algunos, sino por fines políticos y de galería, y aun por influencias masónicas." *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 289-291.

prop de la Santa Seu, per acabar amb la situació anòmala que suposava que al davant d'aquella ambaixada hi hagués simplement un encarregat d'afers. La importància que s'atribuïa a la gestió féu que el mateix ministre d'Estat, Leandro Pita Romero, assumís la condició d'ambaixador i exercís simultàniament les dues funcions.

Mons. Guitart era decidit partidari de la fórmula concordatària, però temia fonamentadament que el Govern de la República intentés reflectir la seva tesi sobre Andorra en algun punt del text del conveni. Per això, en el primer esbós del que podrien ser les bases del concordat,[13] hi féu introduir, segurament per mediació del cardenal Vidal i Barraquer, una nota explicativa de la realitat constitucional andorrana.[14]

Aviat es comprovà que la fórmula maximalista del concordat, pretesa per les autoritats espanyoles, no seria acceptada pel Vaticà. Les normes de la Constitució de 1931 encotillaven tant la funció de l'Església que no quedava marge per establir una regulació normal de les relacions Església-Estat. La Santa Seu suggerí i el Govern de la República ho acceptà, que les gestions anessin encaminades cap a la concertació d'un simple modus vivendi.

Els temors del copríncep Guitart eren força fonamentats. El ministre ambaixador Pita Romero tenia un gran interès a introduir en el futur modus vivendi una fórmula que explicités la seva tesi sobre la sobirania andorrana.

El primer avantprojecte del Govern espanyol sembla que fou redactat per José de Vilallonga, assessor del Ministeri d'Estat. Per raons òbvies no fem un estudi general o complet d'aquest projecte ni dels projectes successius, sinó que centrem la nostra atenció exclusivament en el tema concret que afecta Andorra.

Doncs bé, en aquell primer esborrany, de caràcter intern, la pretensió del Govern de la República espanyola quedava reflectida de manera summament explícita. El text de l'article 18 en qüestió deia literalment:

"En consideración al poder político que como representante del Estado español ejerce el titular de la Seo de Urgel sobre los territorios de Andorra, se conviene en que la persona que haya de ocupar aquella Sede continúe, como hasta el presente, siendo elegida y presentada a Su Santidad por el Gobierno español."[15]

I l'article següent insistia dient: *Por las razones expuestas en el artículo anterior se conviene asimismo en que, vacante el Obispado de la Seo de Urgel, el Gobierno*

13. El preparaven els cardenals Vidal i Barraquer, de Tarragona, i Ilundain, de Sevilla, i els seus respectius col·laboradors entre els quals s'hi comptava el jurista català Josep Oriol Anguera de Sojo. El text complet d'aquest primer esbós o avantprojecte es pot veure a *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1438 i s.

14. El text deia literalment: "Es muy probable, casi seguro, que el Gobierno planteará a la Santa Sede la cuestión de Andorra. Con respecto a esta cuestión debe tenerse presente: = 1°. La soberanía del Obispo de Urgel en aquel Principado es plenamente civil, y dimanante de título propio de derecho, con independencia absoluta del Estado español. = 2°. Dicha soberanía, tal como existe en la actualidad, implica una relación paccionada, con carácter de verdadero tratado internacional, con la República Francesa, como sucesora de los condes de Foix, tratados que siempre respeta y nunca quebranta la Santa Sede. = Por las antedichas razones, aunque la Santa Sede tenga inmediatamente autoridad sobre el Príncipe de Andorra, por ser éste Obispo de Urgel, parece que no ha de tratar sobre dicho Principado sin la concurrencia de representantes diplomáticos acreditados del Obispo de Urgel y de la República Francesa." *Ibid.*

15. Cf. Arxiu Vidal i Barraquer, vol. IV, pàg. 1421, nota 44.

español podrá obtener de la Santa Sede la designación que se hará de común acuerdo, de un Administrador apostólico sede vacante".[16]

Sembla que el ministre-ambaixador no coneixia excessivament la diplomàcia vaticana, que difícilment podia acceptar una fórmula com la que es pretenia proposar.[17] Però en el segon avantprojecte, si bé es matisava suaument la introducció, la norma equivalent (art. XV) continuava tenint la mateixa càrrega política i deia:

"En consideración del poder político que al amparo de la soberanía española, ejerce el Obispo de la Seo de Urgel, sobre los Valles de Andorra, Su Santidad consiente en que el eclesiástico que haya de ocupar dicha Sede episcopal sea designado y le sea propuesto por el Gobierno de la República española. = El Gobierno de la República deberá comunicar previamente a la Santa Sede, de una manera confidencial, el nombre del elegido, para asegurarse de que éste no suscita por parte de ella objeción alguna. Obtenida esta seguridad, el Gobierno presentará oficialmente el nombre del candidato a la Santa Sede, que procederá a su nombramiento con arreglo a las prescripciones del derecho canónico."[18]

Acabada la fase preliminar, van ser redactats, sota la inspiració del mateix ministre-ambaixador, dos altres projectes que havien de ser ja proposats com a base de les negociacions a la comissió vaticana. En el primer, en l'apartat 12, es recollia substancialment la fórmula anterior, però se'n radicalitzava la referència a la sobirania espanyola, i començava dient:

"En consideración al poder político que como Príncipe representante de la soberanía del Estado español ejerce el titular de la Seo de Urgel sobre los territorios de Andorra, [...]"

El copríncep passava, doncs, segons aquest text, d'exercir el seu poder a l'*empara* de la sobirania espanyola a convertir-se *en representant* de la mateixa sobirania.

Les primeres reunions posaren de manifest la dificultat d'arribar a un acord, ja que la Santa Seu es negava rodonament a acceptar qualsevol dret de presentació dels bisbes. D'altra banda, la rigidesa de la part espanyola, no solament en el tema al qual ens referim sinó també en altres, no permetia gaires bons auguris.

---

16. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1421, nota 44.
Ibid.

17. El criteri de la Santa Seu en aquest punt era molt clar. Ho revela un fet anecdòtic però significatiu. En ocasió del projecte d'instal·lació per una empresa francesa d'una xarxa telefònica a Andorra, que el Govern de la República volia impedir, una alta autoritat del Ministeri d'Estat, segurament el mateix ministre Juan José Rocha, va visitar el nunci Tedeschini per demanar que la Santa Seu fes pressió sobre Mons. Guitart en el sentit volgut per les autoritats espanyoles. En carta del nunci Tedeschini al cardenal Vidal i Barraquer, li diu: "Yo he contestado que, tratándose de poderes autónomos civiles del Exmo. Sr. Coprínce, del todo independientes de España, no me era posible ni la intervención directa y positiva con el Señor Obispo ni, menos aún, pedir y aconsejar a la Santa Sede que influyera sobre el ánimo del Prelado". Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1026. El subratllat és nostre.

18. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1421. El canonge i canonista Juan Antonio Rodríguez Villasante, que assessorava el ministre, havia suggerit unes altres dues fórmules alternatives que començaven amb la mateixa expressió: "En consideración al poder político ...". Veg. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1423. Per aquesta raó i per motius de brevetat no les tenim en compte en aquest treball.

En aquest punt, cal referir-nos als sentiments de Mons. Guitart. D'una banda tenia la seguretat que la Santa Seu no cediria en el punt sensible que més l'afectava, d'altra lamentava l'estancament de les negociacions –ell era partidari convençut de la utilitat del conveni– i, per si fos poc, s'imaginava les restriccions que sofriria per part del Govern de la República si l'intent de modus vivendi fracassava.

Les negociacions continuaren i la nova proposta de Pita Romero era més flexible. L'article IV deia:

"No obstante lo dispuesto con carácter general en el artículo 2, en consideración al poder político que como Príncipe español de los Valles de Andorra ejerce en dicho territorio el Obispo de la Seo de Urgel, se conviene en que la persona que ha de desempeñar dicha diócesis sea elegida por Su Santidad entre una terna de Obispos españoles que será presentada por el Gobierno español."[19]

La proposta havia sofert un canvi substancial, en un doble sentit. Per un costat, desapareixia la referència a la sobirania espanyola, i només quedava l'expressió *Príncipe español*, que tenia una certa ambigüitat ja que el qualificatiu podia referir-se tant a la nacionalitat del bisbe com a la sobirania que exercia. D'altra banda, una terna de bisbes substituïa la designació única que establien els articles anteriors.

Però la Santa Seu es queixava del poc marge de maniobra que tenien els representants espanyols que contínuament es negaven a acceptar propostes o petits canvis amb l'argument que els ho prohibia la Constitució de 1931. Les negociacions s'estancaren de nou, malgrat els bons oficis del cardenal de Tarragona.

Els cardenals Vidal i Barraquer i Ilundain, amb el desig de desencallar les negociacions presentaren, com a contraproposta, un nou projecte, en el qual, malgrat que la redacció de l'article qüestionat aparentment era semblant, el sentit quedava completament desvirtuat i, sobretot, quedava eliminada tota referència a una eventual sobirania espanyola. L'article V deia:

"No obstante lo dispuesto con carácter general en el artículo III, en consideración al poder político que como Príncipe de los Valles de Andorra ejerce en dicho territorio el Obispo español de la Seo de Urgel, se conviene en que la persona que ha de desempeñar dicha diócesis sea elegida por Su Santidad entre una terna de Obispos que será presentada por el Gobierno. Para poder figurar en la terna, será condición previa que los interesados conozcan la lengua nativa de la Diócesis citada."[20]

Com es veu, el qualificatiu espanyol persistia, però aquesta vegada anava referit exclusivament a la nacionalitat del bisbe. Segurament el text no va plaure ni al Govern espanyol ni tampoc a la Santa Seu, que volia acabar del tot amb els drets de presentació dels bisbes que considerava anacrònics i perjudicials per a la Església.

En resposta al diplomàtic espanyol Sr. Estrada, el cardenal Tardini havia dit que "*el derecho de presentar los obispos había caducado en España. Y no sólo en España, sino en el mundo, ya que la Santa Sede en los últimos concordatos no lo ha*

19. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1451.

concedido"[21] i, més endavant, el mateix Mons. Tardini repetia que "*el derecho de patronato ha caído, y ha caído para siempre. Aunque una nueva situación política se empeñara en volver las cosas al estado que anteriormente tenían, haciendo revivir el concordato de 1851, la Santa Sede jamás se avendría a reconocer de nuevo el derecho de presentación del Gobierno español*".[22]

El 22 de gener de 1935, Pita Romero deixà de ser ministre, però conservà la condició d'ambaixador davant la Santa Seu a fi de poder continuar personalment les negociacions.

Els punts de coincidència eren mínims i la Congregació vaticana per Afers Exteriors féu un informe negatiu sobre les possibilitats de concertar el modus vivendi. En conseqüència, les negociacions es paralitzaren.

Mesos més tard, l'arquebisbe de Toledo, Isidre Gomà, era nomenat cardenal i assumia la presidència dels prelats espanyols;[23] d'altra banda, les eleccions del 16 de febrer de 1936 capgiraven el panorama polític espanyol. Malauradament, poc temps després esclatava la tragèdia de la guerra civil. L'intent de concordat o, amb més precisió, de modus vivendi, era ja història.

20. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1470.

21. Tardini era tan enemic de la presentació dels bisbes que més tard va dir "Ringraziamo Dio per la rivolucione spagnola!" perquè havia donat lloc a l'eliminació d'aquell dret a Espanya. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 468.

22. Ibid. pàg. 471.

23. El cardenal Gomà divergia del criteri del nunci Tedeschini i del cardenal Vidal i Barraquer, i era contrari a negociar el modus vivendi. Creia, diu Gonzalo REDONDO, que "no debía haberse ido nunca a unas negociaciones con una Constitución que las hace imposibles" Veg. *Historia de la Iglesia en España*, Ed. Rialp, Madrid. 1993, vol. I, pàg. 428.

PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA, 3: 60-92 (2004)
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.41

La línia de fortificació dels Pirineus espanyols

Per Louis Estéva

RESUM: **La línia de fortificació dels Pirineus espanyols**
Breu estudi sobre la línia anomenada Gutiérrez, construïda als voltants de 1940 pel règim franquista. L'autor analitza la part dels Pirineus propera a Andorra i hi aporta plànols. Paral·lelament, recerca la raó d'aquesta construcció.

RESUMEN: **La linea de fortificación de los Pirineos españoles**
Breve estudio de la llamada "Línea Gutiérrez", construida en los años 1940 por el régimen franquista.
El autor analiza el sector del Pirineo próximo a Andorra. Aporta planos y busca las razones de su construcción.

RÉSUMÉ: **La ligne des fortifications des Pyrénées espagnoles**
Brève étude sur la ligne dénommée " Gutiérrez ", construite aux environs de 1940 par le régime franquiste. L'auteur analyse la partie des Pyrénées proche de l'Andorre, y apportant même des plans. Parallèlement, il recherche la raison de cette construction.

Una impressionant línia de fortificació

A la vall del Segre, entre Puigcerdà i la Seu d'Urgell, hom pot veure una vasta xarxa de fortificacions que porta el nom de la Línia P. Malgrat la importància dels treballs realitzats, es troba poca informació pel que fa a la seva concepció.
Tres apassionats per la història, Jean Louis Blanchon, Louis Estéva i Pierre Serrat han dut a terme recerques meticuloses a fi de penetrar en aquests misteris. Han recollit pacientment els testimonis de la població local i dels soldats espanyols destinats a la Cerdanya avui en dia. S'han pogut beneficiar de l'ajuda del capità general Antonio Martínez Teixidó, del coronel d'enginyers Arcadio del Pozo y Senillosa i de la senyora Isabel Montobbio Jover de Dalmases, Vídua Dalmases. Gràcies al seu suport, han tingut accés als arxius de *Jefatura de Ingenieros de la IV Región Militar* i als dossiers de la línia Pirineus.
Entre els documents inventariats es troba la carta sinòptica dels centres de resistència dels Pirineus Catalans, plànols i descripcions de cada búnquer –n'hi ha 10.000 sobre tota la frontera francoespanyola. Els *"Estados de las obras"* eren redactats dues vegades al mes sota la forma d'una carta que detallava el nombre de dies i el treball necessari per la construcció d'un búnquer. A partir d'aquesta documentació, han pogut respondre a algunes de les preguntes que planteja aquesta imponent línia de fortificació.

Datació de la línia dels Pirineus

Els testimonis militars daten els primers plans de la línia a la tardor de 1942, període que correspon a l'ocupació alemanya de la zona sud de França. Cap document no pot confirmar aquesta datació, però l'elaboració minuciosa dels plans dóna crèdit a aquesta idea.

La línia va començar les obres el 1944 i van durar fins al 1946. A partir de 1947 les traces d'obres disminueixen, per a desaparèixer completament després de 1948. El cos d'enginyers roman en aquesta plaça fins al 1957 i realitza obres civils com l'obertura de carreteres o la instal·lació d'una línia telefònica entre Berga i Sant Llorenç de Morunys.

Configuració de la línia dels Pirineus

Unes desenes de fortins dispersats sobre alguns quilòmetres quadrats responen a una lògica militar precisa. Està dividida en tres zones:

- la zona de seguretat per canalitzar les forces enemigues;
- la zona de resistència que concentra la potència de foc i preveu en retirada les solucions defensives;
- la zona de reacció on es troben les reserves i l'artilleria.

La línia està repartida en sectors de l'ordre de 12 a 16 km de front, amb 4 centres de resistència cadascun sobre un terreny de 4 km de front i de profunditat.

A Catalunya, de la Mediterrània a la Vall d'Aran, s'enumeren 96 centres de resistència. Igualment, s'han trobat al territori andorrà alguns búnquers que corresponen als de la línia P.

Es distingeixen 4 tipus de búnquers:

- llocs d'observació i de comunicació, com el del Roc d'Àguila;
- llocs de combat, que són els més nombrosos i que tenen entre ells galeries subterrànies fetes amb formigó o tallades dins la roca;
- llocs d'artilleria;
- llocs a cel obert amb bateries antiaèries.

El repartiment i la situació del conjunt semblen haver estat estudiats en previsió d'oposar-se a la progressió d'un exèrcit regular. No obstant això, aquestes instal·lacions mai han estat utilitzades ni tan sols armades. El 1970, les fortificacions van ser inspeccionades per l'exèrcit espanyol. La darrera inspecció data de 1981.

Els homes que han construït la línia dels Pirineus.

Qui eren?

Els quadres venien del cos d'oficials que havien combatut dins el camp dels nacionalistes durant la guerra civil. Un important desplegament d'homes va tenir lloc. El 1945, el *regimiento fortaleza* núm. 1 reemplaça els *1º, 2º y 3º regimientos de fortificación*. Aquests són regiments amb efectius considerables que, amb l'ajuda dels sapadors d'enginyers de diferents regions militars, comencen a treballar els primers mesos de 1945.

A partir de 1948, no resten més que els *regimientos fortaleza i* els regiments de les zones frontereres. Els anys següents, els *regimientos* van veure reduir els seus efectius i ja no es van ocupar més que de la construcció de carreteres.
El 1960, aquests regiments desapareixen i la guàrdia dels búnquers incumbeix aleshores als regiments de muntanya.

On tenien l'habitatge?
Els oficials tenien allotjaments reservats als pobles. Els soldats estaven repartits en les barraques construïdes de pressa, a les granges o bé a les escoles.

La vida dels homes.
Els antics soldats esmenten un quadre idíl·lic de les seves condicions de vida, contradit pel testimoni dels habitants dels pobles. És difícil descriure de forma precisa la seva situació. De tota manera és imaginable que, sense ser inhumana, la seva vida devia ser difícil, com ho testimonien les descripcions de la cacera furtiva perpetrada pels soldats.

Relacions entre la població i els soldats.
Els testimonis interrogats es posen d'acord per a descriure les bones relacions entre els soldats i la població. Els militars són integrats a la vida dels pobles. Alguns d'ells, fins i tot han creat les seves pròpies llars casant-se amb noies del país. Han participat en la vida local, intercanviant serveis, treballant en les granges i a vegades els soldats barataven el ciment de l'exèrcit per millorar el seu sou.
No s'ha trobat cap traça de conflictes o de problemes lligats a la implantació de les tropes en aquest costat de la Cerdanya.

Per què edificar una línia fortificada de tanta amplitud?

Cap element determinant no permet explicar les raons de la construcció d'aquesta línia. El règim franquista havia cregut en la possibilitat d'una invasió d'Espanya:
- per Alemanya el 1942?
- pels aliats i les forces espanyoles a l'exili que desitjaven acabar amb el règim totalitari el 1944?

No obstant això, cal constatar que aquesta línia impressionant i perfectament organitzada, eficaç davant un exèrcit modern i ben equipat, no respon a un perill precís. Està igualment inadaptada de cara a una amenaça, més probable, dels maquis republicans.
La línia P continua sorprenent-nos i guarda encara els seus misteris.

I la línia P entra a la història

Després de la reobertura de la frontera el 10 de febrer de 1948, la línia P no té cap altra raó d'existir. A poc a poc, els milers de búnquers cauen en l'oblit, a vegades envaïts per la vegetació i d'altres utilitzats com a garatge agrícola.

Nogensmenys, per la seva riquesa, la qualitat de la seva organització i pels secrets que encara ens poden revelar, són mereixedors del seu lloc en el patrimoni històric dels Pirineus.

Mapes línia P

Fortificacions a la zona de la Rabassa

Mapes línia P

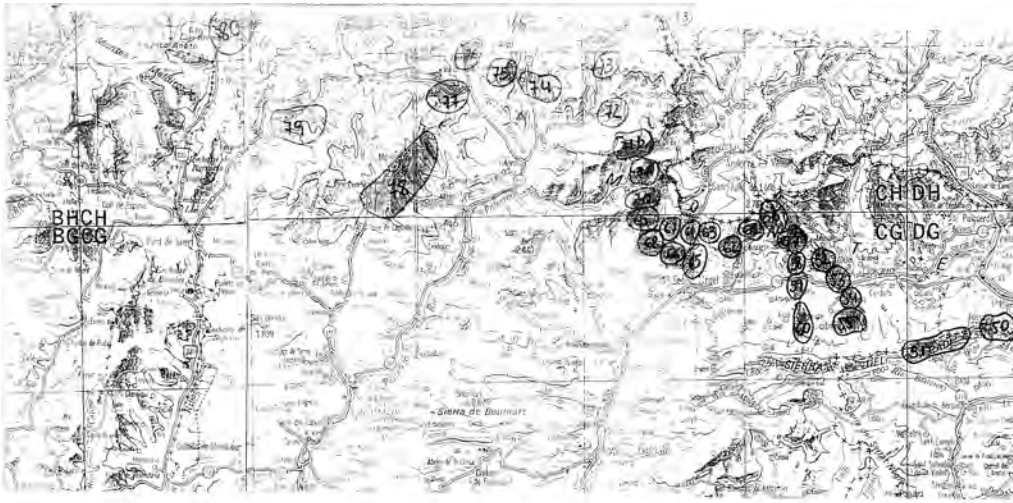

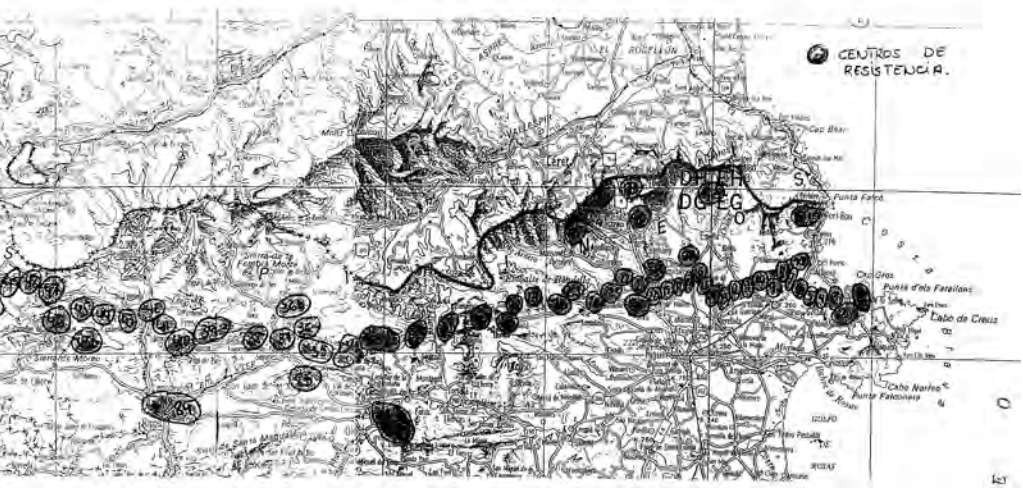

Dibuix de la vista divisada
des de una fortificació

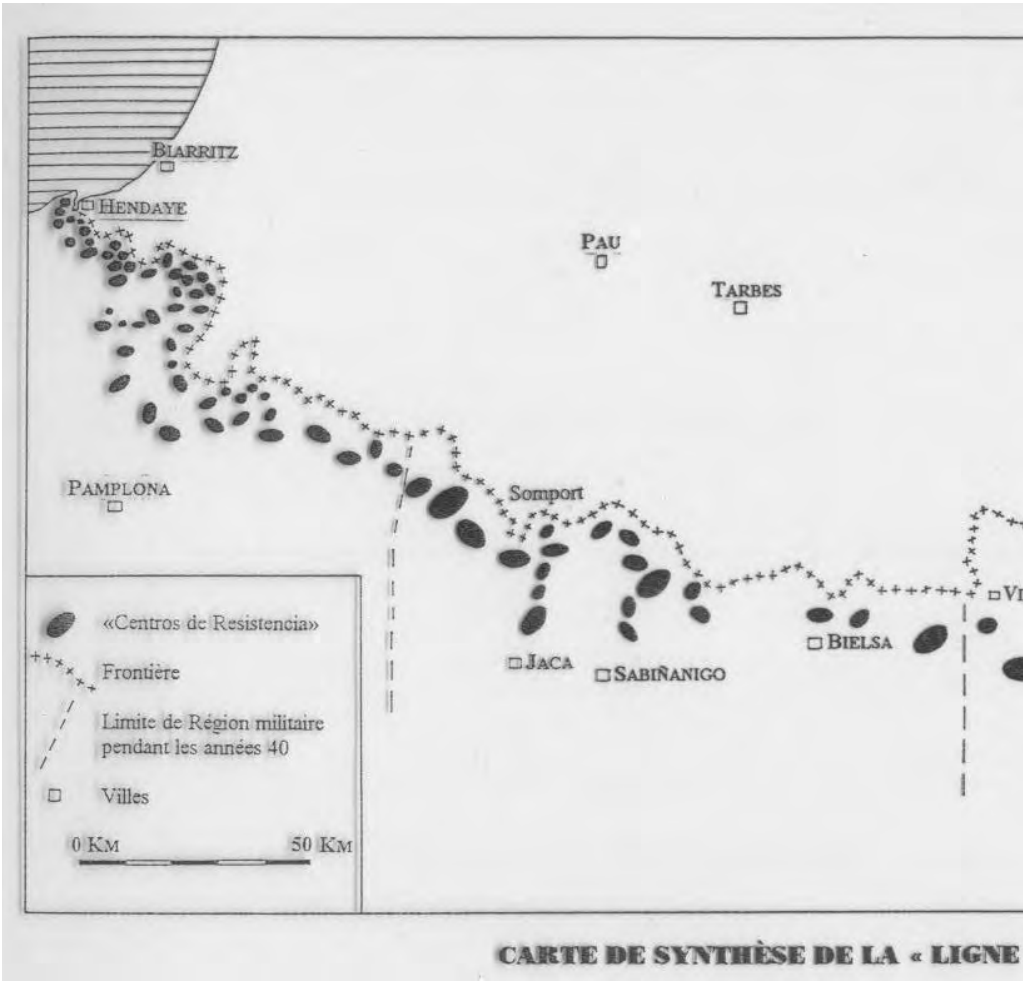

CARTE DE SYNTHÈSE DE LA « LIGNE

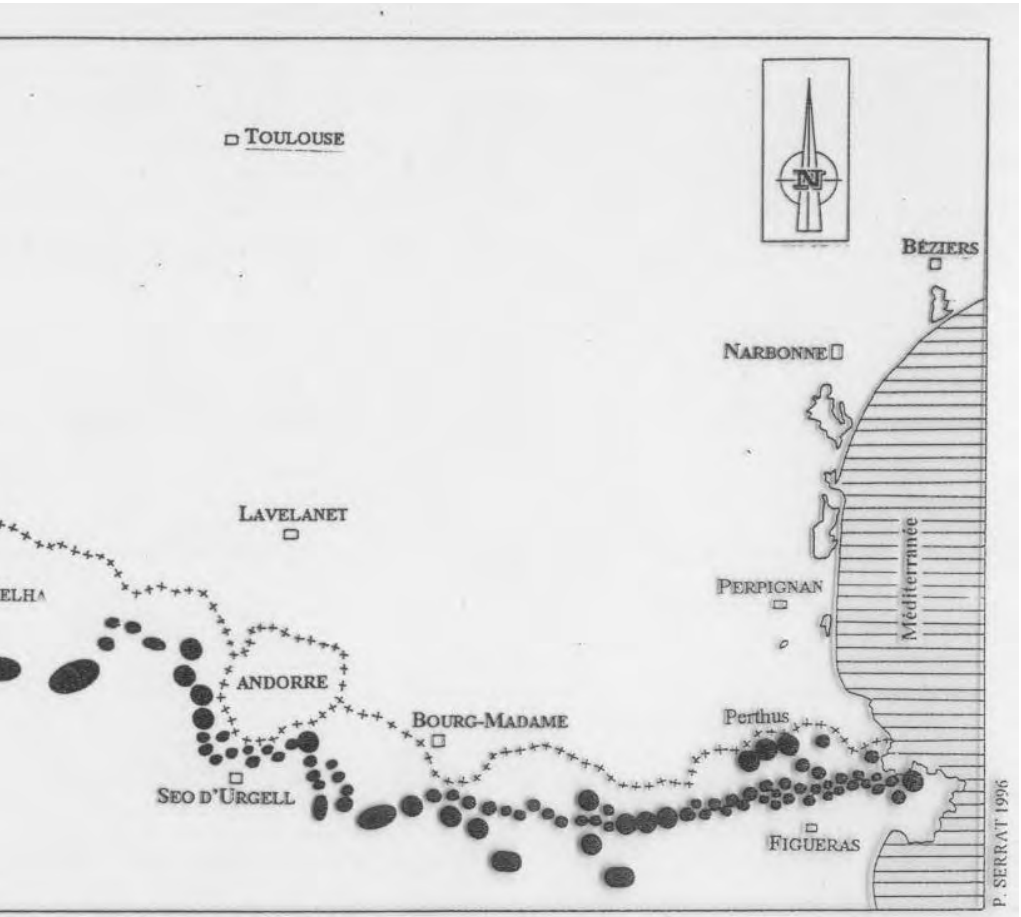

P. » OU « LIGNE DES PYRÉNÉES »

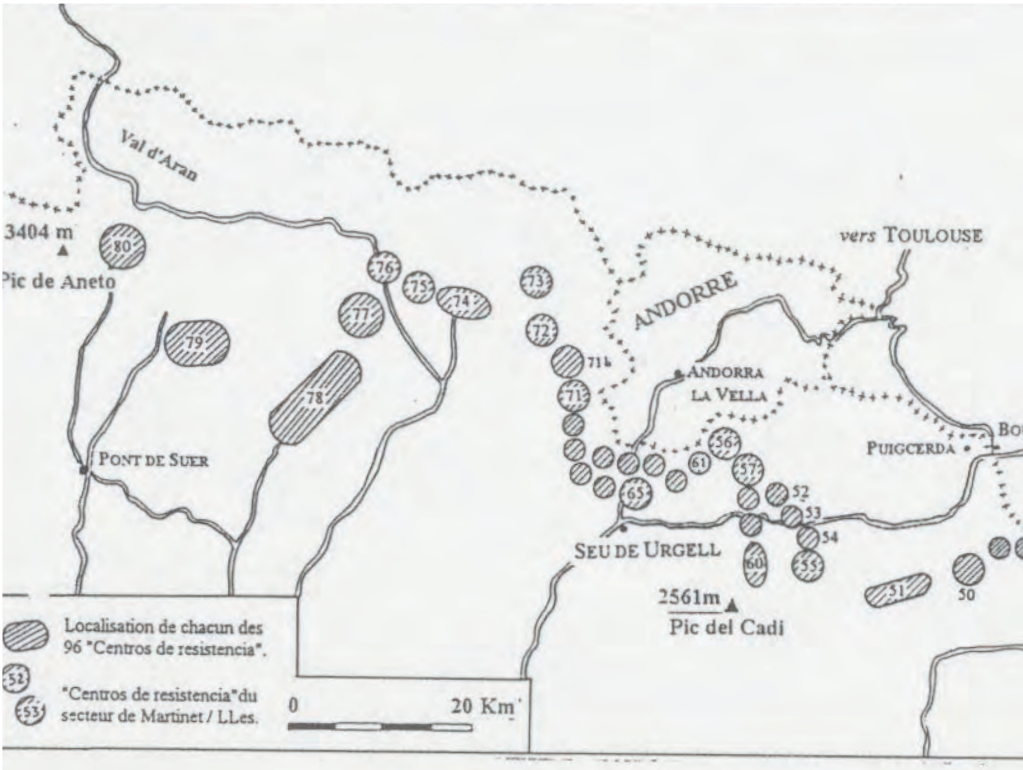

Cartographie de la "ligne P." dans la m

(Province de BARCELON

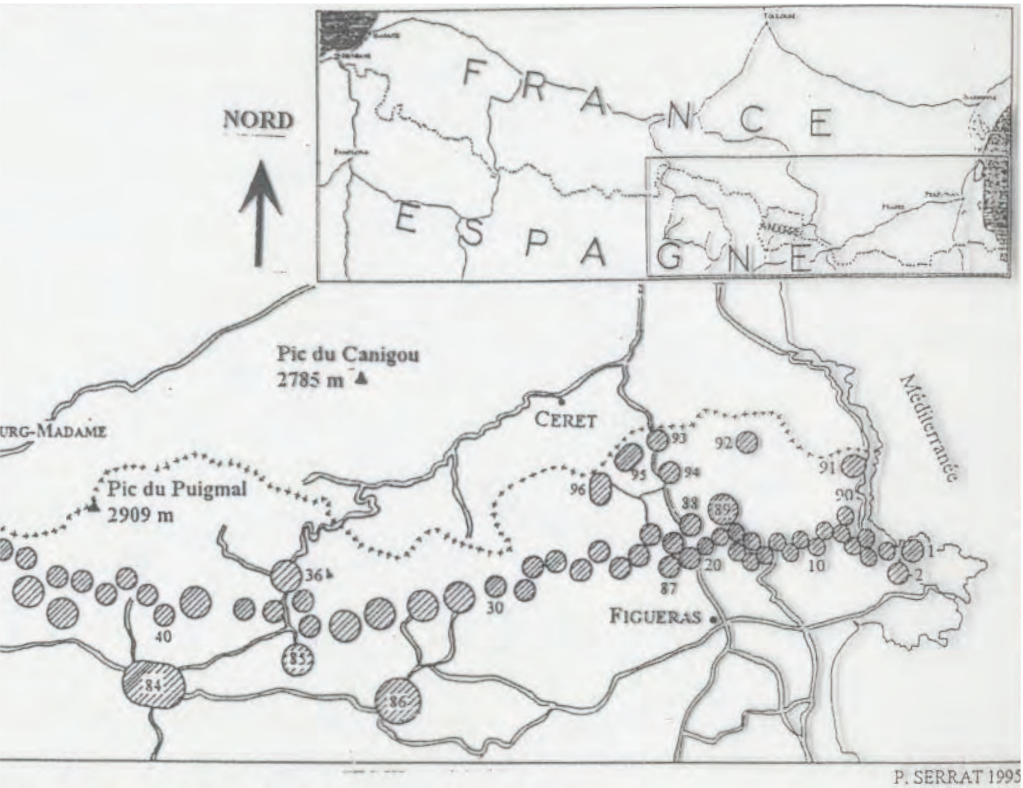

oitié orientale de la chaine des Pyrénées.

NE, IVème Région militaire)

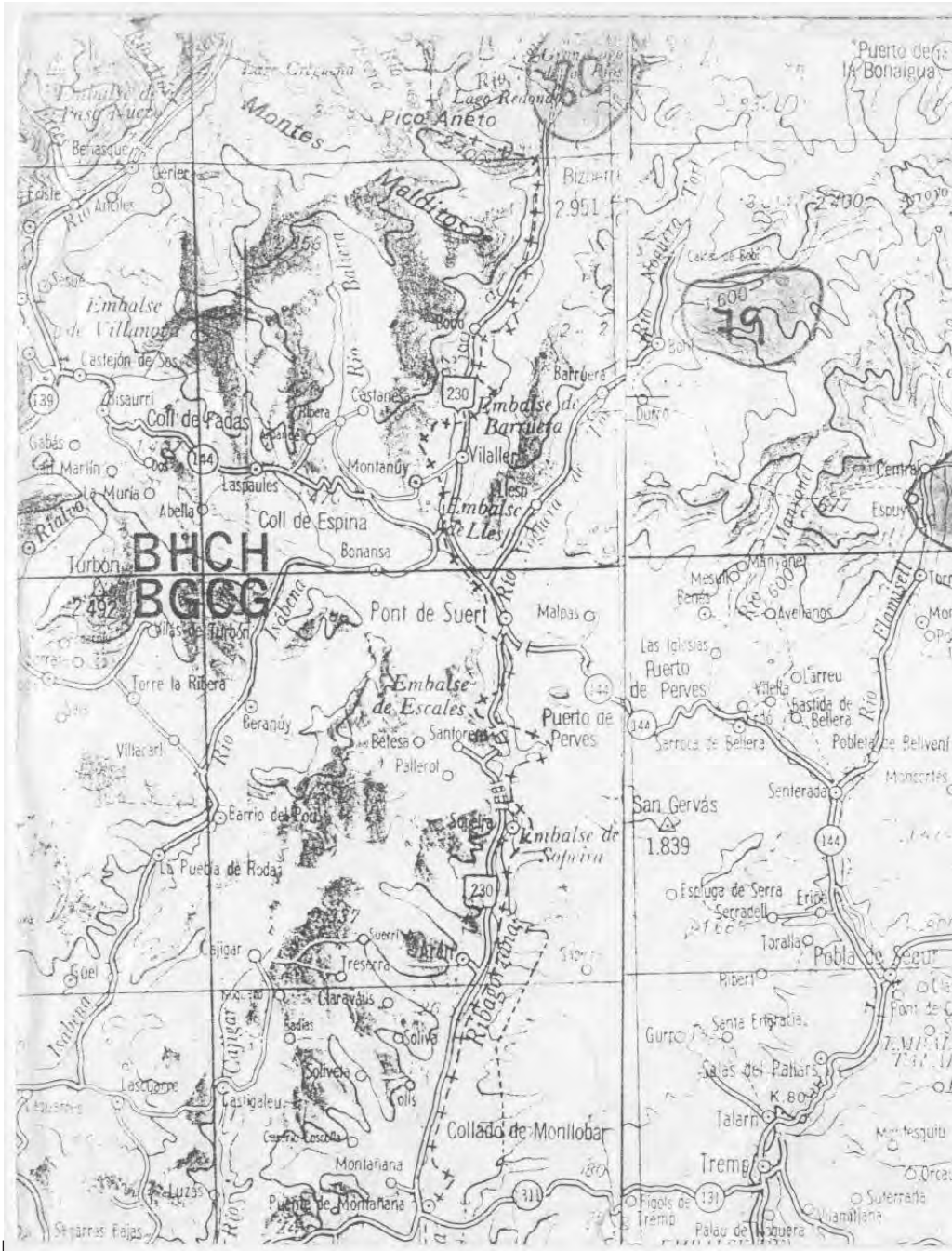
Montes
Pico Aneto
3.404
Maldito
2.951
Lago Redondo
Lago Cregueña
Embalse de Villamoya
Embalse de Barrueta
Embalse de Lles
Embalse de Escales
Embalse de Sopeira
Coll de Fadas
Coll de Espina
Collado de Montlobar
Pont de Suert
Puerto de Perves
Puerto de la Bonaigua
San Gervás
1.839
Turbón
2.492
Pobla de Segur
Tremp
Talarn
Montañana
Puente de Montañana
Castejón de Sos
Bisaurri
Laspaules
Vilaller
Bonansa
Malpas
Senterada
Toralla
Gurro
Santa Engracia
Salas del Pallars
Figols de Tremp
Palau de Noguera
Suterraña
Vianalla
Rio Noguera Ribagorzana
Rio Noguera Pallaresa
Rio Isábena
Rio Ribera
Rio Flamisell
Rio Barrabes
Rio Aneto
Rio Bohi
Rio Anciles
Rio Malniu
Rio Tort
Rio Aiguamoix
Rio Escrita
Rio Cajigar
Rio Arboreda
Rio Abella
Rio Riaño
Rio Mariano
Rio Ballera
Rio Castanesa
Rio Montanuy
Rio Barrabes

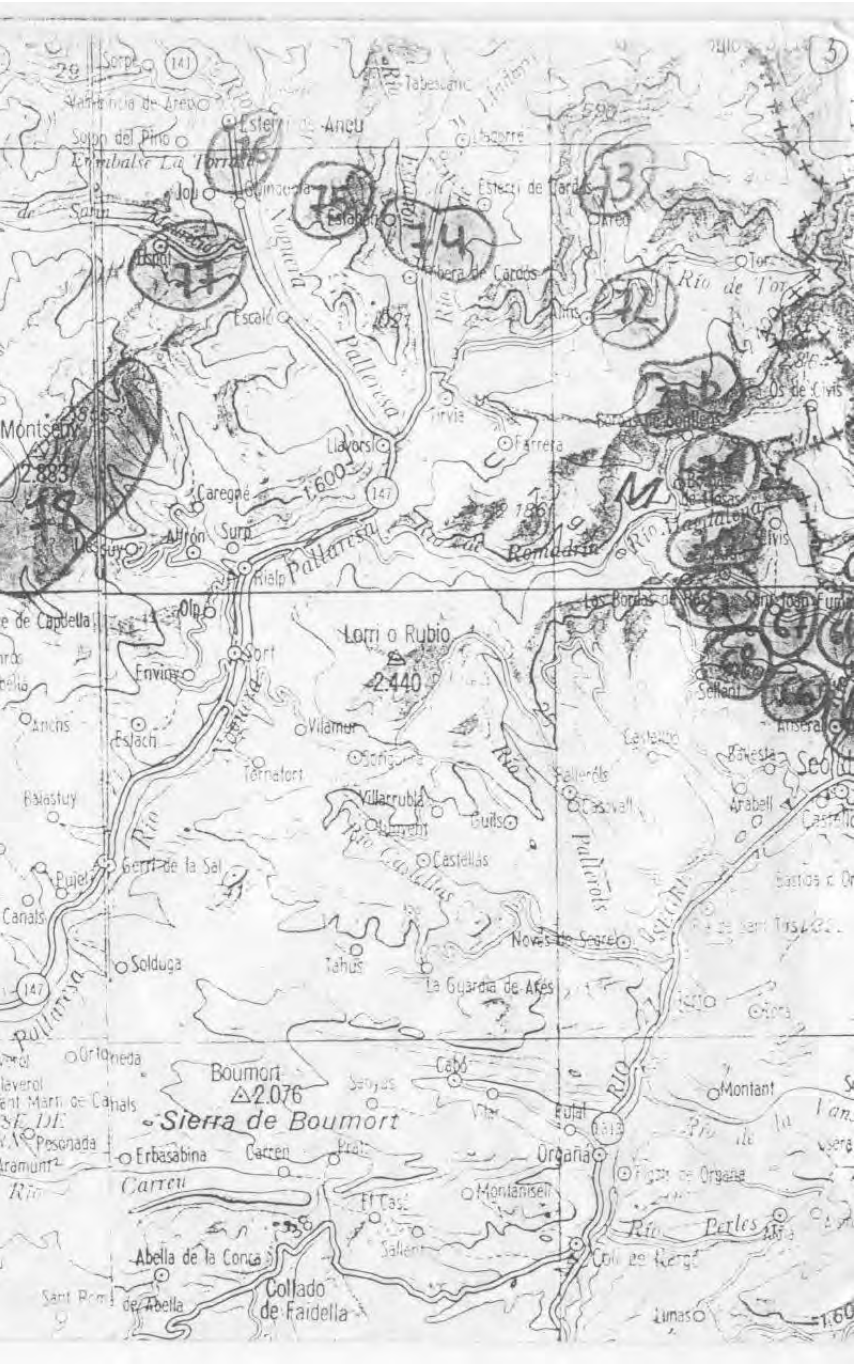
Lorri o Rubio
2.440
Boumort
2.076
Sierra de Boumort
Montsent
2.883
Collado de Faidella
Abella de la Conca
Solduga
Erbasabina
Organyà
Montanisell
Montant
Castellàs
Vilamur
Ternafort
Villarrubia
Burlsó
Canals
Pujol
Estach
Envim
Olp
Caregué
Surp
Alfrón
Llavorsí
Farrera
Tirvia
Escalé
Aneu
Esterri de Aneu
Salon del Pino
Embalse La Torrassa
Tabescan
Isavarre
Esterri de Cardós
Tavascan
Areu
Rio de Tor
Os de Civis
Sorpe
Valencia de Aneu
Joh
Estalles
Rio Pallaresa
Rio Romadriu
Rio Llavorsi
Rio Pallaresa
Rio Pallaresa
Rio Pallaresa

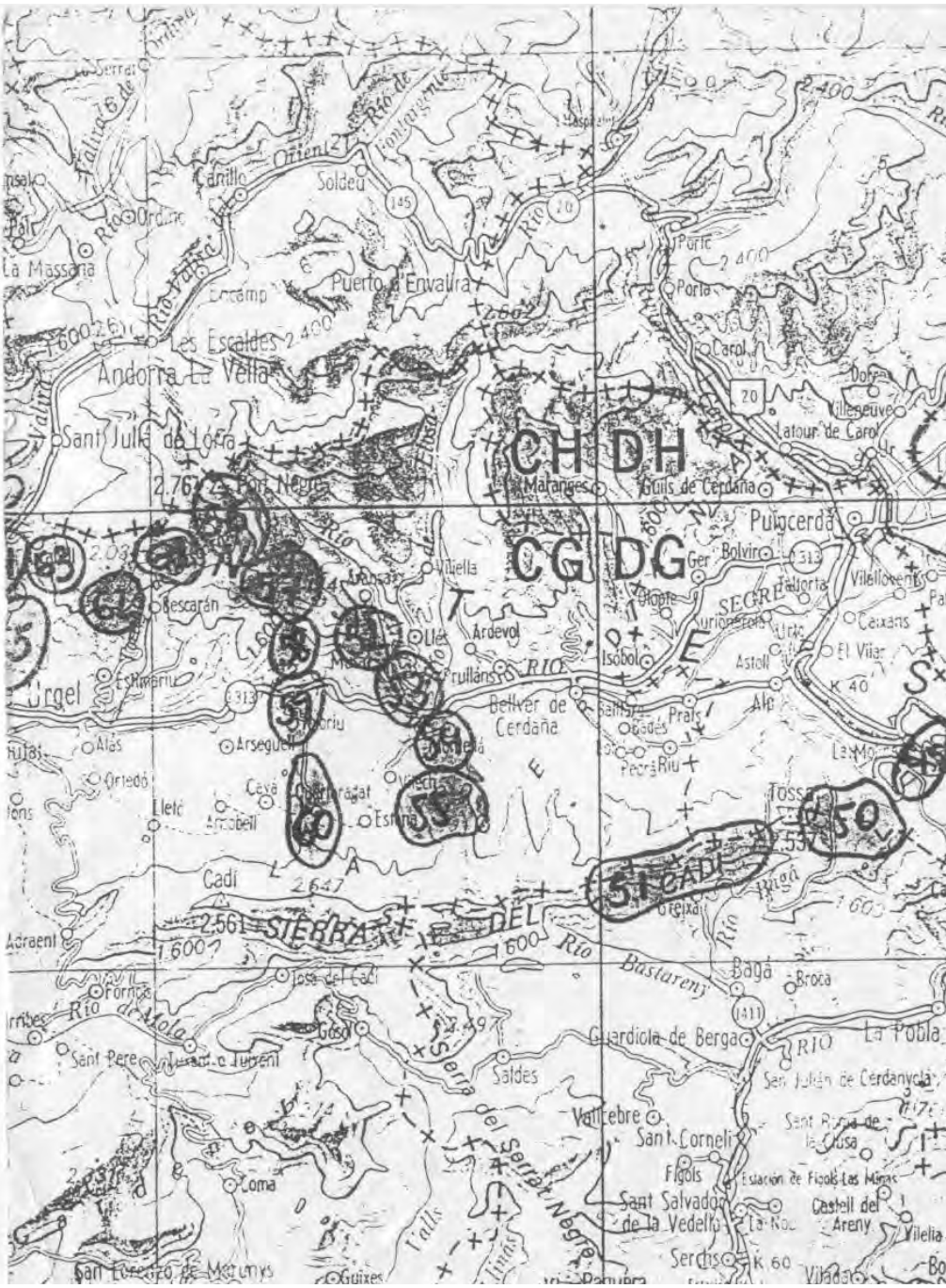
Andorra La Vella
Les Escaldes
Soldeu
Puerto de Envalira
Sant Julià de Lòria
Pas de la Casa
Encamp
La Massana
Ordino
Canillo
Arinsal
Pal
Porta
Carol
Latour de Carol
Villeneuve
Dorres
Puigcerdá
Bolvir
Talltorta
Llivia
Ger
Hospitalet
Ceixans
El Vilar
Astolí
Isóbol
Ardévol
Llés
Vilella
Bescarán
Urgel
Tiurana
Alás
Arseguel
Orriolá
Cavá
Arcabell
Lleiá
Cadí
Adraent
Sierra del Cadí
Sierra del Negre
Bastarens
Bagá
Broca
Guardiola de Berga
La Pobla
Saldes
Vallcebre
Sant Corneli
Figols
Sant Salvador de la Vedella
Castell del Areny
Vilella
Serchs
Viladan
Sant Llorenç de Morunys
Guixes
Toma
Tossa
Prats
Pedra Riu
Bellver de Cerdaña
Rio Segre
Rio Bastarens
Rio de Mola
Rio Fontargente
Rio Valira
CH DH
CG DG
CADI
SIERRA DEL
SEGRE
RIO
2.761
2.647
2.561
2.400
2.600
1.600
660
K 40
K 60

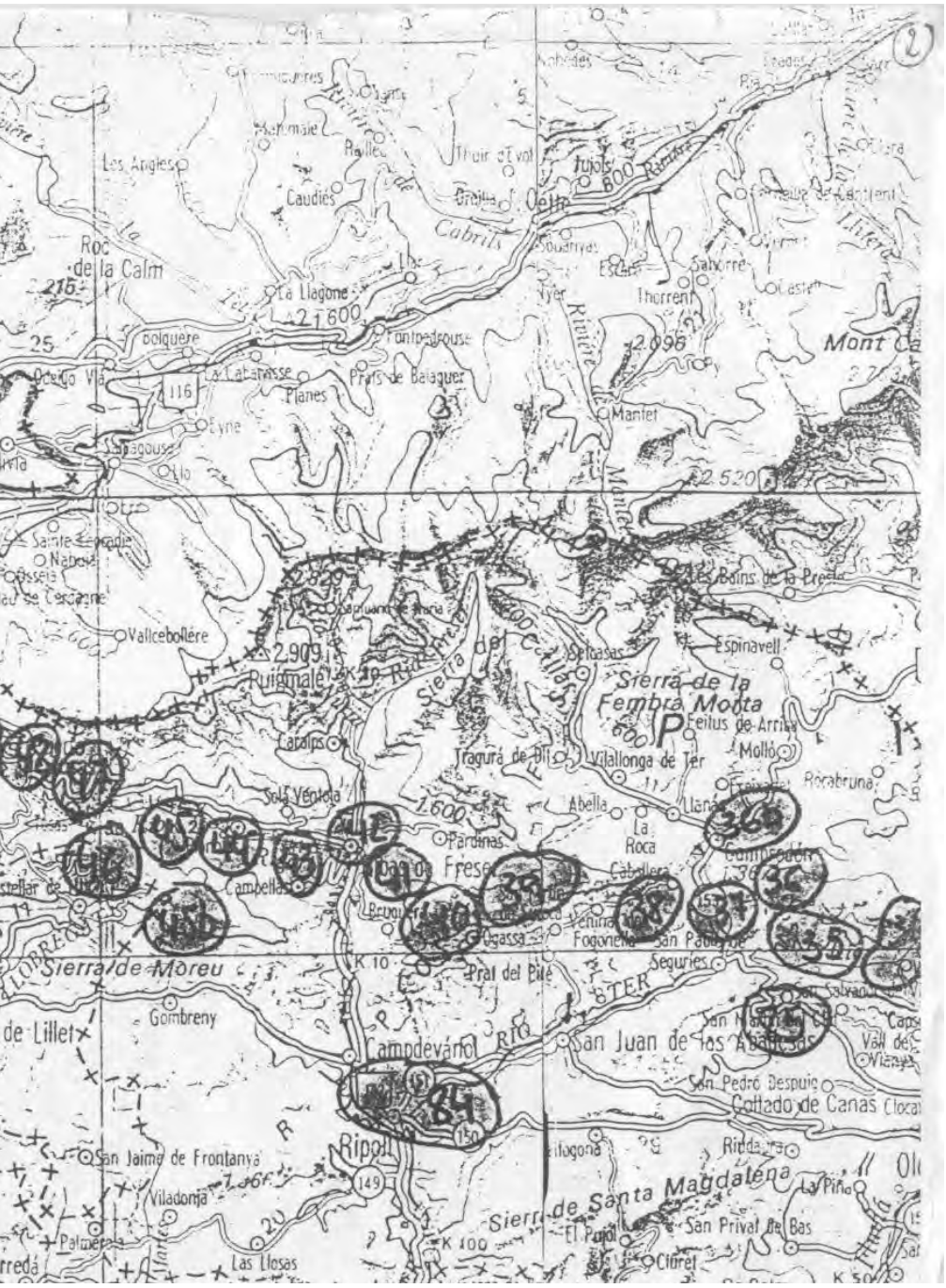
Roc de la Calm
La Llagone
Font-pedrouse
Prats de Balaguer
Planes
Mont
Mantet
Les Bains de la Preste
Vallcebollère
Puigmalé
Sierra de la Fembra Morta
Espinavell
Feilus de Arriba
Molló
Vilallonga de Ter
Rocabruna
Abella
La Roca
Pardinas
Campellas
Sierra de Moreu
Gombreny
Campdevánol
San Juan de las Abadesas
San Pedro Despuig
Collado de Canas
Ripoll
San Jaime de Frontanya
Viladonja
Las Llosas
Sierra de Santa Magdalena
San Privat de Bas
Ciuret
Prat del Pité
Seguries
Caballera
Fogonella
Ogassa
Tragurá de Dit
Solá Ventola
Caralps
Caudiés
Les Angles
Cabrils
Thorrent
Saborre
Mont Ca

Camélas
Trovillas
Bages
Montescot
Esthoer
Glorianes
Caixas
Rivière
EL ROSELLÓN
Villemolaque
Fourques
Tordéres
Tresserre
Brouilla
Llauro
Saint Jean
Le Boulou
Montesquieu
Céret
Maureillas
Reynes
Arles Sur Tech
Montferrer
Montalba d'Amélie
Salinas
Prats de Mollo
Tech
Agullana
Capmany
Massanet de Cabrenys
Darnius
Embalse de Boadella
Lamanère
Villerage
Monas
Bassagoda
Terradas
Cistella
Figuera
Sadernas
San Martín Saserra
Llado
Vilanant
Tarabaus
Castellar de la Montaña
Montagut
Salas de Llierca
Beuda
Cabanelles
Santa Leocadia de Algamia
Castellfullit de la Roca
Tortellá
Maiá de Montcal
Navata
Ordis
Burrassá
Fonts
San Jaime de Lliercas
Dosquers
Creixell
San Nicolau
San Fereol
Besalú
Crespiá
Pontós
La Miana
Seriñá
Martís
Esponellá
Palau de Santa Eulalia
El Torn
Santa Pau
Báscara
San Miguel de Camomajor
Fontcuberta
Río Arnera
Río Manol
Río Fluvià
115
260
150
152

CENTROS DE RESISTENCIA.
Saint Cyprien Plage
Latour-Bas-Elne
Elne
Taxo d'Aval
114
Argelès-Sur Mer
Port Vendrés
Cap Béar
Lavail
Tour de la Massane
Tour Madeloc
Banyuls-sur-Mer
Salifore
980
Cerbère
Punta Falcó
Port-Bou
Molinas
Colera
K.270
Espolla
Rabós
Vilamaniscle
El Puerto
Llansá
Cap Gros
Punta d'els Farallons
Faro Creus
Cabo de Creus
La Estación
K.260
Pau
670
La Guerigá
Marsá
Perelada
Pedret
Vilagut
Palau-Saburdera
Las Torroellas
Port Lligat
Vilanova de la Muga
K.250
Vilatenim
Río Muguela
Rosas
Faro Cala Nans
Castelló de Ampurias
Vilasacra
Alfar
Fortía
Faro de Rosas
Bahía de Rosas
Cabo Norfeo
Punta Falconera
Riumors
Llurana
K.240
Vilamacolum
Vilacolum
Torroella de Fluvià
San Pedro Pescador
Armentera
San Miguel de Fluvià
San Mori
Ventallá
Ampurias
GOLFO
DE
ROSAS
Costa Brava

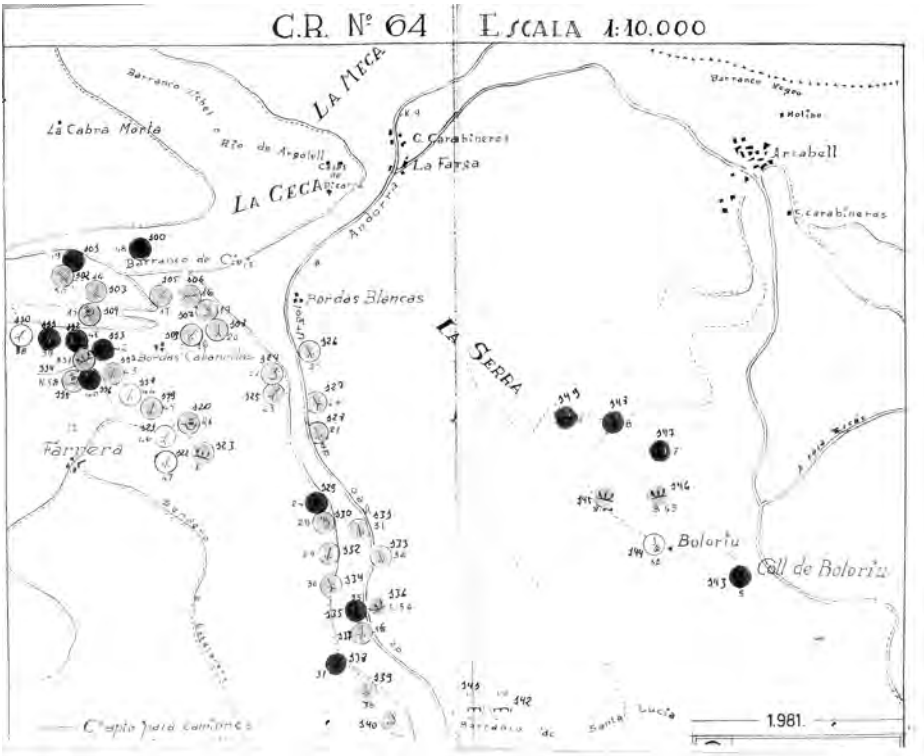

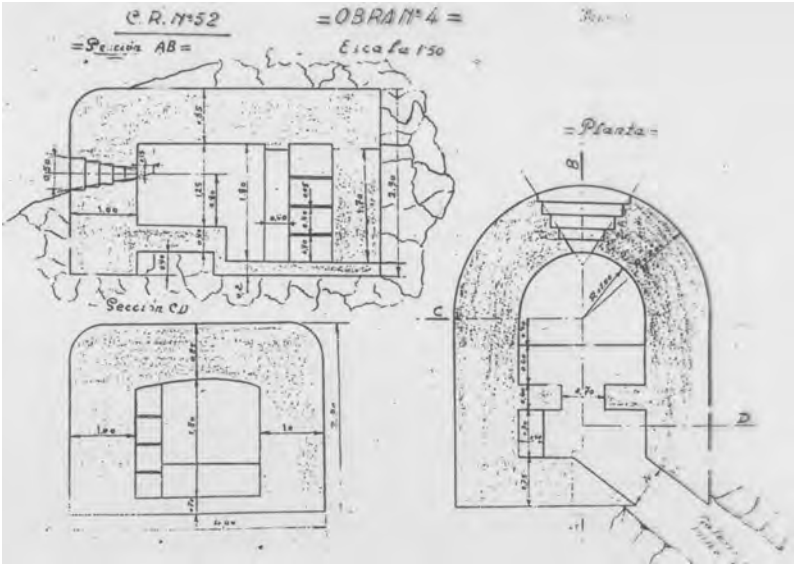

Secció de la construcció d'un búnquer

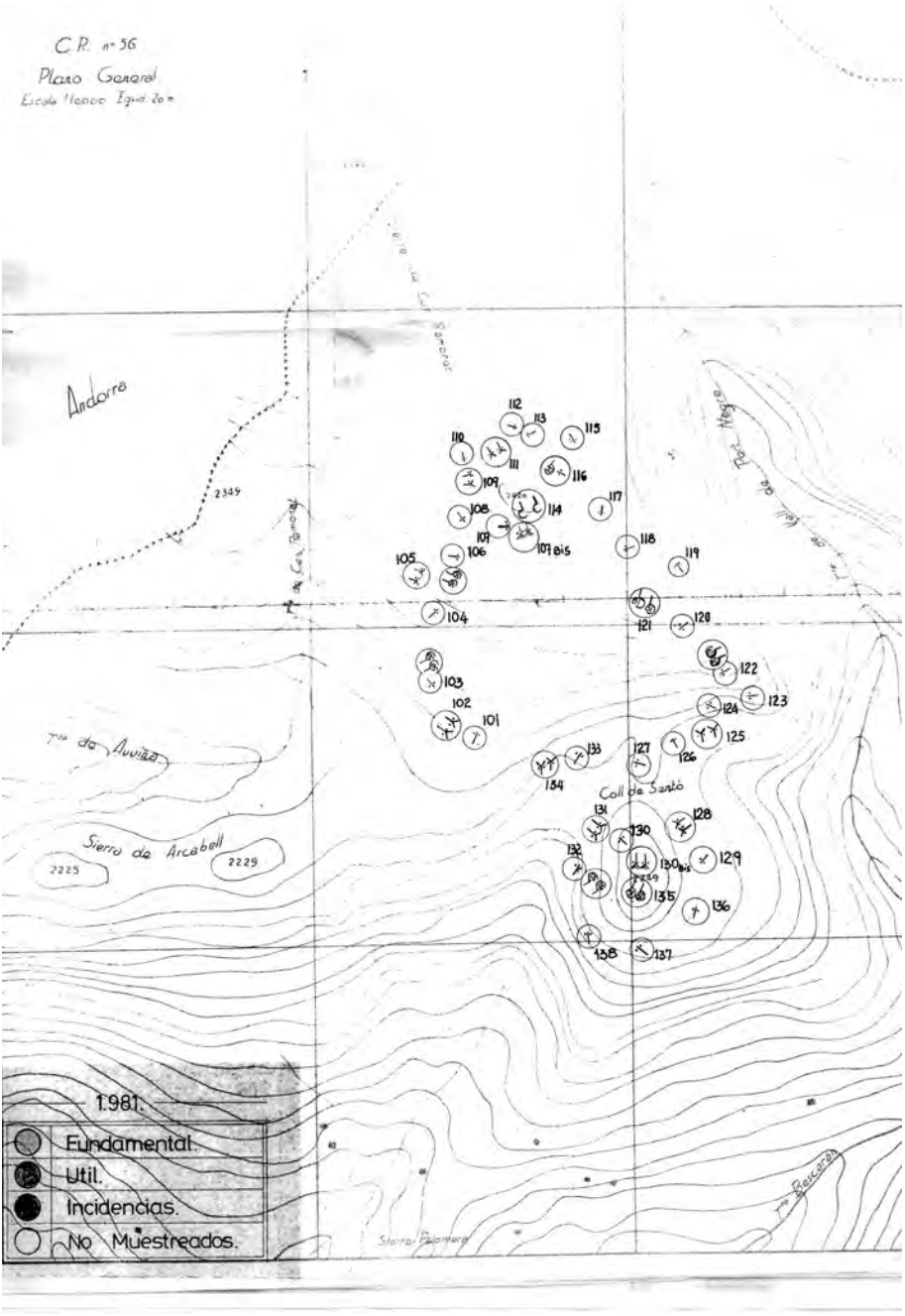
C.R. nº 56
Plano General
Andorra
2349
Sierra de Arcabell
2225
2229
Coll de Santó
1.981.
Fundamental.
Util.
Incidencias.
No Muestreados.

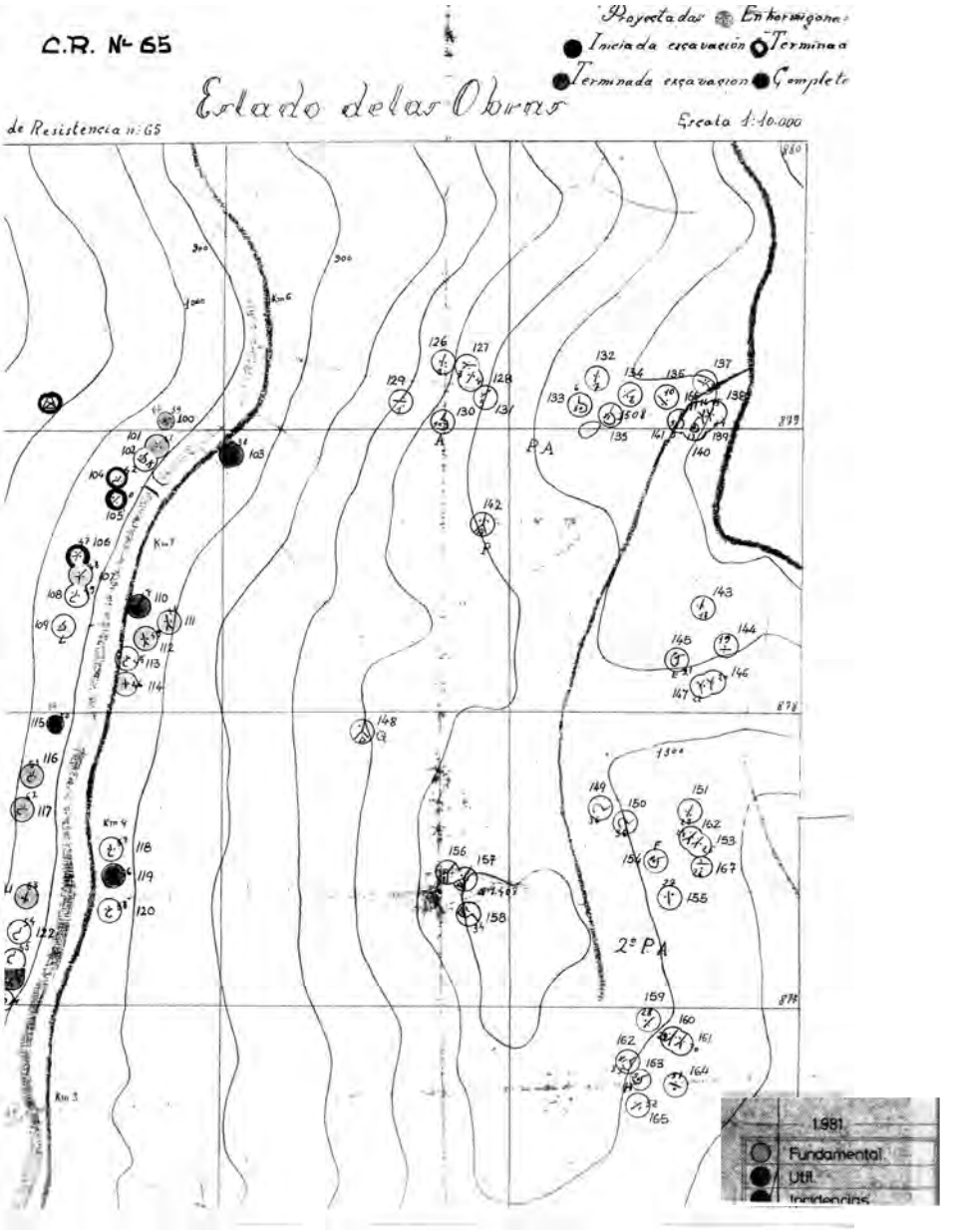
C.R. Nº 65
Estado delas Obras
de Resistencia nº 65
Escala 1:10.000
Proyectadas
Iniciada excavacion
Terminada excavacion
Km 6
Km 7
Km 4
Km 3
P.A
2º P.A
1.981
Fundamental

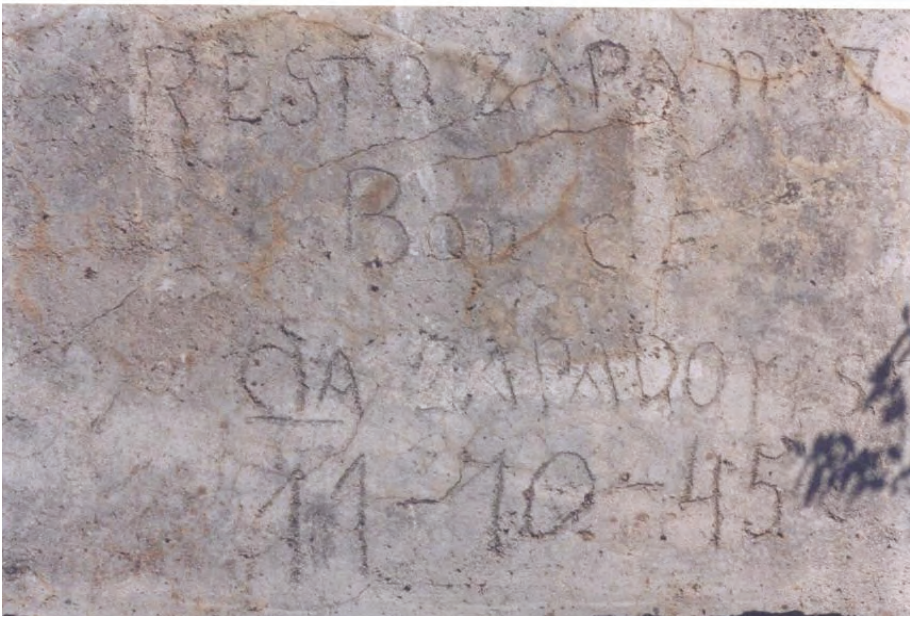

Testimoni d´un soldat

Fortalesa del Mas
de la Mel vora Martinet

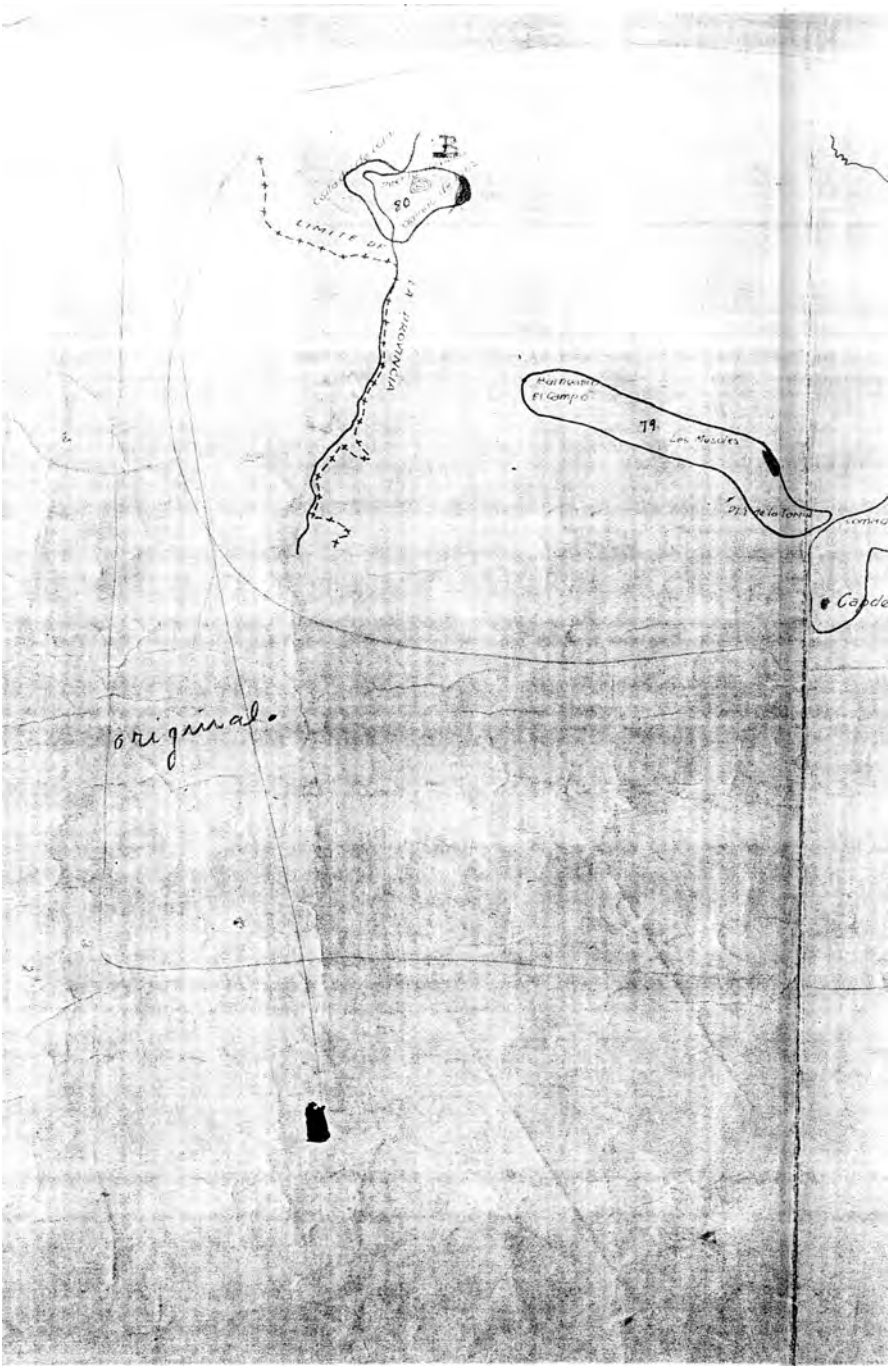
80
79
Los Nogales
original.

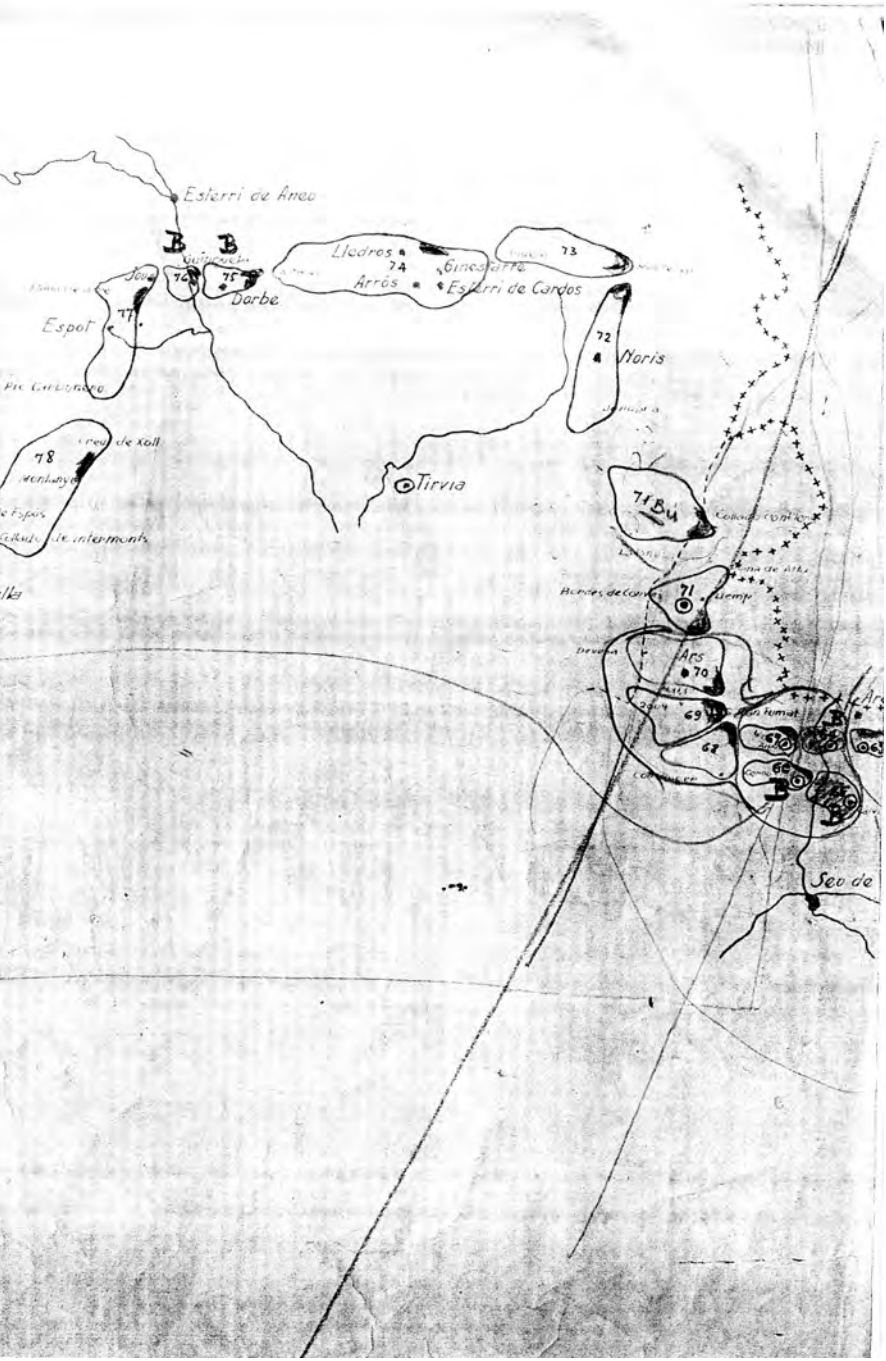
Esterri de Aneo
Lledros
74
Arrós
Esterri de Cardos
Darbe
Espot
77
Noris
72
Tirvia
78
71 Bu
71
Ars
70
69
68
67
66
Seo de

SECRETO

STADO MAYOR CENTRAL
DEL EJÉRCITO.

3ª Sección.-

RESUMEN DE LA INSTRUCCIÒN C-24 SOBRE ORGANIZACIÒN DEL EJÉRCITO DE LOS PIRINEOS.-

La necesidad de proveniree contra posibles agresiones a nuestra Patria a avés de la frontera de los Pirineos, ha aconsejado dar a las Tropas y Servicios en ella localizados una estructura propia y particular basada en el guiente detalle:

neral Jefe del Ejército.- Teniente General Excmo.Sr.Don Fidel Dávila Arrondo.

rtel General .....Zaragoza.

opas .....Las de los Cuerpos de Ejército de Urgel, [illegible] y Navarra con la organización siguiente:

ANDES UNIDADES — SITUACIÒN DEL CUARTEL GENERAL

Cuerpo de Ejército de Navarra.

Mando		Burgos.
1) División 162		San Sebastián.
2) Grupo de Divisiones núm.4.	(Mando	Pamplona.
	(División 62 ...	Pamplona
	(División 161...	Santesteban.
3) División 171		Acoz.

Cuerpo de Ejército de Aragón.

Mando	Zaragoza.
1) División 151	Tiermas.
2) División 51	Jaca.
3) División 152	Sabiñánigo.

Grupo de Divisiones núm.3 (De enlace).

Mando	Barbastro.
1) División 131	Boltaña.

2) División 132 ..... Campo.

IV.- Cuerpo de Ejército de Urgel.

Mando ..... Barcelona.

1) Grupo de Divisiones nº 2 (Mando ..... Cervera.
(División 42.... Llavorsí.
(Div.111 ..... Organyá.
(Div.142 ..... Berga.

2) División 113 ..... Olot.

3) División 123 ..... Figueras.

4) División 41 ..... Perelada.

RESERVAS DEL EJÉRCITO.-

1) Grupo de Divisiones núm. 1 (el actual de reserva).

Mando ..... Lérida.

2) División 141 ..... Barcelona.

3) División 52 ..... Huesca.

4) División 61 ..... Vitoria.

V.- Misión del Ejército.

Inspeccionar e impulsar los trabajos y organización de las obras de fortificación de los Pirineos con arreglo a los planes y directrices del Estado Mayor Central del Ejército en sus Instrucciones C-15 y C-16.-

SIGNOS CONVENCIONALES DEL ANTIGUO REGLAME

Fusil Ametrallador

Ametralladora

Ametralladora Antiaérea

Mortero Ligero de 60 mm.

Mortero de 81 mm.

Cañón Contracarro

Observatorio

Observatorio y Puesto de

Cañón de Artillería

CENTRO DE RESISTENCIA NUMERO 52

Obra numero	Clase de Obra	Fase en que se encuentra
1	Ametralladora	Terminada
2	Cañon contra carros	"
3	Ametralladora	"
4	Ametralladora	"
5	Ametralladora	"
6	Ametralladora	"
7	Ametralladora	"
8	Ametralladora	"
9	Ametralladora	"
10	Ametralladora	"
11	Ametralladora	"
12	Ametralladora	"
13	Ametralladora	"
14	Ametralladora	"
15	Ametralladora	"
16	Ametralladora	"
17	Fusil ametrallador	"
18	Fusil ametrallador	"
19	Fusil ametrallador	"
20	Fusil ametrallador	"
21	Ametralladora	"
22	Fusil ametrallador	"
23	Fusil ametrallador	"
24	Fusil ametrallador	"
25	Ametralladora	"
26	Mortero de 81 m/m.	"
27	Fusil ametrallador	"
28	Fusil ametrallador	"
29	Observio y P.C. Cia	"
30	Fusil ametrallador	"
31	Observio y P.C. Bon	"
32	Observio y P.C. Cia	"
33	Mortero de 81 m/m.	"
34	Fusil ametrallador	"
35	Mortero de 81 m.m	"
36	Fusil ametrallador	"
37	Fusil ametrallador	"
38	Ametralladora	"
39	Fusil ametrallador	"
40	Ametralladora	"
41	Fusil ametrallador	"
42	Fusil ametrallador	"
43	Fusil ametrallador	"
44	Fusil ametrallador	"
45	Cañon de Infanteria	"
46	Cañon contra carros	"
47	Ametralladora	"
48	Fusil ametrallador	"
49	Fusil ametrallador	"
50	Fusil ametrallador	"
51	Fusil ametrallador	"
52	Ametralladora	"
53	Fusil ametrallador	"
54	Fusil ametrallador	"
55	Cañon contra carros	"
56	Cañon contra carros	"
57	Fusil ametrallador	"
58	Fusil ametrallador	"
59	Cañon de Infanteria	"
60	Ametralladora	"
61	Ametralladora	"
62	Fusil ametrallador	"

..... sigue.....

Sector Centro de Resistencia numero 52

Obra numero	Clase de Obra xxx	Fase en que se encuentra
63	Cañon de Infanteria	Terminado
64	Mortero de 81 m/m.	Terminado
65	Cañon de Infanteria	Terminado
66	Ametralladora antiaerea	Terminado
67	Ametralladora antiaerea	Terminado
68	Ametralladora antiaerea	Terminado
69	Ametralladora antiaerea	Terminado
OA	Obra adicional (Puente y pista)	Terminado
OS	Obra subeñamento (ramales de acceso)	Terminado

DOCUMENTOS GRAFICOS QUE SE ENTREGAN

1º Plano con situacion de las Obras

2º Plano con situacion dados estudio de alambrada.

Seo de Urgel a 5 de Febrero de 1947

RECIBI

EL RGTO. ZAPADORES num 4

El Jefe

ENTREGUE

POR EL REGIMIENTO DE ZAPADORES NUM1

EL COMANDANTE DELEGADO DE LA COMANDANCIA DE FORTIFICACIONES Y OBRAS,

Jefatura de Ingenieros de la 4.ª Región Militar — **Comandancia de Fortificaciones** — 101

DEFENSA DEL PIRINEO

C. R n.º)" 52 Obra n.º 12

Tipo de obra Ametralladora

Situación X 1040 - 400

Y 877 - 800

Accesos Camino de MUSA 150m. al oeste del Pueblo

Fecha de construcción Fecha revisión 11-4-70

Estado conservación. ~~Bueno~~ Regular ~~Malo~~ (1)

Interés valor operativo. ~~Fundamental~~ Util ~~Nulo~~ (1)

Asentamiento Regular

Campo de tiro Regular

Enmascaramiento Bueno

Observaciones

Barcelona 3 de Julio de 19 70

El CAPITAN

Firmado: D. JOSE ARBONES SEGURA

REPARACIONES NECESARIAS

Reforzar arpilleras

(1) Tachar lo que no proceda.

MINISTERIO DE DEFENSA
EJERCITO DE TIERRA
CUARTEL GENERAL DEL EJERCITO

DIRECCION DE SERVICIOS TE
SERVICIO HISTORICO MILI
Y
MUSEO DEL EJERCITO

S/Ref.ª	Núm.	Fecha	N/Rf.ª
Carta		4-05-94	530/SHMAB 569 S.Archivos

ASUNTO: SOBRE INFORMACION DE LA LINIA GU
SOLICITADA POR EL INVESTIGADOR D
LOUIS BLANCHON.

En contestación a su carta d
referencia, le comunico que en e
Archivo Histórico Militar, no ex
antecedentes sobre el tema que l
teresa, por lo que nos es imposi
complacerle.

Madrid, 15 de Junio de 199
EL CORONEL JEFE DE ARCHIVO

Luis Rodríguez Vega

GENERALITAT DE CATALUNYA
DEPARTAMENT DE CULTURA
Arxiu Històric Comarcal
Puigcerdà
8/7/95
ENTRADA Nº
SORTIDA Nº

SR. SEBASTIA BOSOM ISERN
DEPARTAMENTO DE CULTURA
Passeig 10 d' abril, 2
882367 PUIGCERDA

Plaza de Toros

DE

MARTINET

Festejos de San Fernando

30 DE MAYO DE 1946

organizados por el Regto. de Zapadores n.° 7

en honor de su Santo Patrono.

Si el tiempo no está muy mal
y si no hay compromiso
se celebrará, con permiso
el siguiente festival.
GRAN ENCUENTRO ARMADO
a mano y testa
lo mismo que un partido
de punta cesta.
Original componenda
de toros y toreadores
que se le ha ocurrido a mienda
y a los demás zapadores.
Que nadie se llame a engaño
la cosa es mucho más seria
una corrida de feria
mejor que el pasado año.

Cosa que jamás vieras
un encuentro emocionante
entre cornúpetas fieras
y otros echaos palante.
No se pierda esto usted
coja la bota y el puro
lleve preparado un duro
y a reirse en Martinet.
Para amenizar la fiesta
encima de los toriles
verás la famosa orquesta
que llaman «Los Arapiles».
Verás en la presidencia
hermosísimas mujeres
con «mantillas» y «mantones»
o análogas manudencias.

Y en los tendidos de al lado
niñas de sin par belleza
con el mantón ladeado
y flores en la cabeza.
Verás en el callejón
muy entrompados los diestros
con caras largas dispuestos
a llevarse el revolcón.
Suena el clarín para abrir
la bestia asoma la testa
y da comienzo la fiesta
dispónte pues a reir.
Querido lector amigo
no te cuento nada más
ya es mucho lo que te digo
vete a Martinet y verás.

4 ASTADOS 4

Los más cornudos becerros nacidos y criados a hibernó especialmente para esta fiesta, en las becerrerías salmantinas, sentenciados (por tribunal popular como criminales de guerra) a morir como mandan los cánones toriles, en manos de unos cuantos desalmados sorchis, muy duchos en el arte del toreo y conocidos en sus casas a las horas de comer, en estas tierras montañosas a la par que pirenaicas, tan lejos de sus mamás ...¡pobrecitos!

Los antedichos, después de su largo viaje, se presentarán al público martinitesco en un lucido encierro sanferminesco por las calles de la ciudad (?) y a la voz de «vamos a enditarlos» correrán tras sorchis, boys y demás canalla que una vez atadas las alpargatas y tomado gasolina, contestarán ¡pies! ¿para que os quiero?

4 ESPADAS 4

Con sus correspondientes cuadrillas, con un total de 16 hombres a dos piernas por barba (¡y que piernas señoras!. Va haber necesidad de recurrir a la cámara lenta para poder apreciar su movimiento en el ruedo. En un alarde de arrojo y valor (producto de unas copitas de más) liquidarán a sus infernales enemigos valiéndose de todas las artes.

Los diestros serán conducidos a la plaza debidamente enjaulados, custodiados y a «palo seco», medida que toma La Empresa para seguridad del público. Una vez en ella, éste podrá contemplar los hermosos ejemplares que quedarán en libertad, pero con las puertas cerradas y vigilados para que no se escapen. Pedimos colaboración al respetable.

AVISOS

1.°—Se prohibe tirar al ruedo botas de vino vacías y billetes de cien pesetas.
2.°—Igualmente, entrar con botellas en la plaza y arrojar niños de pecho al ruedo.
3.°—El respetable se abstendrá de moverse de su sitio aunque el toro salte la barrera y la contrabarrera.
4.°—Se guardará el mayor silencio en el momento de matar, pues la menor distracción puede costar la vida del artista.
5.°—Se recomienda no usar gemelos ni prismáticos porque verán los bichos demasiado cerca.

EL COMBATE COMENZARA A LAS 5'30 EN PUNTO

será presidido por archisuperrequetecontrequetesimpatiquísimas señoritas (el desecho que las ...). A continuación GRAN BAILE en el ruedo de la plaza y GRAN SESION DE VARIEDADES E ILUSIONISMO a cargo de renombrados artistas, en el teatro de la localidad.

NOTA.—Entre el segundo y tercer toro, pequeño intermedio en el que actuará el renombrado Grupo Folklórico de Educación y Descanso de Seo de Urgel, a continuación tendrá lugar la ría de Manuel, un hermoso jabalí, pescado con red en el río Valira y en la actualidad un perfecto animal educado.

SERVICIO DE TRANSPORTES

Los normales del día y quizá algún otro. Por nuestra parte algún camioncete habrá. Se establecerá un servicio gratis de trolebuses SOLO para señoras. El medio más económico y seguro: el coche del Santo.

IMPORTANTE

Dado el carácter de este festival, La Empresa tenía la noble y sana atención de ofrecerlo gratuitamente al público, pero a última hora, y a consecuencia de las abundantes lluvias caídas, que han hecho que los pastos sean muy abundantes, los bichos han subido por las nubes y para apearlos se invita al respetable que buenamente quiera retratarse a la entrada de la plaza lo puede hacer por el módico precio de un pavo, ante los fotógrafos establecidos a tal efecto, con ello contribuirán en parte a los cuantiosos gastos originados y le quedará muy agradecido esta que lo es

LA EMPRESA

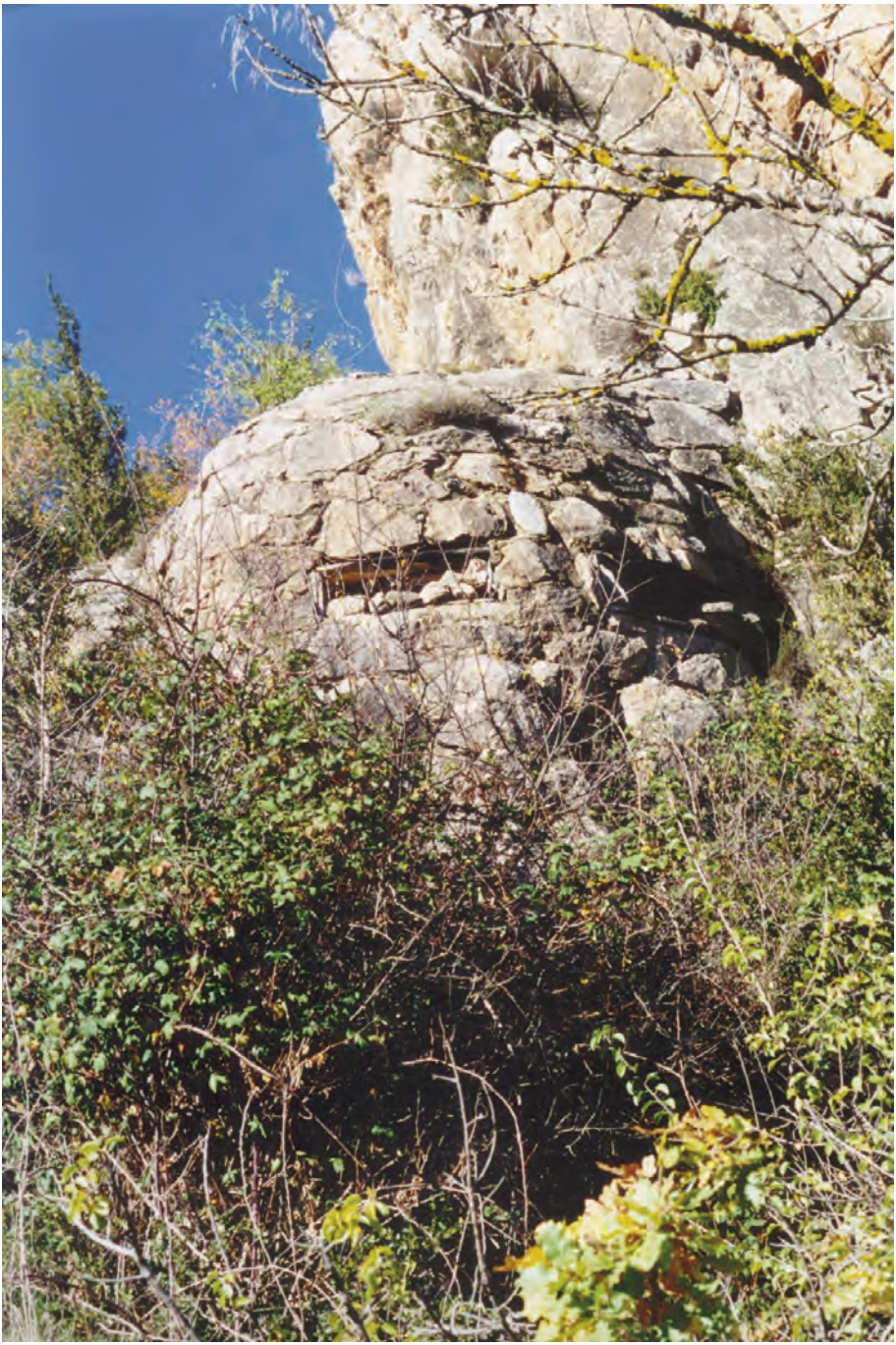

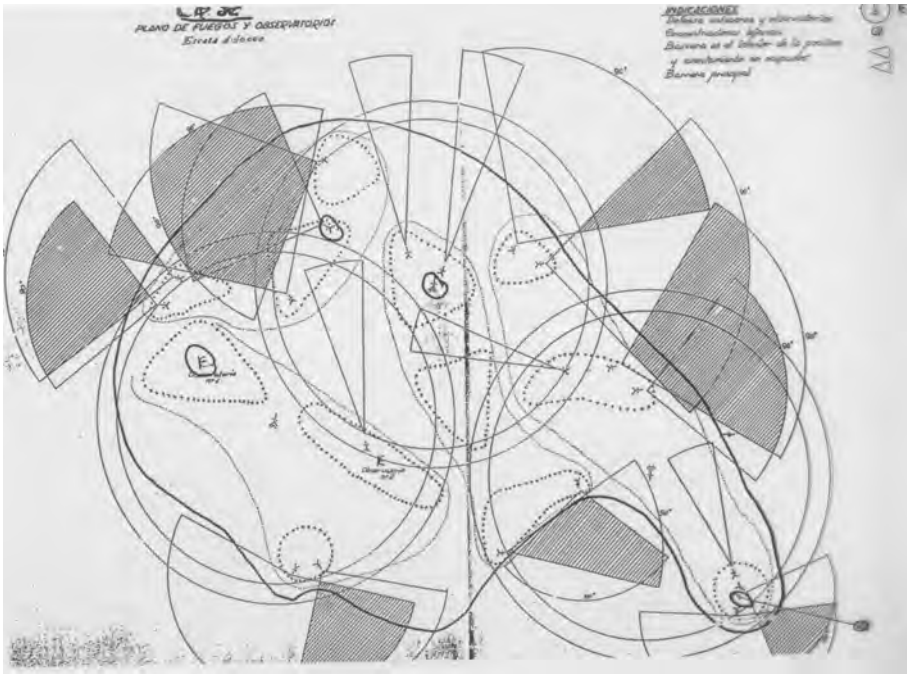
PLANO DE FUEGOS Y OBSERVATORIOS
Escala 1/1000
INDICACIONES

Fotografies cedides per Louis Estéva de l´artícle publicat al Diari d´Andorra
Fons: Diari d´Andorra (A. Luengo)

Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural

Fons Salvador Ramèntol
Còpies de documents dipositats a la notaria Rossend Jordana

Revista Valls d'Andorra

Col·lecció fotografies fons Guilera

Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural

Extret de la Revista Andorra editada pel Consell General els anys 1956, 1957, 1958, 1959 i 1960-1961

MATÈRIES

1. *Filologia Romànica*
   a) Cursos pràctics de llengües romàniques
   Profs. Casas, Baiche, Duró, Le Toiser, Palau, Plana
   b) Lingüística
   Profs. Griera, Marsà, Allières, Sanmartí
   c) Literatura
   Profs. Montoliu, Allières, Romeu, Mettra
2. *Història Pirenaica*
   Profs. Pujol, Griffe, Abadal, Reglà
3. *Etnografia i Història d'Art*
   Profs. Llobet, Albert, Durliat, Junyent, Benet
4. *Institucions*
   Profs. Broens, Font, Formé, Sansa, Espar
5. *Economia*
   Profs. Gual Villalbí, Baldrich, Montserrat, Vilaró, Reguart
6. *Ideologia Contemporània*
   Profs. Font i Puig, Pop, Gardette, Ramos

FESTES

1. Actes solemnials d'inauguració i de clausura de curs
2. Festival folklòric
3. Festival de música (cant i concerts)
4. Festival de cine «amateur»
5. Festival de teatre
6. Festa de la Mare de Déu de Meritxell, Patrona de les Valls

VISITES

Casa de la Vall
Ràdio Andorra
Monuments romànics i ruïnes històriques
Llocs típics de les Valls

EXCURSIONS

Vall de Sàtúria i Peguera
Bosc de la Rabassa
Llac d'Engolasters, Valls d'Incles
Llac dels Pessons, Port d'Envalira
La Seu d'Urgell
Excursió arqueològica a l'Ariège

CURS
INTERNACIONAL SUPERIOR D'EXTENSIÓ CULTURAL

ORGANITZAT SOTA L'ALT PATROCINI DEL MOLT IL·LUSTRE

CONSELL GENERAL DE LES VALLS D'ANDORRA

DEL 26 AGOST AL 9 DE SETEMBRE

Director:
MONSENYOR ANTONI GRIERA I GAIA

Secretari:
FRANCESC X. SANMARTÍ I BONCOMPTE

PRINCIPAT D'ANDORRA
1956

LE MOMENT CULTUREL DE L'ANDORRE

par *François X. Sanmarti*

Le Directeur du Cours International, Mgr. Antoni Griera au cours d'une réunion

Si nous posons la question suivante "Quel est le moment culturel de l'Andorre?" ce n'est pas que nous nous laissions entraîner par une prétension ridicule. Il n'y a, en fait, aucun peuple sans culture propre: les Esquimaux, les Chinois ou les Yanquis ont la leur, l'ère de la pierre avait la sienne de même que l'ère atomique. Cependant, il ne fait aucun doute que sur le plan historico-culturel, la capacité créatrice des différents peuples n'a pas été la même. Pendant que chez certains, elle se manifestait sous la forme d'une puissance extraordinaire, chez d'autres, au contraire, elle se limitait à une assimilation plus ou moins heureuse. On peut dire que la culture d'un peuple est le résultat de ses réalisations historiques —religieuses, morales, artistiques, utilitaires—. Elle est plus forte que le temps, que l'espace, que les modes politiques et que les frontières. Elle devient le patrimoine de l'humanité et doit toujours être sauvée. Cependant, si l'on peut dire que tous les peuples possèdent leur culture propre, cette affirmation n'est plus valable quand on parle de l'*humanisme*. Celui-ci sous-entend que le peuple a été capable de supérer une phase primitive, et qu'il y a eu un épanouissement des conditions matérielles de l'existence, fruit généralement de révolutions économiques et sociales intenses; tout ceci culminant par le développement culturel de ce peuple. Nous ne parlerons pas ici de la conception traditionnelle de l'humanisme, déterminée par le moment historique de la Renaissance, mais nous chercherons une définition universelle de ce mot. Nous croyons qu'il faut l'entendre comme un état supérieur de conscience de sa propre culture, chez l'individu et dans la société. Il correspond, en somme, à l'âge de raison des peuples, qui se traduit par leur capacité à la critique objective et à leur indépendance d'esprit.

L'Andorre, comme tous les pays, possède une culture, ou pour mieux dire appartient à une culture, puisque la sienne fut assimilée. Les facteurs historiques l'unissent à la culture catalane, dont elle est un appendice. Mais elle n'a pas connu jusqu'alors la phase humaniste, telle que nous l'avons définie. Bien que son patrimoine artistique soit considérable, et qu'elle présente une forte personnalité dans ses institutions, on ne peut parler maintenant de l'Andorre comme d'un sujet collectif, capable d'intégrer les différentes manifestations culturelles en une synthèse totale et propre. Dieu seul sait si l'Andorre atteindra cette phase; néanmoins, nous devons reconnaître qu'actuellement il existe des conditions basiques qui justifient les espoirs les plus ambitieux: l'inquiétude de ses hommes les plus représentatifs, capables de s'intéresser aux nuances les plus fines de l'esprit de notre temps, les aspirations d'une jeunesse aux excellentes conditions naturelles pour les études supérieures. D'autre part l'élément matériel est également en pleine évolution; il est le fruit d'une magnifique évolution économique, instrument indispensable pour la mise en marche de la phase culturelle suprême d'un pays, qui eut toujours comme origine, selon l'histoire, des mécènes illustres et généreux. Outre ces deux éléments de base, il convient de tenir compte d'autres conditions exceptionnelles: sa situation géographique entre les deux peuples voisins, et le fait que l'Andorre reste actuellement le seul pays de l'ancienne région culturelle catalane, si riche et si ample au point de vue historique, avec une personnalité politique propre et indépendante. Il en résulte pour les Andorrans un grave devoir: celui de recueillir en pleine conscience et en pleine volonté ce précieux héritage culturel.

En admettant le postulat qui fonde le secret de la persévérance et de la prospérité d'un peuple sur la conjonction harmonieuse de la tradition et des exigences de l'actualité, nous aurons la formule idéale qui permettra à un peuple de se protéger, aussi bien contre l'ankylose que produit un attachement trop fort aux cadres rigides du passé, que contre la dissolution de sa personnalité au cours des fluctuations

d'un futur incertain et capricieux. Il est donc de la plus haute importance d'interroger le passé à fin d'y découvrir quelles sont les idées forces qui ont permis à l'Andorre de se maintenir jusqu'à maintenant, rendant parfaitement compatibles son atavisme institutionnel et la plénitude des temps modernes; d'autre part il ne faut pas perdre de vue l'échelle universelle et absolue des valeurs, afin que sa mission historique ne soit pas uniquement impulsée par des stimulants purement biologiques. On ne doit pas oublier que le caractère spécifique de toute tradition culturelle dépend d'une hiérarchisation des valeurs qu'une nation s'est fixée, consciemment ou inconsciemment. L'époque toute récente que nous venons de vivre, nous montre trop bien à quelles sommes d'abérrations sont menés les peuples, quand il se risquent à tergiverser et à déséquilibrer cette hiérarchie.

A notre avis, dans le cas de l'Andorre, il suffirait d'une légère rectification de l'évolution naturelle de la vie dans les Vallées, pour obtenir que l'affection ancestrale des Andorrans à leur tradition chrétienne, qui respecte aussi bien les co-princes que les us et coutumes du pays, se synchronise avec les exigences de notre époque. C'est à dire qu'il suffirait de l'orienter et de la justifier intellectuellement. En fait, l'avalanche du progrés pose des problèmes qui demandent une grande préparation à ceux qui veulent les résoudre convenablement. Sur le terrain juridique, les techniciens s'accordent à signaler le manque de normes adéquates, ainsi que le besoin d'éclairer au préalable les périodes les plus obscures de son histoire institutionnelle. Au point de vue artistique, des spécialistes renommés citent des trésors précieux qui furent abimés par l'incurie. Il existe actuellement des instruments très puissants de culture —qu'il ne serait pas opportun d'analyser ici— que l'on pourrait appliquer pour donner aux Andorrans cet important intérêt d'orientation... Nous sommes heureux, cependant, de constater que l'Andorre à tiré d'utiles orientations des enseignements donnés l'été dernier, à l'occasion du cours international de la "Casa de la Vall".

Nous en donnons ci-dessous un comple-rendu:

COURS INTERNATIONAL SUPERIEUR D'EXTENSION CULTURELLE

PRINCIPAT D'ANDORRE 1955

A la *Casa de la Vall* et du 15 Août au 4 Septembre, eut lieu, sous le haut patronage du Très Illustre Conseil Général des Vallées un cours international d'extension culturelle. Pendant toute sa durée l'Andorre, si pleine de tradition, se transforma en une véritable université d'été. Le Cours était dirigé par Monseigneur Antonio Griera, professeur à l'Université de Barcelone, Président du Patronage de San Cugat del Vallés, membre du *Consejo Superior de Investigaciones Cientificas*, et personalité fort connue dans les cercles linguistiques internationaux. Le Docteur Francisco X. Sanmarti, professeur à l'Université de Barcelone et Secrétaire de l'*"Ateneo Barcelonés"* se chargea de l'organisation et fut aidé dans sa tâche, en tant que Secrétaire général, par M. Juan Sansa, avocat; par les instituteurs d'Andorre, Messieurs Simeón Duró et Xavier Plana; par les universitaires de la Principauté, Mrs. Vila, L. Montanya, O. Ribes, C. Arcjol, P. Canturri, E. Bragolat, par mademoiselle F. Amigó et les jeunes gens J. Casals, J. Babot, P. Moles, etc.

Ce cours a comme précédents ceux qui, depuis 1931, se sont célébrés tous les ans dans l'Abbaye de San Cugat del Vallés, à Vich et à Ripoll. Durant vingt jours, un groupe international de professeurs, fort connus dans leurs spécialités, ont donné des leçons sur les différentes matières du cours. Celui-ci, auquel assistaient plus de cent élèves, s'est toujours maintenu au niveau scientifique exigé par son importance. On y envisagea, sous tous ses points de vue, l'ensemble de la culture traditionnelle pyrénéenne et l'on fit une glose systématique de ses caractéristiques essentielles: la langue, les institutions juridiques, les fondements historiques, les créations littéraires et techniques, les styles artistiques. Enfin, tout ce qui constitue l'ensemble de la structure spirituelle de la Principauté d'Andorre, fit l'objet d'études rigoureuses et le but que l'on s'était fixé en organisant ces cours, c'est à dire, donner aux assistants une connaissance approfondie du pays, de ses coutumes et de sa culture, fut largement atteint.

Une série de visites de monuments artistiques, d'excursions qui permirent de visiter les endroits les plus intéressants et les plus pittoresques du pays, un concert choral merveilleux, donné par la *Capella Classica Polifónica* du *F.A.D.*, Prix International de Hilversum (Hollande 1955), furent autant de manifestations qui permirent de créer une atmosphère de sympathie et d'intérêt.

La Chapelle Classique Polyphonique du F.A.D., dirigée par le maître Ribó

Une des leçons du Cours

Les séances d'ouverture et de fin de cours revêtirent une extraordinaire solennité. Elles étaient placées sous la présidence des autorités des Vallées et furent suivies par un public choisi. La séance inaugurale eut lieu le 15 Août: elle commença par un discours du Directeur Général au Cours suivi de celui du Syndic Général des Vallées, dont nous reproduisons les textes plus bas. Puis le Secrétaire Général du Cours lut un télégramme adressé, au nom de tous, aux Coprinces des Vallées, l'Evêque de la Seo d'Urgell et M. le Président de la République Française, dans lequel ils leur exprimaient leur attachement. L'ovation prolongée des assistants montra bien qu'ils en approuvaient le texte.

DISCOURS DE MONSEIGNEUR ANTOINE GRIERA

Siguin les primeres paraules de salutació per als Prínceps Sobirans d'aquestes Valls d'Andorra. A S. E. Mr. Coty, President de la República Francesa, que mira amb simpatia i paternal afecte totes les activitats que contribueixen a l'oralitment d'Andorra i, d'una manera especial, aquest Curs Internacional d'Extensió Cultural que avui inaugurem. Que aquesta maroixa salutació vagi dirigida al Príncep sobirà i mitrat, el Bisbe d'Urgell, l'Excellentíssim Dr. Ramon Iglesias. Que us vagi acceptar tota la nostra reconeixença per l'acollidua fervorosa i la viva simpatia, que des del primer moment ha tingut per a aquest Curs internacional. També ens cal expressar quant estimem i agraïm la collaboració generosa del Consell General de les Valls i, d'una manera especial, del seu Síndic, el Senyor Cairat. Celebrem i agraïm la simpatia i collaboració de les entitats econòmiques i dels particulars. Saludem als illustres veguers de la Mitra d'Urgell i de França i al Senyor Arxiprest, Mn. Lluís Pujol, i a tots vosaltres, fills d'aquestes Valls que heu donat una acollida tant hospitalària a aquest curs internacional que en aquests moments inaugurem.

Quan les ciutats italianes, gràcies als mercaders que traficaven amb l'Europa central, amb l'Orient, amb França, amb el Regne d'Aragó, van reunir riqueses fabuloses, es sentiren protectores de les Arts i de les Ciències. Creaven el Renaixement, que fou una superació de l'Edat Mitjana, un retorn a l'antiguitat grega i romana, que el Cristianisme s'havia incorporat per crear la cultura cristiana i occidental. Les riqueses, el benestar, no poden ésser un fi, com ens ensenya la història de tots els pobles. Són un mitjà per fomentar l'espiritualitat. Les creacions de l'Art i de la Ciència han estat i són en tots els països obra de la riquesa administrada per l'austeritat. Andorra, el Principat d'Andorra, gràcies a la protecció de la Providència, mercès a la situació privilegiada, i, sobretot degut a l'esforç i tenacitat dels habitants d'aquestes valls, s'ha convertit en un meravellós paraulis de l'Europa. Vosaltres, els Senyors Prínceps al davant, el Senyor Síndic i Consellers el seu costat, haveu sentit la fruïtura de l'espiritualitat. Radio Andorra, d'uns anys ençà, regala bona música a tot el món. I el Principat d'Andorra ha quedat convertit en un petit gran país cosmopolita.

Però Andorra viu de la Tradició. No hi ha cap contrada pirenaica on els antics costums, on l'estructura política-administrativa, jurídica i penal, s'hagin conservat com a Andorra. Es aquí que viuen pràctiques penitencials que remunten els segles V i VI de l'era cristiana. El Pirineu en l'alta Edat Mitjana fou el centre de contacte entre el món islàmic, de cultura floreixent, i el món franc que va donar forma a les institucions jurídiques i socials de la Marca Hispànica. I entorn d'aquesta confluència floreix una cultura meravellosa. Es a Sant Bertrand de Cominges on trobem el fogar pirinenc més notable de cultura romano cristiana. Es a la Seu d'Urgell on apareix la figura universal i heterodoxa del bisbe Fèlix, amic d'Alcuí. L'escola catedral d'Urgell adquireix en els segles IX i X una importància extraordinària. Compileix amb l'*Scriptorium* de Santa Maria de Ripoll, el gran fogar de la cultura pirenaica. Massén Verdaguer, d'una manera simbòlica, ha cantat *els dos companys*, al do Ripoll i al de Sant Miquel de Cuixà, que en el Pontificat de l'Abat Oliba s'aixecaron cap al cel en competició amb les muntanyes gegantes, per elevar la pregària dels sants monjos de l'ordre benedictino i propagar la disciplina renovadora de Sant Romuald i de l'Abadia de Cluny. Es en aquest Pirineu meravellòs, en el gran centre d'Urgell, on la nostra gloriosa llengua catalana, la llengua oficial del Principat d'Andorra, és creada i conreada a principis del segle IX. L'art romànic va tenir en el nostre Pirineu la manifestació més esplendorosa en l'Arquitectura i en la Pintura. Solament es recordarà les meravelloses catedrals de Jaca, de Sant Bertrand de Cominges o de La Seu d'Urgell; les esglésies de les abaaies de Sant Miquel de Cuixà Sant Martí del Canigó, Santa Maria de Ripoll, Sant Pere ao Camprodon, Sant Joan de les Abadesses; les innombrables esglésies parroquials ao tot el Pirineu com Sant Miquel d'Engolasters, Santa Maria d'Aneu, Tahull, Boht, Ager. L'Art cristià té la seva manifestació més admirable en les pictures murals, siguin d'Aneu, Tahul, Bohí o Pedret, i en els innombrables frontals romànics custodiats en els Museus d'Art cristià de Vic i de Barcelona, tots ells de procedència pirenaica. Un poema meravellós, *el Canigó* de Mossèn Verdaguer, ha recollit les tradicions del Pirineu, indret on la llegenda floreix i grana la nit de Sant Joan, com la falguera, illuminade per les dels fallaires de la Vall d'Aneu. Tots els tractadistes de la Història del Dret convenen en què en cap indret d'Espanya i de França el costumari jurídic no és tan vivent i interessant com en el Pirineu i, concretament, com a Andorra.

El breu esbos que acabo de fer de la transcendència de la cultura pirenaica us diu quines seran les matèries estudiades en aquest curs internacional d'extenció cultural superior, organitzat sota l'alt patronatge del Consell de les Valls d'Andorra: Llengua i literatura catalana; llengua i literatura occitana; art romànic del Pirineu; Costums jurídics del Pirineu i especial d'Andorra; història religiosa del Pirineu i visió històrica de les Valls; geografia de les Valls d'Andorra i tradicions populars. Els professors Badia i Ségur, de les Universitats de Barcelona i

Toulouse, investigadors qualificats, juntament amb l'eminent Dr. Sever Pop, Director del Centre Internacional de Dialectologia de Lovaina, donaran les lliçons de lingüística romànica; el Dr. Casas, de l'Institut Menéndez i Pelayo de Barcelona; i el Dr. Brunet, Vicesecretari de l'Ateneu Barcelonès, professaran lliçons de català. El Dr. Manuel de Montoliu, l'hereu de la ciència de la història literària, de Menéndez i Pelayo, el Dr. Jordi Rubió, representant aventajat d'una dinastia d'erudits, i el seu deixeble Lluís Colonge, explicaran les lliçons d'història literària. Un dels homes eminents de les ciències històriques de França i del món, l'abbé Griffe, juntament amb l'amic carissim i gran investigador, el canonge Pere Pujol de Lo Seu i el Dr. Frederic Udina, Vicedirector de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, disertaran sobre la història civil i eclesiàstica de les Valls d'Andorra i del Pirineu. L'Art romànic de Pirineu serà estudiat pels especialistes més eminents Mgr. Eduard Junyent, Director del Museu d'Art Cristià de Vic; per D. Joan Ainaud, Director del Museu d'Art de Barcelona; per Mr. Durliat, gran especialista de l'Art romànic rossellonès i pirinenc; pel professor Benet, i pel crític d'art Sr. Angel Marsà. La importància de la geografia de les Valls d'Andorra serà exposada pel Dr. Llobet, que tots vosaltres coneixeu per l'obra d'aquesta especialitat que ha dedicat a Andorra; les tradicions del Pirineu seran estudiades pel col·laborador de l'Institut de Musicologia del C. S. I. C., Dr. Josep Romeu, i la Prehistòria pel Sr. E. Albert. L'eminent historiador del Dret català, Dr. Josep Font i Rius, de la Universitat de Barcelona, tractarà dels pariatges; el Dr. J. Vinas, Registrador de la Propietat, explicarà la significació i la importància dels emprius; i, darrerament, l'eminent jurista, Excm. Dr. Josep M.ª de Porcioles, Jutge d'Apellacions de les Valls d'Andorra, donarà la lliçó de clausura del curs, parlant de la institució de l'hereu.

Fills d'Andorra i de tots els països que, per uns dies, sereu universitaris, ciutadans de la gran metròpoli de la ciència, que agermana tots els pobles i tots el homes, sigueu benvinguts; que pogueu recollir fruits abundosos de les ensenyances que homes eminents donaran, per primera vegada, en aquestes Valls, amb competència, amb entusiasme i amb amor a aquesta terra benaïda.

DISCOURS DU TRÈS ILLUSTRE SYNDIC PROCUREUR GÉNÉRAL Mr. FRANÇOIS CAIRAT

Senyores i Senyors:

Amb aquest acte inaugurem avui, a la Casa de la Vall, el Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural, patrocinat pel Molt Ilustre Consell General. L'organització d'aquest curs, per el nostre petit país és un esdeveniment que ens produeix una íntima satisfacció; car revela, d'una part, la creixent ànsia cultural del nostre poble i, de l'altra, l'interès i l'atracció que inspira Andorra als nostres veïns, d'una manera especial als nostres veïns catalans, de l'una banda i l'altra del Pirineu. Comprenent-ho així, el Molt Ilustre Consell General ha dispensat a aquesta iniciativa cultural un acolliment generós i sense reserves.

Creiem sinceramente que és el moment propici per a iniciar i fomentar a les Valls aquestes tasques culturals. Potser massa sobtadament el progrés ha penetrat en el nostre país en els darrers lustres i la vida andorrana ha experimentat un canvi precipitat, gairebé convulsiu, en l'aspecte material, la qual cosa, si bé ha millorat el nivell de vida dels habitants de les Valls, porta inherent el risc de crear una mentalitat materialista en excés, mancada de les essències espirituals que toda comunitat humana necessita per a sobreviure i que mantenen vigorosament la seva consciència collectiva. Es doncs de la més gran importància per a Andorra desvetllar en el cor de les nostres generacions joves l'amor a la nostra benaurada terra i a les nostres tradicions, que l'han mantingut independent durant llargs segles, sota la benèvola protecció dels nostres estimats coprínceps; és precís que coneguin la nostra història, dos dels seus orígens remots; que aprenguin bé la nostra llengua, la catalana, com més pura millor; que s'informin sobre els nostres usos i costums i el nostre dret; que perseverin en les creences cristianes, que ens llegaren els nostres antecessors; en fi, que no desconeguin les vinculacions de la nostra cultura, per modesta que sigui, amb la dels països veïns, amb els quals hem de mantenir les més estretes i amistoses relacions. Solament així, dotant la joventut andorrana d'aquest sòlid bagatge espiritual, podrem confiar en l'esdevenidor d'Andorra com a poble lliure i independent.

Aspect de la Salle des Sessions de la Casa de la Vall au cours d'une conférence

Aquesta tasca, d'una immensa transcendència per a Andorra, es pot dir que s'inicia amb aquest curs. És comprensible doncs la nostra joia i la nostra entusiasta adhesió a aquesta magnífica manifestació cultural, en la qual col·laboren personalitats i professors competentíssims en les matèries, que figuren en el selecte i extens programa. Llur presència a Andorra, amb aquest fi, és un gran honor per a nosaltres i l'atenció que ens dispensen, en dignar-se participar a aquest curs, mereix el nostre més sincer agraïment. M'estenc ara l'honor de presentar-vos les personalitats que composen la Direcció d'aquest Curs: El Director, Monsenyor Griera, Professor a la Universitat de Barcelona, President del Patronat de Sant Cugat del Vallès, Membre del Consell Superior d'Investigacions Científiques, és avui una gran figura universal en Filologia Romànica i la màxima autoritat de la Filologia Catalana. La seva obra és immensa entre la qual mereixen especial menció *l'Atlas Lingüístic* i el *Tresor de la Llengua Catalana*, treballs monumentals que poques llengües modernes poden alabar-se de poseir. Conegut i estimat en tot el seu valor en els medis estrangers, ha participat en els diversos Congressos de Filologia Romànica, aportant-hi la seva vasta erudició. A més la seva abnegada labor ha fet escola, a la qual pertanyen avantlatjats mestres de la Filologia Catalana actual. El Secretari General, Doctor Sanmartí, és Professor a la Universitat de Barcelona, especialista en Filologia i en Dret grec, com revelen les seves publicacions, conferències i comunicacions en Congresses Internacionals, sobre filologia, dret i filosofia grega. A més, la seva experiència en les tasques de divulgació cultural, com a Secretari de l'Ateneu Barcelonès, ens permet tenir les més falagueres esperances sobre l'èxit d'aquest curs. El Secretari Adjunt, Doctor Sansa Caminal, advocat, vell nostre do La Seu d'Urgell, el coneixem tots i és un aimant entusiasta de les coses d'Andorra.

També ens plau manifestar el nostre agraïment al Molt Il·lustre Conseller Delegat de Turisme, Sr. Bonaventura Armengol, i a la Junta Directiva del Sindicat d'Iniciativa de les Valls d'Andorra, així com a les Comissions Organitzadores Locals, compostes de senyors mestres i de joves estudiants andorrans, per la magnífica col·laboració que han prestat en aquesta ocasió. Per altra part, donem les més expressives gràcies a totes les entitats i particulars que han cooperat amb la seva ajuda econòmica a la celebració d'aquest curs, posant en evidència el seu lloable interès a fomentar la cultura a los nostros Valls. Finalment, expressem la nostra més cordial benvinguda a tots els alumnes forasters, per la simpatia i l'interès que els inspiren les coses de la nostra terra.

Queda obert el Primer Curs Internacional d'Extensió Cultural Superior a les Valls d'Andorra.

Ces différents réunions eurent lieu aux jours et heures fixés par le programme. Il y eut 43 leçons théoriques sur les thèmes proposés par Monseigneur Antonio Griera lors de la séance inaugurale. Il s'agissait vraiment d'un Cours international; en effet, les 23 professeurs appartenaient à diverses nationalités, spécialement françaises et espagnoles. Leur présence dans la classe toute flambant neuf de la si vénérable *Casa de la Vall* suffit pour pouvoir augurer les entreprises les plus audacieuses pour l'avenir. En ce qui concerne les élèves, ils étaient pour la plupart andorrans et l'assiduité dont ils firent preuve mérite d'être soulignée. La prédominance de l'élément andorran fut, croyons-nous, providentielle, car elle rend possible la consolidation d'un noyau local: il pourra servir de base à d'autres cours du même genre, qui, nous l'espérons, sera chaque fois plus international sous tous ses aspects. Une bonne partie des cours, dont les extraits et les sélections ont été effectués par leurs propres auteurs, a été publiée dans la première édition de la revue ANDORRA, finit elle-même de ce cours

Une très grande partie du programme fut développés sous forme d'entretiens, dirigés par le Secrétaire Général, au cours desquels on discuta "L'Andorre et le moment culturel actuel". La base de ces entretiens reposait sur une proposition faite par le directeur, proposition dans laquelle il avançait des idées de base à discuter sur un plan rigoureusement abstrait, suivie par des discussions publiques au cours desquelles intervenaient aussi bien les professeurs que les élèves; ces discussions tendaient à obtenir des conséquences d'ordre pratique, d'action et d'orientation culturelle pour les Vallées; grâce à quoi l'on put atteindre le but que se proposait la Direction, à savoir: faire connaître au grand public, de façon progressive, les possibilités que procure aux peuples, et en particulier à l'Andorre, la culture quand elle est authentique. Les sujets des trois entretiens étaient: définir le moment culturel de l'Andorre d'aujourd'hui, donner les idées directrices qui devraient donner une orientation à la naissance du mouvement humaniste andorran, et définir les exigences imposées à une société politique par un problème d'une si grande importance. "Pour la première fois dans l'Andorre, une tribune publique fonctionna" et la chaleur de son accueil nous permet de former les augures les plus optimistes.

La séance de clôture du cours se déroula le 4 Septembre: elle revêtit la même solennité que la séance inaugurale, avec cependant encore plus de compréhension et d'enthousiasme de la part du public. Celui-ci, en effet, avait tiré le plus grand profit des cours. Au cours de cette séance, le Secrétaire Général lut le Mémoire, puis l'Excellentissime M. Joseph M.ª de Porcioles, Juge d'Appel des Vallées d'Andorre, exposa magistralement le thème suivant: "L'institution de *l'hereu* et son importance sociale", suivie avec la plus grande attention par tous les assistants et saluée d'une chaleureuse ovation.

L'Excellentissime Dr. Joseph M.ª de Porcioles, Juge d'Appel d'Andorre, pendant sa conférence

Nous devons, en toute justice, souligner l'aide importante apportée par la Commission du Patronage, présidée par le Syndic Général, ainsi

que celle des autres membres du Conseil Général, en particulier M. Bonaventura Armengol, Adjoint au Tourisme, la collaboration du Syndicat d'Initiative, de son Président, M. N. Casals, et du Secrétaire permanent M. A. Forné, ainsi que les généreuses apportations de sociétés et de plusieurs particuliers. Nous publions, ci-dessous, la liste des protecteurs, classés en fonction de l'importance de leurs dons:

Le Très Illustre Conseil Général des Vallées.
Le "Crédit Andorrà".
Les "Fills de Julià Reig"
L'Exom. M. Josep M.ª de Porcioles.
M. Joaquim Viola.
La Commission des Fêtes des Escaldes.
L'Honorable Quart d'Andorre.
L'Honorable Quart des Escaldes.
La F. H. A. S. A.
La "Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis".
Le "Crédit Comercial d'Escaldes".
"La Hispano-Andorrana"
La "C. F. Andorrà".

M. Manuel Cairat.
M. Iva Fitin.
"La Importació", de J. Casal.
Les "Magatzems Enclar".
M. Bartomeu Rebús.
M. Pere Puigsobirà.
M. Emili Grau.
M. Manuel Carpinelo.
M. Josep Mas.
Les "Etablissements Pyrénées"
"La Hispano-Andorrana".
Mlle. Núria Duran (Barcelona).
L'Honorable Comú de Sant Julià de Lòria.

RADIO ANDORRA retransmit entièrement et gratuitement la séance inaugurale. Elle fit d'autre part toute la publicité necessaire, avant et après le cours pour en assurer le succès.

Maintenant qu'il leur est donné de pouvoir regarder avec une certaine perspective l'ensemble des activités développées, la direction et les organisateurs du cours ne peuvent que se féliciter d'avoir, pour la première fois, intéressé les Andorrans, de façon collective, à des œuvres culturelles. Les jours intenses que nous avons vécus, l'intimité et les efforts conjugués mettent en évidence le succès de la tâche entreprise: tous ceux qui y ont participé n'ont jamais marchandé leur concours enthousiaste. Il est vraiment fort rare, de trouver un accueil, si authentiquement populaire, à l'œuvre d'un groupe d'intellectuels. Le Conseil Général des Vallées s'est immédiatement intéressé à l'initiative et lui a accordé sans réserve son patronage. Cette intuition de l'organe le plus représentatif de la volonté populaire du peuple andorran a été partagée par tous ses états sans distinction, comme l'attestent les dons que les entités les plus qualifiées, et même les particuliers ont fait pour assurer le succès d'une telle entreprise. Une autre preuve bien sympathique de l'enthousiasme que ce Cours a suscité, fut la collaboration efficace que les jeunes gens et les universitaires andorrans, déjà cités dans cet article, apportèrent au Secrétariat Général, sous l'impulsion des instituteurs. L'orientation et l'ardeur de cet enthousiasme sont le meilleur cadeau que la Direction du cours puisse offrir à l'Andorre.

Enfin la bonne amitié et la franche camaraderie de tous, l'effort généreux et la cordialité qui ont toujours présidé aux relations entre les organisateurs, les collaborateurs et le peuple andorran en général, permirent un miracle: qu'ait lieu une manifestation culturelle si importante, à tant de kilomètres de distance des centres intellectuels où elles peuvent généralment se développer plus avantageusement. C'est pour cela que ceux qui connaissent un peu le métier, comprendront facilement l'enthousiasme des professeurs de collaborer au cours en lui conférant une catégorie scientifique élevée. L'accueil réservé à cet enseignement est la meilleure preuve de sa réussite. Nous tenons aussi à nous rappeler tous ceux qui avaient accepté sans réserve l'invitation de la Direction, mais qui ne purent se joindre à nous à cause d'un malheur ou d'obligations inéludables. Nous espérons que l'Andorre saura correspondre à de tels efforts pour faire de cette terre bénie, le lieu qui unisse étroitement les deux grands peuples voisins, auxquels elle doit tant, grâce à l'œuvre d'hommes de bonne volonté et à la magie de l'amour qui, d'après la chanson, n'a pas de frontières.

Le Secrétaire du Cours, Dr. François Sanmartí, lisant un Mémoire à la séance de clôture

CURS INTERNACIONAL SUPERIOR D'EXTENSIÓ CULTURAL

ORGANITZAT SOTA L'ALT PATRONATGE DEL MOLT IL·LUSTRE

CONSELL GENERAL DE LES VALLS D'ANDORRA

DEL 25 D'AGOST AL 8 DE SETEMBRE

1. *Filologia Romànica*
   - *a)* Cursos pràctics de català i occità
   - *b)* Lingüística (Fonètica)
   - *c)* Literatura
   - *d)* Comentari de textos medievals
2. *Etnografia*
3. *Història Pirenaica*
4. *Institucions*
5. *Història d'Art*
6. *Qüestions actuals*
7. *Musicologia*
8. *Cineforum*

FESTES

VISITES

EXCURSIONS

Director: MONSENYOR ANTONI GRIERA

PRINCIPAT D'ANDORRA

1957

Informació i inscripcions:

Secretaria del Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural. — Casa de la Vall. — Andorra la Vella
Secretaria de l'Ateneu Barcelonés. — Canuda, 6. — Barcelona
Secretaria de l'Escola Occitana. — 31, rue de la Fonderie. — Toulouse

CURS INTERNACIONAL SUPERIOR D'EXTENSIO CULTURAL

PRINCIPAT D'ANDORRA 1956

per *Francesc X. Sanmartí*

Del 26 d'agost al 9 de setembre tingué lloc a l'històric saló d'actes de la Casa de la Vall, acreditat ja per a altals mesters, la nova edició del Curs, que mantingué el seu esperit de sempre: servir l'interès universal de la cultura i, en particular, de la filologia romànica, bo i harmonitzant-los amb la problemàtica específica de les Valls d'Andorra, extraordinàriament interessant, en justa correspondència a la gentilesa amb què, des de bell antuvi, el poble andorrà i el seu Consell General feren pròpia aital iniciativa. És Andorra —i ja se'n van adonant els andorrans— la cruïlla on convergeixen corrents romànics importantíssims, com el català, l'occità, el francès i el castellà, i constitueix avui, gràcies als avatars de la història, el nucli de catalanitat menys influït de l'una i de l'altra vessant del Pirineu. Això justifica que es presti una atenció principal a la Filologia Romànica i que el director del Curs sigui precisament un romanista insigne, Monsenyor Antoni Griera, d'un prestigi científic universal que no cal ponderar, el qual prossegueix a Andorra els cursos internacionals de Filologia Romànica donats anteriorment a Vic, Ripoll, Sant Cugat del Vallès, etz.

El Director del Curs, Monsenyor Antoni Griera, saludant les autoritats i el públic.

Sobre la base del coneixement pràctic d'aquells idiomes romànics fonamentals, facilitat pels ensenyaments dels acreditats professors Casas, Baïche, Le Toiser, els estudis lingüístics es completaren amb lliçons de toponímia pirinenca, crítica dels textos més antics de la filologia catalana i romànica, i estudis monogràfics d'aquelles literatures, a càrrec dels professors Marsà, Griera, Allières i Mettrà. Les lliçons d'història pirinenca, història de l'art i de les institucions, arrodoniren el nucli d'ensenyaments filològics, ocupant el lloc que els correspon dintre d'un esquema històrico-cultural, i foren professades pels especialistes Griffe, Reglà, Durliat, Benet, Broens, Font Rius, X. Sansa i Espar. Es comprèn que hom tingués especial interès a considerar aquells aspectes que serven una relació més directa amb Andorra. El moment idcològic contemporani en el seu àmbit occidental i europeu fou considerat per Wurster en sessions seguides d'apassionants col·loquis: Baïche i Ramos ofcriren, respectivament, un esquema dels corrents ideològics en els països veïns, França i Espanya. L'interès econòmic immediat del poble andorrà tractà la direcció del Curs de servir-lo amb diverses conferències sobre quatre dels aspectes més importants per a l'economia andorrana: els prats, la ramaderia, les vies de comunicació i l'urbanisme, a càrrec, respectivament, dels tècnics Montserrat, Vilaró, Reguart i Baldrich.

Com a novetats molt importants introduïdes en aquesta edició del Curs, figuren uns selectes programes de musicologia i de cinefòrum. En musicologia s'estudià el madrigal polifònic, la música cervantina, sense que hi manqués l'obligat record de Mozart en el seu centenari, i per fi es donà un esbós històric de la sonata i de la sardana. Les lliçons corregueren a càrrec de l'eminent musicòleg Dr. M. Querol; les il·lustracions musicals i de la música cervantina foren a cura del «Quartet Filarmonia»; la soprano Maria Teresa Fius interpretà una suggestiva antologia de l'obra de Mozart; i el gran violinista polonès Henri Lewkowickz, acompanyat al piano pel mestre l'ere Vallribera, donà uns magnífics recitals a base de sonates selectes dels autors més famosos. Pel que respecta a la inclusió d'un curset cinematogràfic, la seva justificació rau en el fet que és un dels vehicles de cultura més eficaços del nostre temps, amb unes possibilitats enormes en els plans ideològic, estètic i pedagògic. Semblà adequat en aquest primer curset cinematogràfic fer una revisió de les filmo-

La soprano M.ª Teresa Fius.

El "Quartet Filarmonia".

Henri Lewkowicks i Pere Vallribera.

El mestre Dr. Miquel Querol.

grafics més característiques del nostre temps, exponents de les tècniques més representatives i d'una més acusada influència dins el Principat. La temàtica elegida no ho fou com a consideració de la tècnica cinematográfica per ella mateixa, sinó com a registre de les dades que el cinema aporta per al millor coneixement de la ideologia i condicions de vida d'un moment determinat de la història de la humanitat. Les cinc sessions previstes comprengueren una conferència, il·lustrada per una pel·lícula representativa, i, acabat de la projecció, un col·loqui sobre els extrems que més haguessin interessat al públic. «La producció independent als Estat Units», «El cinema de post-guerra a França», «Les cinematografies exòtiques», foren tractades per Esteve Basols; «La lluita per l'autenticitat a Itàlia» i els esforços per a «La recerca d'un cinema espanyol», foren analitzats per F. J. de Lasa. Les pel·lícules que es projectaren com a il·lustració típica de cadascun d'aquests temes foren, respectivament, les següents: «L'ídol de fang», de Mark Robson i Stanley Kramer; «Jocs prohibits», de René Clément; «Rashomon», d'Akira Kurosawa; «Miracle a Milà», de Vittorio de Sica i Cesare Zavattini, i «Benvingut, Mr. Marshall», de Berlanga i Bardem.

El Prof. Dr. Pere Font i Puig, pronunciant la seva lliçó.

El Sr. Síndic-Procurador General, acomiadant-se dels cursetistes en l'acte de clausura.

Aspecte del públic en un dels actes.

REVESTIREN l'esplendor acostumada els actes d'inauguració i clausura de Curs i els que es celebraren per a festejar el dia nacional d'Andorra, la festivitat de la Mare de Déu de Meritxell. El dia 26 d'agost es celebrà a la Casa de la Vall la Sessió Inaugural, presidida per les autoritats de los Valls. Després de les obligades paraules de salutació del Director del Curs i del Molt Il·lustre Senyor Síndic General, el Doctor Pere Font i Puig, Catedràtic de la Universitat de Barcelona, amb el seu verb precís i eloqüent pronuncià una lliçó magistral sobre el tema «Humanisme i Cristianisme», que fou seguida amb el més viu interès i admiració pel selecte públic que omplenava de gom a gom el saló d'actes i que pre-

miá l'il·lustre dissertant amb entusiastes aplaudiments. El dia 8 de setembre, festa de la Mare de Déu de Meritxell, la direcció del Curs contribuí a solemnitzar els actes amb què el poble andorrà festeja la seva Patrona, amb un festival de sardanes en els prats de l'ermita. Acabat l'ofici, el mestre Dr. M. Querol, a través de potents altaveus, ofcrí als romeus una antologia història de la sardana, en discs, bo i explicant breument els antecedents i les dades de major interès sobre cadascuna de les peces i de llurs autors. Les diverses peces foren dansades, davant de l'ermita, pels concurrents, i la direcció del Curs es veié obligada a fraccionar l'únic premi assignat, entre les tres colles que havien dansat amb una major precisió la peça de concurs, premi que recaigué en la colla de Les Escaldes. A la nit es celebrà un concert de música clàssica a càrrec del gran violinista polonès H. Lewkowickz, acompanyat al piano pel mestre Pere Vallribera, concert al qual assistiren les primeres autoritats. L'extraordinària qualitat del concert, executat per figures tan eminents, deixà altament complagut el públic, que conserva el millor record d'aquests festivals musicals amb què la direcció del Curs amollona cada any el final de les seves activitats. Al dia següent, a la Casa de la Vall, s'efectuà l'acte de clausura també presidit per les autoritats. Després de la lectura de la Memòria pel Secretari General, el Director del Curs, Monsenyor Antoni Griera, pronuncià un breu parlament de recapitulació dels diversos ensenyaments i experiències viscudes durant aquells dies, exhortant al Consell General i al poble andorrà a donar continuïtat i cim als esforços tan brillantment desenrotllats i que esdevenen tan feconds per al millorament intel·lectual del poble andorrà. Al final, el Molt Il·lustre Senyor Francesc Cairat, Síndic Procurador General de les Valls, agraí, emocionat, les paraules de Monsenyor Griera i la intensa tasca de tots els qui col·laboraren amb la Direcció, per a fer d'Andorra un puixant focus de cultura.

El replà de l'ermita de la Mare de Déu de Meritxell, en un descans del concurs sardanístic.

Reduint a xifres el total dels actes celebrats durant aquesta quinzena, per tal de donar una llevgera idea de la intensa tasca desenrotllada, resulten 87 lliçons, explicades per 27 professors, a desgrat d'alguna absència forçada per imponderables que superaren la bona voluntat dels interessats. Magnífic complement del Curs foren les excursions, visites a monuments i àpats de germanor entre els cursetistes i els professors, en les quals el companyonatge més cordial anava estrenyent-se progressivament. A aquest efecte escau de consignar, per l'interès llur, l'excursió a l'Ariège, dirigida pel professor Baïche, i la visita als monuments arqueològics més importants de les Valls, dirigida per Monsenyor Junyent. Es tota digna d'encomi la protecció que el Consell General de les Valls, a través de la Junta de Patronat, dispensa al Curs. Aquesta Junta, presidida per la Síndicatura, té com a Secretari el President de la Junta de Cultura del Consell General, el Molt Il·lustre Senyor Bonaventura Armengol, i com a Vocals els Consellers Majors de les sis Parròquies, membres també de la Junta de Cultura esmentada. La tasca d'organització, en la Secretaria General, recaigué en el Dr. Francesc X. Sanmartí, molt eficaçment ajudat pels senyors S. Duró, M. Plana, E. Amigó, M. Vila, L. Montanya, O. Ribes, P. Canturri, C. Arajol, E. Bragolat, J. Babot, P. Moles, D. Ubach.

L'esplèndid Patronat del Consell General és secundat pel generós entusiasme dels protectors que amb llurs magnífiques aportacions possibiliten el desenvolupament d'aquesta empresa cultural de tanta envergadura. A continuació donem la relació dels al·ludits protectors, ordenats segons la importància de llurs donatius:

MOLT IL·LUSTRE CONSELL GENERAL DE LES VALLS

"Crèdit Andorrà"

"Fills de Julià Reig"
F. H. A. S. A.

Honorable Quart d'Andorra la Vella
"Banc Agrícola i Comercial"
Manuel Cairat
Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis
"Crèdit Comercial de Les Escaldes"
Iu Fiter
Ricard Flegenheimer (Barcelona)
"La Hispano Andorrana"
"La Importació de J. Casal"
Imprenta "La Poligrafa" (Barcelona)
"Magatzems Enclar"
Josep M.ª de Porcioles
Bartomeu Robés
Ramon Riberaygua
Amadeu Rosell
Armengol Sangrà

Honorable Comú de Sant Julià de Lòria
Manuel Cerqueda
"Establiments Pyrénées"
Imprenta Vélez
Josep Mas
Miquel Maleu
Gil Torres
Antoni Vilanova

Josep Aldosa
Josep Descarrega
Francesc Font
Francesc Miljavila

Radio Andorra retransmeté gratuïtament totes les notes que li lliurà la Direcció, abans i durant el Curs, contribuint així al seu èxit.

Com deia el Molt Il·lustre Senyor Síndic General a l'acte de clausura, amb aquesta segona edició del Curs es perfila la seva continuïtat. I efectivament, les circumstàncies de tota mena, produïdes durant el seu desenrotllament, han convergit per a fer estrènyer encara més les relacions entre la Junta del Patronat i la Direcció, i per a consolidar el nucli d'alumnat assidu, entusiasta i homogeni, que seguí amb el màxim d'interès totes les lliçons. L'assistència d'element popular andorrà als actes d'interès general fou també nombrosa, i s'ha superat considerablement la protectora adhesió dels estaments superiors de la societat andorrana. I és que, sens dubte, Andorra s'ha adonat de la feconditat d'aquest esforç tan gros, els resultats del qual bateguen ja en la constitució de la Junta de Cultura en el si del Consell General de les Valls, creada precisament per a estimular i protegir amb un major vigor les més altes empreses culturals i en l'obra magnífica de la publicació de la revista Andorra. Així mateix, de l'ample solc obert pel Curs han brollat idees admirables com el «Pessebre Vivent d'Engordany» i el «Teatre de la Natura». Gràcies al seu estímul s'han revitalitzat les antigues organitzacions culturals de Sant Julià de Lòria, Les Escaldes i Andorra la Vella. Aquesta floració d'activitats és més que suficient per a acreditar l'eficiència i el valor d'una empresa. No obstant, l'empresa adquireix sentit en quant s'emmarca en el pla universal de la cultura, al conjur dels més alts ideals, i contribueix, així, a l'afirmació més rotunda de la genuïna personalitat del Principat.

CURS INTERNACIONAL SUPERIOR
D'EXTENSIÓ CULTURAL
ORGANITZAT SOTA L'ALT PATRONATGE DEL MOLT IL·LUSTRE
CONSELL GENERAL DE LES VALLS D'ANDORRA
DEL 24 D'AGOST AL 8 DE SETEMBRE
1. Filologia Romànica
a) Cursos pràctics de català, occità, francès i espanyol
b) Lingüística
c) Literatura
d) Comentari de textos
2. Cultura Pirenaica
a) Etnografia
b) Història
c) Institucions
d) Història d'Art
3. Actualitats
a) Ideologia
b) Política i Economia
c) Ciència aplicada
MUSICOLOGIA
CINEFORUM
FESTES
VISITES
EXCURSIONS
Director: Monsenyor Antoni Griera
PRINCIPAT D'ANDORRA
1958
Informació i inscripcions:
Secretaria del Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural. — Casa de la Vall. — Andorra la Vella
Secretaria de l'Ateneu Barcelonés. — Canuda, 6. — Barcelona
Secretaria de l'Escola Occitana. — 31, rue de la Fonderie. — Toulouse

CURS INTERNACIONAL SUPERIOR D'EXTENSIO CULTURAL 1957

FRANCESC X. SANMARTÍ

La tercera edició del Curs Internacional d'Andorra ha aplegat altra vegada en aquest Principat un notable elenc de Professors i especialistes de l'una banda i de l'altra del Pirineu. A l'entorn del Consell Directiu integrat per una representació paritària de facultatius d'Andorra, França i Espanya, han desfilat per la tribuna ja ben acreditada de la Casa de la Vall, 21 Professors que desenrotllaren les diverses matèries previstes en el programa del Curs. Una vegada més el noble mecenatge del Consell General de les Valls i la generosa aportació d'entitats i particulars, entre les quals es destaca la magnífica subvenció de l'Exem. Ajuntament de Barcelona, ha contribuit a la realització d'aquesta obra que té cada dia un eco internacional més gran i un prestigi més sòlid i que promet donar immillorables fruits que faran del Principat, en un avenir pròxim, un primeríssim focus de cultura pirinenca.

Integren la direcció del Curs: Monsenyor Antoni Griera, Professor de la Universitat de Barcelona, President del Patronat de Sant Cugat del Vallès i Membre del C.S.I.C., amb un prestigi científic internacional en el camp de la filologia romànica que no cal esmentar; el Prof. Dr. Joseph Salvat, Mantenidor de l'Acadèmia dels Jocs Florals de Tolosa, Majoral del Felibrige i Secretari de l'Escola Occitana; el Professor Marcel Baïche, de la Sorbona, Secretari Adjunt de l'Escola Occitana; el Sr. Marc Vila, advocat i Llicenciat en Ciències Polítiques i Econòmiques; la Senyoreta Elidà Amigó, Llicenciada en Filosofia i Lletres; el Prof. Dr. Francesc X. Sanmartí, de la Universitat de Barcelona i Secretari de l'Ateneu Barcelonès, el qual al front de la Secretaria del Curs fou ajudat eficaçment pels adjunts J. Plana, C. Arajol, J. Arana, L. Montaña, O. Ribes i D. Ubach.

S'encarregaren de les ensenyances de Filologia Romànica (lingüística, literatura i textos) que foren completades amb cursos pràctics de català i occità, els Professors Marsà, Baïche, Badia, Comas i Romeu; les lliçons sobre Història Pirinenca i Història de l'Art fo-

ren a càrrec dels Professors Reglà, Griffe, Benet, Martinell i Robert. Hom dedicà una atenció especial a les institucions andorranes, que foren explicades i sotmeses a profunda revisió crítica per especialistes tan qualificats com Faus, Ourliac, Sansa, Urgellès i Alegre. Interessants temes d'actualitat foren comentats per Poderoux, Salvat i Estelrich.

Els directius Griera i Baïche pronunciaren interessants lliçons de Sociologia folklòrica pirinenca. Les sessions de Cine-fòrum foren a càrrec dels senyors Bassols i Lasa i els temes de musicologia foren desenrotllats per Querol i Dardigna, els quals amb els artistes Comas i G. i R. Tarragó oferiren als cursetistes i al públic en general magnífics concerts de piano, orgue i guitarra, respectivament.

El Curs contribuí a solemnitzar la romeria de Nostra Senyora de Meritxell, Patrona d'Andorra, amb una esplèndida actuació folklòrica en els prats de l'ermita, a càrrec del «Poutou de Toulouso» —«El petó de Tolosa»—, que posà una nota de color a la tradicional festa. Així mateix pronuncià una homilia en occità, durant l'ofici, l'Acadèmic Canonge Joseph Salvat, de la Direcció del Curs.

La sessió inaugural es féu el dia 25 d'agost i estigué presidida per les Autoritats de les Valls. Després d'unes paraules de salutació del Secretari del Curs i del M. I. Sr. Francesc Cairat, Síndic-Procurador General, dissertà magistralment sobre «Les institucions en la vida dels pobles» l'Excm. Sr. En Ramon Faus, Notari de Barcelona. Així mateix revestí extraordinària solemnitat l'acte de clausura en el qual el membre del Consell Executiu de l'U.N.E.S.C.O., Excm. Sr. En Joan Estelrich, exposà els alts fins que persegueix aquesta benemèrita institució en pro de la difusió de la cultura i del millorament espiritual de tots els pobles

de la Terra. El Sr. Estelrich tingué emocionants paraules per a expressar la seva admiració per l'empresa del Curs Internacional d'Andorra i desinteressadament li brindà ajut. Aquestes dues actuacions, que constituïren les fites termenals del Curs, foren seguides amb el màxim interès pel selecte i nombrós públic que omplenava el saló de la Casa de la Vall i que dedicà als oradors els més entusiastes aplaudiments.

Nota del més gran interès per a l'ulterior desenrotllament del Curs la constitueix l'ampliació de la participació francesa, tant en la tasca de la Direcció com en la docència. S'hi han incorporat, enguany, personalitats científiques del més alt relleu en el camp del dret, de la literatura, de la prehistòria i de l'economia. Llurs actuacions al costat dels col·legues espanyols, totes elles mereixedores de la més alta estimació, mantingueren l'elevat to intel·lectual del curs, d'acord amb l'aspiració que es perseguеix des del primer moment i amb la seva denominació. El contacte i el tracte afectiu entre les participacions dels dos països veïns, que hom espera poder incrementar amb una presència cada dia més nombrosa de novells valors intel·lectuals andorrans, permet les més falagueres esperances, que indubtablement cristal·litzaran en esplèndides realitats, a mesura que el nombre de cursetistes d'aquests països s'incrementi progressivament en les successives edicions. D'altra banda, la comprensiva protecció que les Autoritats andorranes, tant les representatives dels Senyors Co-prínceps, com el Consell General de les Valls, dispensen a aquesta empresa, és el seu millor estímul. L'elevació dels ideals que perseguim i la noblesa dels fins vers els quals encaminem els nostres passos, així com les grans possibilitats que el Curs ofereix per al millorament d'Andorra, han colpit a la gent responsable d'aquest país, que han vist ben clarament com es realitza la més perfecta comprensió de les tres grans cultures catalana, castellana i francesa en aquestes terres privilegiades.

Oferim, a continuació, la relació dels protectors del Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural 1957, creditors del major agraïment del Molt Il·lustre Consell General.

MOLT IL·LUSTRE CONSELL GENERAL DE LES VALLS

Excel·lentíssim Ajuntament de Barcelona

Crèdit Andorrà

FIJASA

Fills de Julià Reig

Quart d'Andorra
Banc Agrícol i Comercial
Banca Mora
Manuel Cairat
Caixa de Pensions
Editorial Casal i Vall
Ramon Fatsi (Barcelona)
Ivo Fiter
La Hispano Andorrana
La Poligrafa (Barcelona)
Bartomeu Rebés
Ramon Riberaygua
Amadeu Rossell
Armengol Sangrà
Jaume Sansa
Joan Urgellès (Barcelona)
Manuel Cerqueda
Establiments Pyrenées
Ricard Flegenheimer (Barcelona)
Josep Mas (Encamp)
Miquel Mateu (Barcelona)
Pere Puigsubirà
Imprenta Vélez
Antoni Vilanova
Josep Aldosa

Radio Andorra retransmeté gratuitament totes les notes que li lliurà la Direcció, abans i durant el Curs.

CURS INTERNACIONAL

ORGANITZAT SOTA L'ALT PATRONATGE DEL MOLT IL·LUSTRE

CONSELL GENERAL DE LES VALLS D'ANDORRA

1. Filologia Romànica

a) Cursos pràctics de català, occità, francès i espanyol
b) Lingüística
c) Literatura
d) Comentari de textos

2. Cultura Pirenaica

a) Etnografia
b) Història
c) Institucions
d) Història d'Art

3. Actualitats

a) Ideologia
b) Política i Economia
c) Ciència aplicada

MUSICOLOGIA
CINEFORUM
FESTES
VISITES
EXCURSIONS

DEL 23 D'AGOST
AL 8 DE SETEMBRE

1959

VALLS D'ANDORRA

Director: MONSENYOR ANTONI GRIERA

Informació i inscripcions:
Secretaria del Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural. Casa de la Vall. — Andorra la Vella

El Prof. Dr. J. M.ª Font i Rius en la Sessió inaugural

CURS INTERNACIONAL 1958

FRANCESC X. SANMARTÍ

Com en anys anteriors, va tenir lloc al Principat un Curs Internacional d'Estudis Superiors sobre Filologia Romànica, Cultura Pirenaica i Actualitats. Els ensenyaments es professaren a l'acreditada Sala de Conferències de la Casa de la Vall, del 23 d'agost al 8 de setembre.

Les matèries bàsiques es distribuïen en set seccions corresponents a Filologia Romànica, Etnografia Pirenaica, Institucions, Ideologia i Política, Economia i Ciència aplicada, Cinefòrum i Musicologia. Com a magnífic complement, figuraren selectes audicions musicals, excursions i visites pels indrets més interessants del Principat.

Pel que respecta a Filologia Romànica, fou considerada en un ample àmbit que comprenia el català, l'occità, el francès i l'espanyol, a base de lliçons pràctiques diàries d'aquests quatre idiomes a càrrec dels professors Dr. Antoni Comas, de la Universitat de Barcelona, pel català i castellà; del Prof. Marcel Baïche, de la Sorbona, per l'occità i pel francès, ajudat pel Mestre de l'Escola Francesa d'Andorra senyor Eduard Rosell. Les lliçons teòriques foren set sobre Geografia Lingüística Pirenaica, a càrrec dels Profs. Monsenyor Antoni Griera, Dr. Antoni Comas i Marcel Baïche; i quatre lliçons de literatura sobre el tema monogràfic «La poesia lírica contemporània catalana, occitana, francesa i espanyola», a càrrec dels professors Comas, Baïche i Lasserre. Com a colofó dels ensenyaments filològics, figurà també una lliçó interessantíssima sobre textos litúrgics medievals, a càrrec de Mgr. J. Rius, Arxiver de la Sda. Congregació de Ritus.

Professà dues lliçons sobre Etnografia Pirenaica el Director de l'Institut Francès de Barcelona, Prof. Dr. P. Deffontaines: la primera sobre «L'home i la muntanya»; i la segona sobre «Geografia humana dels Pirineus».

Sobre Institucions, desenrotllaren quatre lliçons el Prof. Dr. Josep M.ª Font i Rius, Degà de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, el qual en la sessió inaugural del curset disertà sobre un tema de tanta significació per a les Valls com «La senyoria i sobirania sobre les Valls d'Andorra: dels «Pariatges» a l'Edat Moderna». El Prof. Dr. P. Vellas, de la Universitat de Toulouse, s'ocupà de «Andorra i el dret internacional»; el Prof. Dr. J. de Malafosse, de la mateixa Universitat, de «Problemes actuals de la codificació de la costum andorrana»; i el Professor Dr. J. M.ª Pou de Avilés, de la Universitat de Barcelona, clogué les sessions jurídiques

amb la seva dissertació sobre dret català i dret andorrà. Animats coloquis culminaren les esmentades actuacions.

Palpitants qüestions d'actualitat com són «El concepte d'Europa», «Europa i els països endarrerits» i «Europa com a unitat» foren considerades, respectivament pels especialistes S. Millet i Bel, Director de l'Institut d'Estudis Europeus de Barcelona, P. Pouderoux, Delegat d'Agricultura de la Casa d'Algèrie a París, i M. Riera Clavillé, Director de *Revista*. Les acertades respostes que aquests conferenciants donaren a oportunes interpellacions de l'auditori, augmentaren l'interès d'aquests sessions.

El Dr. G. Daspet, Director dels Serveis Veterinaris dels Pirineus Orientals, i R. Vilaró, Inspector Veterinari de Rubí (Barcelona), exposaren interessants punts de vista sobre les possibilitats de les indústries pecuàries a Andorra i, concretament, sobre la rentabilitat del bestiar boví. Aquests problemes, de tanta importància econòmica per a les Valls, tingueren un magnífic complement en la dissertació de M. Vila, Secretari del Consell General de les Valls, el qual considerà «L'Urbanisme i el Dret».

Les sessions de Cinefórum, en les quals intervingueren E. Bassols i J. Ripoll, destacats crítics barcelonesos, proporcionaren als inscrits ocasió de conèixer importants aspectes tècnics de filmologia i agradós esplai amb la projecció dels selectes films que ilustraren aquelles explicacions.

Menció molt especial mereixen les set sessions de Musicologia, a càrrec de «Joventuts Musicals Espanyoles de Barcelona», qui oferiren als cursetistes i al públic en general un variat repertori de la més alta qualitat artística, seleccionat entre les obres de clàssics de tots temps, amb interpretacions al piano i audicions de cámera, glossades prèviament amb breus i escaients explicacions tècniques.

Una audició popular a càrrec del «Chors Andorrans» el dia de la inauguració, tingué rèplica magnífica el dia de la clausura amb l'actuació brillantíssima de l'«Orfeó Manresà», completant així el programa musical, que, en conjunt, fou d'una densitat i qualitat extraordinàries.

La vida del curset, que com en anys anteriors realçaren les autoritas de les Valls amb la seva assistència als actes inaugural i de clausura, tingué en aquesta edició un aspecte nou i fervent de vitalitat gràcies a l'organització d'un campament que fou llar dels cursetistes forasters, i al mateix temps foguera d'entusiasme sempre renovat. Una joventut bullidora i disciplinada el fén mare meravellós d'escenes inoblidables. Els «focs de campament» i l'espontània jovialitat dels cursetistes, a tothora donaren al «Prat del Roi» un atractiu únic. La Missa de Campament que s'hi celebrà l'últim dia amb assistència del Molt Ilustre Consell General, en pes, presidit pel Síndic Procurador General de les Valls, Molt Ilustre Sr. Francesc Cairat, amb assistència dels representants dels Srs. Copríncips, revestí un esplendor inefable: una gaia jornada que reuní en torn a les banderes d'Andorra, França i Espanya, que onejaven mansament damunt els llargs màstils del campament, un garbell d'homes de bona voluntat. La Missa en mig dels arbres, oïda fervorosament per tots els assistents i festejada amb inspirats motets a càrrec de l'«Orfeó Manresà», fou, sens dubte, l'acte més lluït del curs per la seva confortadora sublimitat i l'abrillantament que al conjunt donava un sol esplèndid, colant el seus raigs en mig de l'arbreda en busca afanyosa de l'altar, i la verda catifa dels prats... Un banquet per a l'esperit i esplai dels sentits, en un recó ben trobat de les Valls andorranes, tan velles i sempre noves.

Tot plegat féu de la IV edició del «Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural» del Principat d'Andorra un conjunt del que bé poden sentir-se satisfets els seus protectors, tan dignament representats per la Junta de Patronat del Molt Ilustre Consell General de les Valls, i els seus organitzadors, que s'apreten en torn al Director del Curs, Monsenyor Antoni Griera.

LE COURS INTERNATIONAL 1958

Comme les années précédentes, eut lieu en la Principauté un Cours International d'Etudes Supérieures sur la Philologie Romane, la Culture Pyrénéenne et les Actualités, dont l'enseignement fut professé dans la prestigieuse Salle de Conférences de la «Casa de la Vall» du 23 août au 8 septembre.

Les matières basiques furent distribuées en sept sections correspondant à : Philologie Romane, Ethnographie Pyrénéenne, Institutions, Idéologie et Politique, Economie et Science appliquée, Cinéforum, et Musicologie. Comme magnifique complément, figurèrent des auditions musicales choisies, des excursions et visites aux parages les plus intéressants de la Principauté.

La Philologie Romane fut considérée sous un vaste champ embrassant à la fois le catalan, l'occitan, le français et l'espagnol, à base de leçons pratiques journalières de ces quatre idiomes données par le Dr. Antoine Comas, de l'Université de Barcelone, pour le catalan et l'espagnol, et le Prof. Marcel Batche, de la Sorbonne, pour l'occitan et le français, secondé par le maître de l'Ecole Française d'Andorre, M. Edouard Rosell. Il y eut sept leçons théoriques sur la Géographie et la Linguistique Pyrénéenne, données par les Professeurs Mgr. Antoine Griera, Dr. Antoine Comas et Marcel Batche, et quatre leçons de Littérature sur le thème monographique : «La poésie lyrique contemporaine catalane, occitane, française et espagnole», enseignées par les Professeurs Comas, Batche et Lasserre. Comme final de l'enseignement philologique figura également une très intéressante leçon sur des textes liturgiques médiévaux, professée par Mgr. J. Rius, Archiviste de la Ste Congrégation des Rites.

Le Directeur de l'Institut Français de Barcelone, Prof. Dr. P. Deffontaines, exposa deux leçons sur l'Ethnographie Pyrénéenne, la première sur «L'homme et la Montagne», la seconde sur «Géographie humaine des Pyrénées».

Concernant les Institutions, le Prof. Dr. José M.ª Font Rius, Doyen de la Faculté de Droit de l'Université de Barcelone, lors de la séance d'inauguration du Cours, disserta sur un thème de haute signification pour les Vallées : «La seigneurie et la souveraineté sur les Vallées d'Andorre des «Pariatges» aux temps modernes».

Le Prof. Dr. P. Vellas, de l'Université de Toulouse, traita «Andorre et le droit international» ; le Prof. Dr. J. de Malafosse, de la même Université, s'occupa des «Problèmes actuels de la codification de la coutume andorrane» ; et le Prof. Dr. J. M.ª Pou de Avilés, de l'Université de Barcelone, clôtura les séances juridiques avec sa dissertation sur le droit catalan et le droit andorran. D'animés colloques soulignèrent ces exposés.

Des questions de palpitante actualité telles que «Le concept d'Europe», «L'Europe et les pays arriérés», «Europe comme unités», furent abordées, respectivement, par les spécialistes S. Millet y Bel, Directeur de l'Institut d'Etudes Européennes, de Barcelone, P. Pouderoux, Délégué à l'Agriculture de la Maison d'Algérie, de Paris, et M. Riera Clavillé, Directeur de «Revistas». Les réponses documentées que les conférenciers firent à d'opportunes interpellations de l'auditoire augmentèrent l'intérêt des dites séances.

Le Dr. G. Daspet, Directeur des Services Vétérinaires des Pyrénées Orientales, et R. Vilaró, Inspecteur Vétérinaire de Rubí (Barcelone) exposèrent d'intéressants points de vue sur les possibilités des industries du bétail d'Andorre, et, d'une manière concrète, sur la rentabilité du bétail bovin. Ces problèmes, de si grande importance économique pour les Vallées, eurent un beau complément dans la dissertation de M. Vila, Secrétaire du Conseil Général des Vallées, qui considéra «L'urbanisme et le droit».

Les sessions de «Cineforama», en lesquelles interviennent les éminents critiques barcelonais, E. Bassols et J. Ripoll, donnèrent l'occasion aux assistants du Cours de faire remarquables savoir d'importants aspects techniques de filmologie, tout en leur procurant une agréable distraction au cours de la sélection de films projetés comme illustrations.

Méritent une mention toute spéciale les sept séances de Musicologie par les «Jeunesses Musicales Espagnoles de Barcelone», qui offrirent aux assistants du Cours et au public

CURSO INTERNACIONAL DE 1958

Como en años anteriores, tuvo lugar en el Principado un Curso Internacional de Estudios Superiores sobre Filología Románica, Cultura Pirenaica y Actualidades. Las enseñanzas se profesaron en la prestigiosa Sala de Conferencias de la Casa de la Vall, del 23 de agosto al 8 de septiembre.

Las materias básicas se distribuían en siete secciones correspondientes a Filología Románica, Etnografía Pirenaica, Instituciones, Ideología y Política, Economía y Ciencia aplicada, Cineforum y Musicología. Como magnífico complemento figuraron selectas audiciones musicales, excursiones y visitas a los parajes más interesantes del Principado.

Por lo que respecta a la Filología Románica, fue considerada en un amplio ámbito que comprendía el catalán, el occitano, el francés y el español, a base de lecciones prácticas diarias de estos cuatro idiomas a cargo de los profesores Dr. Antonio Comas, de la Universidad de Barcelona, para catalán y castellano; del Prof. Marcel Batche, de la Sorbona, para occitano y francés; ayudado por el Maestro de la Escuela Francesa de Andorra, señor Eduardo Rosell. Las lecciones teóricas fueron siete sobre Geografía Lingüística Pirenaica, a cargo de los Profs. Monseñor Antonio Griera, Dr. Antonio Comas y Marcel Batche; y cuatro lecciones de literatura sobre el tema monográfico «La poesía lírica contemporánea catalana, occitana, francesa y española» a cargo de los profesores Comas, Batche y Lasserre. Como colofón de las enseñanzas filológicas figuró también una interesantísima lección sobre textos litúrgicos medievales, a cargo de Monseñor J. Rius, Archivero de la Sagrada Congregación de Ritos.

El Director del Instituto Francés de Barcelona, Prof. Dr. P. Deffontaines explicó dos lecciones sobre Etnografía Pirenaica, la primera sobre «El hombre y la montaña», y la segunda sobre «Geografía humana de los Pirineos».

Sobre Instituciones desarrollaron cuatro lecciones el Prof. Dr. José M.ª Font Rius, Decano de la Facultad de Derecho de la Universidad de Barcelona, quien en la sesión inaugural del cursillo disertó sobre un tema de tanta significación para los Valles como «La señoría y soberanía sobre los Valles de Andorra»; de los «Pariatges» a la Edad Moderna».

El Prof. Dr. P. Vellas, de la Universidad de Toulouse, se ocupó de «Andorra y el derecho internacional»; el Prof. Dr. J. de Malafosse, de la misma Universidad, de «Problemas actuales de la codificación de la costumbre andorranas»; el Prof. Dr. J. M.ª Pou de Avilés, de la Universidad de Barcelona, cerró las sesiones jurídicas con su disertación sobre derecho catalán y derecho andorrano. Animados coloquios subrayaron dichas actuaciones.

Cuestiones palpitantes de actualidad como son «El concepto de Europa», «Europa y los países atrasados» y «Europa como una unidad» fueron abordadas, respectivamente, por los especialistas S. Millet y Bel, Director del Instituto de Estudios Europeos de Barcelona, P. Pouderoux, Delegado de Agricultura de la Casa de Argelia en París, y M. Riera Clavillé, Director de «Revistas». Las certeras respuestas que dichos conferenciantes dieron a oportunas interpelaciones del auditorio aumentaron el interés de estas sesiones.

El Dr. G. Daspet, Director de los Servicios Veterinarios de los Pirineos Orientales, y R. Vilaró, Inspector Veterinario de Rubí (Barcelona) expusieron interesantes puntos de vista sobre las posibilidades de las industrias pecuarias en Andorra y, concretamente, sobre la rentabilidad del ganado bovino. Estos problemas, de tanta importancia económica para los Valles, tuvieron un magnífico complemento en la disertación de M. Vila, Secretario del Consejo General de los Valles, el cual consideró «El Urbanismo y el Derecho».

Las sesiones de Cineforum en las que intervinieron los destacados críticos barceloneses E. Bassols y J. Ripoll, dieron ocasión a los cursillistas de conocer importantes aspectos técnicos de filmología y grato esparcimiento con la proyección de las selectas películas que ilustraron aquellas explicaciones.

Merecen mención especialísima las siete sesiones de Musicología, a cargo de «Juventudes Musicales Españolas de Barcelona», que ofrecieron a cursillistas y público en general un variado repertorio de la más alta calidad artística, seleccionado entre obras de los clásicos de todos los tiempos, con interpretaciones al piano y audiciones de cámara y que fueron prece-

Els Cheurs Andorrans

en général un répertoire varié, de la plus haute qualité artistique, choisi parmi les oeuvres des classiques de tous les temps, avec interprétations au piano et auditions de musique de chambre, préalablement commentées en de brèves et précises explications techniques.

Une audition populaire par les «Chueurs Andorrans», le jour de l'inauguration, eut son magnifique prolonti, le jour de clôture, avec la brillante participation de l'«Orfeó» Manresà», complétant ainsi le programme musical qui fut, en son ensemble, d'une densité et qualité extraordinaires.

La vie du Cours que rehaussèrent, comme les années antérieures, les autorités des Vallées, par leur assistance aux actes d'inauguration et de clôture, acquit, cette fois, un aspect nouveau de ferme vitalité grâce à l'organisation d'un campement qui constitua le foyer des assistants étrangers du Cours, et en même temps un grand centre d'enthousiasme fervent. Une jeunesse sémillante autant que disciplinée en fit le cadre merveilleux d'inoubliables scènes. Les feux de camp et la spontanée joyialité des participants au Cours donnèrent à tout moment un attrait unique au «Prat del Roys. La Messe de campagne qui y fut célébrée le dernier jour, avec l'assistance du Très Illustre Conseil Général, au complet, présidé par le Syndic Procureur Général des Vallées, le Très Illustre D. Francisco Cairat, en présence des représentants de M. M. les Co-Princes, revêtit une incomparable splendeur : une bien belle journée qui réunit, autour des drapeaux d'Andorre, de France et d'Espagne, ondoyant suavement au haut des mâts du campement, une pléiade d'hommes de bonne volonté. La Sainte Messe, écoutée fervemment par tous les assistants et célébrée par d'inspirés mulets dont se chargea l'«Orfeó Manresà», fut, sans aucun doute, la cérémonie la plus brillante du Cours, par sa réconfortante sublimité et la splendeur d'un astre ensoleillé, filtrant ses rayons à travers le feuillage, en anxieuse recherche de l'autel, et sur le vert tapis des prés... Un banquet pour l'esprit, et un apaisement pour les sens, en un discret parage des Vallées andorranes, anciennes et toujours jeunes.

Bref, la IVe célébration du «Cours International Supérieur d'Extension Culturelle» de la Principauté d'Andorre constitua un ensemble de réalisations dont peuvent justement se montrer satisfaits ses protecteurs, si dignement représentés par le Comité de Patronage du Très Illustre Conseil Général des Vallées, et ses organisateurs, groupés autour du Directeur du Cours, Monseigneur Antoine Griera.

F. X. S.

didas de unas glosas que se caracterizaron por su brevedad y síntesis técnica.

Una audición popular a cargo de los «Coros Andorranos» en el día de la inauguración tuvo réplica magnífica el día de la clausura con la brillantísima actuación del «Orfeó Manresà», complementando así el programa musical, que, en conjunto, fué de una densidad y calidad que bien pueden calificarse de extraordinarias.

La vida del curso, que como en años anteriores realzaron las autoridades de los Valles con su asistencia a los actos inaugurales y de clausura, tuvo en esta edición un aspecto nuevo y de tensa vitalidad, merced a la organización de un campamento que fué hogar de los cursillistas forasteros, y al mismo tiempo hoguera de entusiasmo siempre renovado. Una juventud bulliciosa y disciplinada le hizo marco maravilloso de inolvidables escenas. Los «fuegos de campamento» y la espontánea jovialidad de los cursillistas, dieron en todo momento un atractivo único al «Prat del Roys. La Misa de campaña que allí se celebró el último día con asistencia del Muy Ilustre Consejo General, en pleno, presidido por el señor Síndico Procurador General de los Valles, Muy Ilustre señor don Francisco Cairat, con asistencia de los representantes de los señores Copríncipes, revistió inefable esplendor : una hermosa jornada que reunió en torno a las banderas de Andorra, Francia y España, que ondeaban suavemente en lo alto de los largos mástiles del campamento, una pléyade de hombres de buena voluntad. La Santa Misa oída fervorosamente por todos los asistentes y festejada con inspirados motetes a cargo del «Orfeó Manresà», fué, indudablemente, el acto más lucido del curso por su confortadora sublimidad, y por la brillantez que daba al conjunto un sol espléndido, filtrando sus rayos en medio de la arboleda en afanosa búsqueda del altar y la verde alfombra de los prados... Un banquete para el espíritu y solaz de los sentidos, en uno de los recónditos parajes de los Valles andorranos, que siempre tienen la virtud de ofrecernos sobre su fondo inmutable, el encanto de nuevos matices.

En fin, la IV edición del «Curso Internacional Superior de Extensión Cultural» del Principado de Andorra, constituyó un conjunto de realizaciones del que pueden justamente sentirse satisfechos sus protectores, tan dignamente representados por la Junta del Patronato del Muy Ilustre Consejo General de los Valles, y sus organizadores, que se agrupan en torno al Director del Curso, Monseñor Antonio Griera.

F. X. S.

1

2

3

62

6

7

PROTECTORS DEL CURS INTERNACIONAL 1958

CONSELL GENERAL DE LES VALLS D'ANDORRA

VEGUERIA EPISCOPAL — VEGUERIA DE FRANÇA

Ajuntament de Barcelona
Ajuntament de Manresa
Crèdit Andorrà
«Fills de Julià Reig» F.II.A.S.A.
Quart d'Andorra la Vella
«Banc Agrícol i Comercial»
«Banc Immobiliari»
«Banca Mora»
Manuel Cairat
Caixa de Pensions
C. F. Andorrà
«Editorial Casal i Vall»
Ivo Fiter
«La Hispano-Andorrana»
«La Polígrafa»
Bartomeu Rebés
Comú de Sant Julià
Manuel Cerqueda
«Establiments Pyrenées»
Josep Mas
Miquel Mateu
Josep Aldosa
Rossend Jordana

RADIO ANDORRA retransmeté gratuïtament totes les notes que li lliurà la Direcció, abans i durant el Curs.

CURS INTERNACIONAL 1955-1960

FRANCESC X. SANMARTI

En els números anteriors d'ANDORRA hem donat la ressenya dels quatre primers Cursos. Les edicions corresponents al 1959 s'han desenvolupat, poc més o menys, amb les mateixes característiques, encara que amb més maduresa i una participació internacional cada vegada més important. Per això, més que recordar les incidències dels dos últims cursos, creiem oportú oferir al lector d'ANDORRA una sinopsi dels ensenyaments donats desde la fundació del Curs Internacional, amb la indicació dels professors que han honorat la ja acreditada tribuna de la Casa de la Vall, i de l'any o curs corresponent. Res com la simple enumeració dels diferents actes sistematitzats sota uns epígrafs, que donen raó d'aquesta empresa en els seus diferents aspectes, per fer-se una idea de la densitat i ambició dels ensenyaments donats. La sequedat de la xifra i de la dada concreta, al nostre entendre, té una virtualitat demostrativa i és molt més eloqüent que cap comentari, a l'hora de ponderar un esforç i els seus resultats. Com es pot veure, en el curt període de quinze dies o poc més per curs, s'han donat unes 160 conferències sobre temes i per especialistes, que deixem ben confiats a l'equànim judici del lector, sense comptar els quatre cursos pràctics anuals de català, occità, francès i castellà... Ara bé, el que l'estadística no pot enregistrar és el doll de vida que cada any bull entre les parets de la venerable Sala d'Actes de la Casa de la Vall, que el Curs Internacional ha descobert i valoritzat com una autèntica aula de cultura pirenaica, única al món, i mare inigualable a Andorra de les manifestacions més nobles de l'esperit. Són ja alguns centenars els cursetistes que, des de la fundació del curs, han freqüentat els ensenyaments d'un selecte estol de professors i han tingut ocasió de conviure amb ells a classe, amb ocurrents interpel·lacions, a les excursions, festes i escapades on la curiositat per conèixer Andorra els sol·licita.

Hom sap ben bé que res d'això existia a Andorra. El Curs Internacional té l'honor d'haver provocat al Principat, amb unes manifestacions intel·lectuals i artístiques que desconeixia, unes inquietuds que han anat proliferant en empreses dispars, i que van des de planificacions econòmiques i administratives de gran envergadura, fins a manifestacions artístiques, que la popularitat ha fet ben conegudes... Totes tenen una dada, de la que la fundació del Curs Internacional l'any 1955, és filla indiscutible. L'esforç del M. I. Consell General, a través de la seva Junta de Cultura, ha estat secundat durant aquests anys per les altres autoritats, per prestigioses corporacions, entitats i persones andorranes i foraster. La constant generositat d'aquest grup espléndid de *protectors* és l'estímul que possibilita el Curs Internacional, conegut avui ja en els cercles universitaris d'arreu del món. De fet, a Andorra han vingut y vénen per fer-se amb la nostra cultura pirenaica i catalana, professors i alumnes dels països veïns i escollides representacions de terres més llunyanes. El nucli, cada dia més fort, dels cursetistes forasters va prenent ja a Andorra carta de naturalesa i a les Valls veus amigues identifiquen cada any els preparatius del Curs Internacional «amb l'arribada del bon temps».

Fugint de la propaganda fàcil i estrident, el Curs Internacional arrela i, sense pressa, va superant-se i aspira a donar-se a conèixer per si mateix. Per això a les planes d'ANDORRA, fruit madur del Curs Internacional, la Direcció ofereix la constància d'aquest pomell de realitzacions que són ja història i vida a l'ensems, com la millor presentalla a tots els protectors, en la persona del President de la Junta del Patronat, M. I. Sr. Francesc Cairat, Síndic Procurador General de les Valls d'Andorra.

En aquest recompte volem dedicar el millor record a dues grans figures desaparegudes ja, i que honoraren el Curs internacional: el Prof. Dr. Pere Font i Puig i el gran humanista Joan Estelrich. En la ilustració gràfica adjunta, espigada del nostre arxiu, recollim, entre d'altres, una imatge de la seva actuació a la Casa de la Vall.

I. FILOLOGIA

1. LINGÜISTICA

ANTONI GRIERA, *Les llengües del Pirineu* (1958).
ANTONI GRIERA, *La cultura pirenaica reflexada en la llengua* (1955).
ANTONI GRIERA, *El substrat lingüístic pre-romànic del Pirineu* (1958).
ANTONI GRIERA, *Afro romànic i ibero-romànic* (1959).
ANTONI GRIERA, *La llengua basca* (I-II, 1958-1960).
ANTONI GRIERA, *Lexicografia Basca* (1960).
ANTONIO GRIERA, *Origen de les llengües romàniques* (1959).
SÉVER POP, *La paraula «Basilica» en les llengües romàniques* (1955).
ANTONI COMAS, *Les llengües romàniques* (1958).
ANTONI COMAS, *El català i el seu domini lingüístic* (1958).
ANTONI GRIERA, *Factors històrics de l'extensió de la llengua catalana* (1955).
ANTONI BADIA, *L'evolució de la llengua catalana* (1955).
ANTONI BADIA, *Els dialectes del català* (1955).
ANTONI GRIERA, *L'Atlas lingüístic de Catalunya* (1960).
ANTONI GRIERA, *L'Atlas lingüístic d'Andorra* (I-II, 1958-1960).
JEAN SÉGUY, *La llengua occitana* (1955).
MARCEL BAÏCHE, *El domini lingüístic de l'occità* (1958).
FRANCESC MARSÀ, *Toponímia del Pirineu Oriental* (I-II, 1956).
ANTONI GRIERA, *Toponímia d'Andorra* (1955).

CURSOS PRÀCTICS de:

Llengua catalana, Profs. Casas Homs, Marsà, Comas, Colon i González Ollé.
Llengua occitana: Séguy, Salvat, Baïche, Lassene i Allières.
Llengua francesa: Séguy, Baïche, Le Toiser i Rosell.
Llengua castellana: Casas Homs, Marsà, Comas, González Ollé i Bajona.

2. LITERATURA

PIERRE CUSSAGUET, *L'epopeia francesa* (I-III, 1959).
GERMÀ COLON, *L'epopeia castellana* (I-II, 1959).
GERMÀ COLON, *Les cròniques catalanes* (1959).
JORDI RUBIO, *La prosa catalana de l'edat mitjana* (1955).
ANTONI COMAS, *Els trobadors* (I-IV, 1957).
JORDI RUBIO, *La poesia catalana de l'edat mitjana* (1955).
JOAN RUIZ CALONJA, *Fets i figures de la Renaixença* (1955).
JOAN RUIZ CALONJA, *Del segle XIX al XX: tendències literàries* (1955).
JOSEP ROMEU, *Les lletres catalanes del nostre temps* (I-II, 1956).
ANTONI COMAS, *La poesia lírica catalana contemporània* (1958).
JEAN SÉGUY, *Literatura occitana* (I-II, 1955).
JOSEP SALVAT, *La poesia occitana* (1957).
JEAN ALLIÈRES, *Mistral i la renaixença literària occitana* (I-II, 1956)
MARCEL BAÏCHE, *En el centenari de «Mireia»* (1959).
P. LASSERRE, *Antologia lírica occitana* (I-II, 1960).
MARCEL BAÏCHE, *La poesia lírica francesa contemporània* (1958).
ANTONI COMAS, *La poesia lírica castellana contemporània* (1958).
MARIA L. CATTARINI, *La poesia en el «Río de la Plata» avui* (1960).
MARIA L. CATTARINI, *Un precursor de la poesia contemporània italiana: Leopardi* (1960).
JACQUES METTRA, *La novel·la francesa actual* (I-II, 1956).
JOSEP ROMEU, *La llegenda del comte Arnau* (1955)
FERRAN GONZÁLEZ OLLÉ, *Influència de la literatura francesa sobre l'espanyola* (I-III, 1960).

3. TEXTOS

ANTONI GRIERA, *L'acte de Consagració de la Seu d'Urgell i les Homilies d'Organyà* (1956).
JOSEP ROMEU, *Explicació de textos medievals* (I-IV, 1957).
JOSEP M.ª RIUS, *Textos litúrgics medievals* (I-II, 1958-1959).

II. CULTURA PIRENAICA

4. GEOGRAFIA I ETNOGRAFIA

PIERRE DEFFONTAINES, *L'home i la muntanya* (1958).
PIERRE DEFFONTAINES, *Geografia humana dels Pirineus* (1958).
SALVADOR LLOBET, *Les Valls d'Andorra* (1955).
SALVADOR LLOBET, *La vida d'Andorra* (1955).
SALVADOR LLOBET, *La Casa i el Treball a Andorra* (I-II, 1956).
ANTONI GRIERA, *Sociologia folklòrica pirenaica* (I-II, 1957).
MARCEL BAÏCHE, *Sociologia folklòrica pirenaica* (III-IV, 1957).

5. HISTÒRIA

ESTEVE ALBERT, *Prehistòria de les Valls Pirinenques* (I-II, 1955).
JOAN MALUQUER DE MOTES, *La formació dels pobles pirinencs* (1960).
JOAN MALUQUER DE MOTES, *El camí del Segre en l'època primitiva* (1960).
JOSEP M.ª MILLÀS, *Els musulmans al Pirineu* (1959).
FREDERIC UDINA, *Els primers temps de la reconquesta pirenaica* (1955).
PERE PUJOL, *Els orígens de la senyoria episcopal d'Andorra: I. Andorra carolíngia (s. IX).* (1955).
PERE PUJOL, *Els orígens de la senyoria episcopal d'Andorra: II. Els predis comtals suport primigeni de les relacions amb la mitra* (1955).
ÉLIE GRIFFE, *La metròpoli narbonesa als segles X i XI* (1955).
JOAN REGLÀ, *Els comtes d'Urgell* (I-II, 1957).
PERE PUJOL, *Els bisbes i els comtes d'Urgell i de Cerdanya* (1956).
ÉLIE GRIFFE, *Els comtes de Foix* (I-II, 1957).
ÉLIE GRIFFE, *Els comtes de Toulouse* (I-II, 1956).
JOAN REGLÀ, *El bandolerisme i la política pirenaica durant els segles XVI i XVII* (I-II, 1956).
JOSEP M.ª GUILERA, *Recull bibliogràfic sobre Andorra* (I-II, 1960).

6. INSTITUCIONS

RAMON FAUS, *Les institucions en la vida dels pobles* (1957)
JOSEP M.ª FONT I RIUS, *Les antigues institucions de la regió pirenaica* (1955).
MICHEL BROENS, *Reminiscències visigòtiques i francques al Pirineu* (I-II, 1956).
JOSEP M.ª FONT I RIUS, *Els orígens del Cosenyoriu andorrà* (1955).
JOSEP M.ª FONT I RIUS, *Senyoria i sobirania sobre les Valls d'Andorra: dels Pariatges a l'Edat Moderna* (1958).
JOSEP M.ª FONT I RIUS, *Precedents medievals de les actuals institucions andorranes* (I-II, 1956).
ANTONI FORNÉ, *L'organització administrativa i judicial de les Valls* (1956).
JAUME SANSA, *El procediment criminal andorrà* (1957).

JOAN ALEGRE, *El procediment civil andorrà* (1957).
PIERRE VELLAS, *Andorra i el Dret Internacional* (1958).
JEAN DE MALAFOSSE, *Evolució de la propietat al Pirineu* (I-II, 1959).
J. M. DE LA MOUSTE, *Contractes d'arrendament al Pirineu* (I-II, 1959).
JOAQUIM VIOLA, *Institucions patrimonials col·lectives a les Valls d'Andorra* (I-II, 1955).
XAVIER SANSA, *La propietat immobiliària a Andorra* (1956).
JOAN URGELLÉS, *La clandestinitat, nota típica del dret immobiliari andorrà* (1957).
RAMON FAUS, *La casa: La seva influència en el dret andorrà* (1957).
JOSEP M.ª DE PORTULAS, *La institució de l'herea i la seva influència social* (1955).
JOSEP M.ª POU DE AVILÉS, *Dret català i dret andorrà* (1958).
PAUL DUBLIAC, *Les condicions actuals de la vida a Andorra i el Dret* (I-II, 1957).
JEAN DE MALAFOSSE, *Problemes actuals de la codificació de la costum andorrana* (1958).

7. ART

ROMAIN ROBERT, *Les pintures rupestres de l'Ariège* (I-II, 1957).
CÉSAR MARTINELL, *Monuments pre-romànics de les Valls* (1957).
MARCEL DUBLIAT, *Primeres manifestacions de l'escultura romànica del Rossellò* (1955).
EDUARD JUNYENT, *L'arquitectura romànica del Pirineu* (I-II, 1955).
MARCEL DUBLIAT, *Sant Bertrand de Comingues i Sant Miquel de Cuxà* (I-II, 1956).
EDUARD JUNYENT, *Ripoll i Sant Joan de les Abadesses* (I-II, 1956).
MARCEL DUBLIAT, *L'escultura rosselloneses al segle XII* (1955).
RAFAEL BENET, *La pintura pre-romànica andorrana* (1956).
JOAN ARNAUD, *La pintura romànica sobre fusta* (1955).
JOAN ARNAUD, *La pintura al fresc de l'època romànica* (1955).
RAFAEL BENET, *Algunes pintures d'Andorra* (I-II, 1955).
RAFAEL BENET, *Els últims descobriments pictòrics a les Valls* (1957).
ANGEL MARSÀ, *El romànic, ari d'expressió* (1955).
ANGEL MARSÀ, *Elements abstractes de la pintura romànica* (1955).

III. ACTUALITATS

8. BIOLOGIA

FRANCESC SARRAÑTÉ, *Andorra i l'actual moment cultural* (I-II, 1955).
† PERE FONT I PUIG, *Humanisme i Cristianisme* (1956).
JAUME BOFILL, *Humanisme i liberalitat* (I-II, 1960).
SEVER PEP, *Perspectives del unió oriental i occidental* (1956).
† JOAN ESTELRICH, *La U.N.E.S.C.O. i les seves aspiracions*.
MANUEL RIERA, *Llatinitat i U.N.E.S.C.O.* (I-II, 1959).
DEMETRI RAMOS, *Les directrices intellectuals espanyoles dels últims temps* (1956).
SALVADOR MILLET, *Precisions sobre el concepte d'Europa* (1958).
MANUEL RIERA, *Europa com a unitat* (1958).
ANTON WUSTER, *La unió europea* (I-II, 1956).
ANTONI FORNÉ, *Els Petits Països i la Unió Econòmica Europea* (1959).

9. POLITICA I ECONOMIA

PIERRE VELLAS, *El Mercat Comú* (I-II, 1959).
JOSEP M.ª POU DE AVILÉS, *La Integració Econòmica Europea i el Dret privat* (I-II, 1959).
PIERRE VELLAS, *Països endarrerits* (I-II, 1959).
PIERRE PUGLIEROUX, *Europa i els països menys avançats* (1958).
MARC VILA, *Andorra i el seu endeutamiento* (1959).
J. ESPAR, *Possibilitats d'una hivernada pública a les Valls* (1956).
PERE MONTSERRAT, *Els prats pirinencs* (I-II, 1956).
RAMON VILARÚ, *La remaderia al Pirineu i les noves técniques* (I-II, 1956).
RAMON VILARÚ, *Possibilitats de les indústries pecuàries a Andorra* (1956).
GEORGES DAMPEL, *El bestiar bovi i la seva rentabilitat* (1958).
JOAN REGUANT, *Esquema ideal de les comunicacions andorranes* (1956).
MARC VILA, *L'urbanisme i el Dret* (1958).
MANUEL BAUDRICH, *El problema urbanístic d'Andorra* (I-II, 1956).
ANTONI VILANOVA, *L'Organització Sanitària Internacional i Andorra* (1959).

10. MÚSICOLOGIA

JOSEP SUBIRÀ, *Música medieval* (I-II, 1959).
MIQUEL QUEROL, *L'antiga escola catalana de música* (1957).
MIQUEL QUEROL, *L'amor i els cançoners musicals* (1957).
MIQUEL QUEROL, *La polifonia profana espanyola* (1957).
MIQUEL QUEROL, *El madrigal polifònic* (1956).
MIQUEL QUEROL, *Cervantes i la Música* (1956).
MIQUEL QUEROL, *Història de la Sonata* (I-II, 1956).
MIQUEL QUEROL, *Els amors de Mozart* (1956).

MIQUEL QUILEZ. *Història de la sardana* (1956).
IGNASI BALONA. *La sardana contemporània* (U.H. 1960).
MARCEL DURLIONA. *La música francesa contemporània* (U.H. 1957).

Ilustracions i audicions

Capella Clàssica Polifònica del F.A.D. (1955).
Quartet Filarmònic (1956).
Orfeó Manresà (1958).
Coral Sant Jordi (1959).
Cho Madrigal (1960).
Recital per Mª Teresa Frias (soprano) *i Pere Vallribera* (piano) (1936).
3 recitals per Henri Lachowitz (violí) *i Pere Vallribera* (piano) (1936).
Recital de guitarra per Graciá i Renata Tarragó (1957).
2 recitals per Marcel Dardigna (piano).
Recital d'ungue (La Son d'Urgell) per Marcel Dardigna i (!) Josep Comes, Pere. (1957).
7 audicions de Joventuts Musicals Espanyoles de Barcelona (1958 - *comentades per Mª Teresa Vilex i Maria Galobardes, amb interpretacions per Lola Fiore* (piano), *Manuel Gas* (piano), *Josep Andreu Bastal, Josep Colomé* (clarinet), *Joan Ll. Jordà* (violí), *Joan Oliró* (violí), *Jordi Ferré* (viola), *Lluis Saldi* (violoncel), *Enric Pona* (contrabaix).
Recital de guitarra per Carmen Gonzalez (1960).
Ilustracions amb disca.

II. CINEFORUM

ESTEVE BASSOLS. *La producció independent als Estats Units* (1956).
ESTEVE ALBERT. *El cinema de postguerra a França* (1956).
JOAN F. DE LASA. *La llada per l'autenticitat a Itàlia* (1956).
JOAN F. DE LASA. *A la recerca d'un cinema espanyol* (1956).
ESTEVE BASSOLS. *Les cinematografies exòtiques* (1956).
ESTEVE BASSOLS. *El fenomen social del cinema* (U.H. 1957).
JOAN F. DE LASA. *La dona en el cinema* (U.H. 1957).
JOAN RIPOLL. *Noves teòries cinematogràfiques* (1959).
ESTEVE BASSOLS. *La formació del públic crític* (1959).
JOAN ROMAN. *L'especifitat fílmica* (1959).
JOAN ROMAN. *La imatge en la narratiuitat del film* (1958).
JOAN ROMAN. *La paraula, la música i el so* (1958).
ESTEVE BASSOLS. *El guió, el planejament i el montatge. L'obra cinematogràfica lliada* (1958).
ESTEVE BASSOLS. *Els productors del film* (1960).
ESTEVE BASSOLS. *L'autor del guió* (1960).
JOAN RIPOLL. *L'equip de tècnics* (1960).
JOAN RIPOLL. *Actors i actrius* (1960).
JOSEP Mª OTERO. *El muntatge* (1960).
JOSEP Mª OTERO. *Músics, efectes i versions en altres llengües* (1960).
JOAN D'YSERN. *El públic, el comerciant i el crític davant del film* (1960).

Aquestes lliçons foren ilustrades amb la projecció de films escollits.

PROTECTORS DEL CURS INTERNACIONAL 1959

Consell General de les Valls d'Andorra

Vegueria episcopal	El Viler
Ajuntament de Barcelona	F. R. A. S. A.
Crédit Andorrà	La Hispano-Andorrana La Poligrafa, S. A.
Ajuntament de Manresa	Oficrt d'Andorra la Vella
Editorial Casal i Vall	
Fills de Julià Reig	Consell de Sant Julià Manuel Cerqueda
Antoni Pintat	Josep Mas
Banc Agrícol i Comercial	Miquel Mateu
Banc Immobiliari	A. Vilanova
Banco Cassany	Joan Sanglitgites
Banca Mora	Pere Puigmalter
Parlament Català	
Caixa de Pensions	Rossend Jordana
C. P. Andorrà	Josep Alduan

Radio Andorra retransmetrà gratuitament totes les notes que li lliurà la Direcció, abans i durant el Curs.

Còpies de documents dipositats a la notaria Rossend Jordana

Presentació al Consell General del Veguer nomenat per Napoleó el 1806

D. Rossend Jordana Besoli, Notari públic de les Valls amb residéncia en la vilà de Sant Julià de Lòria, d o n o fe: Que en l'arxiu del que fou Notari de les Valls a Encamp D.Tomás Palmitjavila Picart, i en el manual d'instruments públics autoritzats pel mateix durant l'any mil vuit cents sis, s'hi troba el que fidelment reproduït, diu aixi:----------
"Sia a tots notari: com en la vila de Andorra, Valls de Andorra, y Bisbat de Urgell, als vuyt dias del mes de Octubre, any de la Nativitat del Sor. de mil vuyt cents y sis: Lo Iltre. Sor Joseph Pilher dit Labeaumelle Advocat de la vila de Tarascó Departament de la Arriege Imperi Francés.....
"constituhit Personalment en la casa del Iltre. Consell General de las referidas Valls, situada en la mateixa vila de Andorra, en la que en forma de Consell General, son presents, los Iltres. Sors.Anton Picart y Areny Sindich Procurador Geal. y Bonaventura Riba Guillamnes Sindich de las referidas Valls; Nicolau Duedra Pasamane, Jaume Calbó Soldevila Consols; Anton Areny Gastó y Francisco Rossell Jaumina Consellers de la Parra. de Canillo; Bonaventura Torres Areny, y Anton Rossell Consols; Anton Camp y Calba y Joan Calba Garreta Consellers de la Parra. de Encamp; Anton Mitjavila Jorda y Guillem Salasart Consellers y Joan Areny Conseller de la Parra. de Ordino; Joan Roge Consol; Ignasi Mora Rossell y Bernat Picart Consellers de la Parroquia de la Massana; Miguel Puitg y Francisco Maestre Consols; Ignasi Torres Guillemo y Peregri Marti Consellers de la Parroquia de Andorra; Peregri Sires, y Francisco Mitjavila Consols; Francisco Vila y Joan Ros Nagual Consellers de la Parroquia de Sant Julia, tots de las repetidas Valls: Al qual Consell General, ha fet dit Iltre. Sor. Joseph Pilher patent unas Imperials Lletras o Imperial Privilegi de sa Imperial Magestat (que Deu gde.) condomino de estas Valls, al dit Iltre Sor. Joseph Pilher concedit per la mateixa Imperial Magestat, escrit en paper comú y sellat ab son Sello, sa fetxa en Sant Cloud als onse dias del mes de Juny proxim passat contenint la eleccio o provisió de Veguer de las mateixas Valls al nomenat Iltre. Sor. Joseph Pilher per dita Magestat Imperial graciosament concedida, qual Imperial Privilegi traduhit de llengua Francesa en Espanyola es com segueix =Prefectura de la Arriege; Extret de las minutas de la Secretaria del Estat del Palacio de Sant Cloud lo Onse Juny de mil vuyt cents y sis=Napolion Emperador dels Francesos, y Rey de Italia =Nosaltres havem nomenat, y nosaltres nomenam en execusió de nostre Decret del vint y set Mars darrer, lo Sor. Joseph Pilher dit Labeaumelle, per exercir les funcions de Veguer dins la Vall de Andorra= Lo dit Sor. Pilher exercerá les dites funcions ab los mateixos titols, drets, carregs, condicions y avantatges que gosaven los Veguers nomenats per nostres antepassats = Lo dit Sor. Pilher prestará en esta qualitat en las mans de nostre Procurador General Imperial a la Cort de Justicia criminal del Departament de la Arriege lo Juramment prescrit per lo Consella Consulto Organisat del vint y vuyt Floreal any dotse= Firmo Napoleon= Per lo Emperador Secretari de Estat firmo Hugues B.Mafret= Per Empleo lo Ministre del Interior= Firmo Champagne. Per copia conforme lo Secretari Gl. de la Prefectura del Departament de la Arriege =Firmo Mauvan=En virtut del qual Emperial Privilegi, ha fet dit Iltre. Sr. Joseph Pilher, al citat Iltre. Consell General la petició de que lo posás en la verdadera, real,actual, y corporal pocessió de Veguar de las presents Valls, oferint per sa part en Jurar u observar los privilegis, constitucions, usos, costums y Lleys escritas y no escritas de las mateixas Valls, ab lo modo y forma, que los demés Iltres. Veguers sos Antecessors han acostumat. I dit Iltre. Sr. Anton Picart y Areny Sindich Procurador General del citat Iltre. Consell General, en nom y veu de est,ha respost, que estaba prompte en entregarli la Pocessió predita en la conformitat demanada. Y en continent, passant á la execució de la referida Pocessió dit Iltre. Consell General li ha entregat aquella: Y en senyal y demostració de la referida pocessió, li ha presentat lo nombrament de sis Personas, perque de ellas, elegesquia

"y nombrin dit Iltre. Veguer, la que se li aparega, per Batlle de las
"presents Valls de Andorra; Qual nombrament de ditas sis Personas dit
"Iltre. Sr. Veguer ha acceptat, protestant, que no solament ab la cons
" si que ab lo animo, intentaba pendre la Pocessió de dita sa Vegue-
"ria. Y finalment volent obtemperar al sobre promés dit Iltre. Sor. Ve
"guer, ha jurat á Deu Nostre Sor. y á sos quatre Sants Evangelis, no-
"tre unt Imatge de Christo Sor. y Redemptor nostre, tots los Privile-
"gis, constitucions, usos, costums, y Lleys escritas, y no escritas,
"y contra aquella, ni qualsevol de ella, fer ni venir per qualsevol
"causa ó rahó. De tot lo que, aixis dit Iltre.Sor. Veguer, com lo re-
"ferit Iltre. Sor. Anton Picart y Arony Sindich Procurador General en
"nom del referit Iltre. Consell General, han requerit á mi lo Notari
"infrascrit formalisme lo present acte. Que executi; Essent presents
"per testimonis lo Iltre Sor. Pere Joan Viter y Cellera Veguer de J.
"ria.Iltma.a ditas Valls, y Nicolau Font, Pagés de la vila de Sant
"Julià á estas cosas demanats y pregats; de que fas fae.----------
"En poder de mi Thomas Palmitjavila y Picart Nott.=rubricat----------
Sa còpia conforme al original a que al principi m'he referit i requerit
la lliure en un plec de papar comú que signo, firmo, rubrico y segello
a Encamp als set d'agost de mil nou cents cinquanta set, de que faig fe.

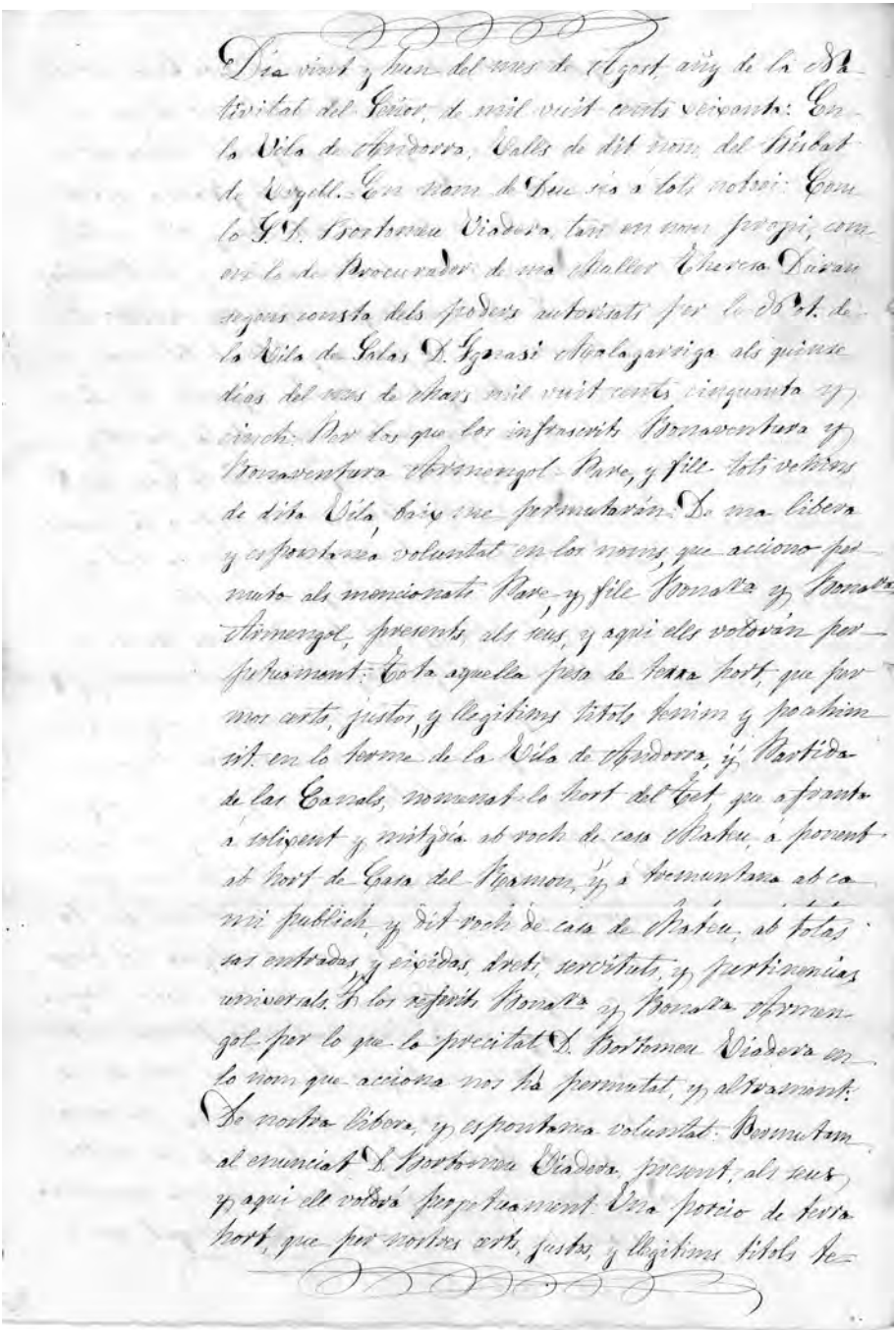

Dia vint y hun del mes de Agost, any de la Na-
tivitat del Señor, de mil vuit cents seixanta: En
la Vila de Andorra, Valls de dit nom, del Bisbat
de Urgell. En nom de Deu sia á tots notori: Com
lo S.D. Bortomeu Viadera, tan en nom propi, com
en lo de Procurador de ma Muller Theresa Duran
segons consta dels poders autorisats per lo Not. de
la Vila de Salas D. Ignasi Malagarriga als quinse
dias del mes de Mars mil vuit cents cinquanta y
cinch. Per los que los infrascrits Bonaventura y
Bonaventura Armengol Pare, y fill tots vehins
de dita Vila, baix me permutarán. De ma libera
y espontanea voluntat en los noms que acciono per-
muto als mencionats Pare, y fill Bonaventura y Bonaventura
Armengol, presents, als seus, y aqui ells voldrán per-
petuament: Tota aquella pesa de terra hort, que per
mos certs, justos, y llegitims titols tenim y pocehim
sit en lo terme de la Vila de Andorra, y Partida
de las Canals, nomenat lo hort del Tet, que afranta
á solixent y mitgdia ab roch de casa Mateu, á ponent
ab hort de Casa del Ramon, y á tremuntana ab ca-
mi publich, y dit roch de casa de Mateu, ab totas
sas entradas, y eixidas, drets, servituts, y pertinencias
universals. Y los referits Bonaventura y Bonaventura Armen-
gol per lo que lo precitat D. Bortomeu Viadera en
lo nom que acciona nos há permutat, y altrament:
De nostra libera, y espontanea voluntat. Permutam
al enunciat D. Bortomeu Viadera, present, als seus,
y aqui ell voldrá perpetuament. Una porcio de terra
hort, que per nostres certs, justos, y llegitims titols te-

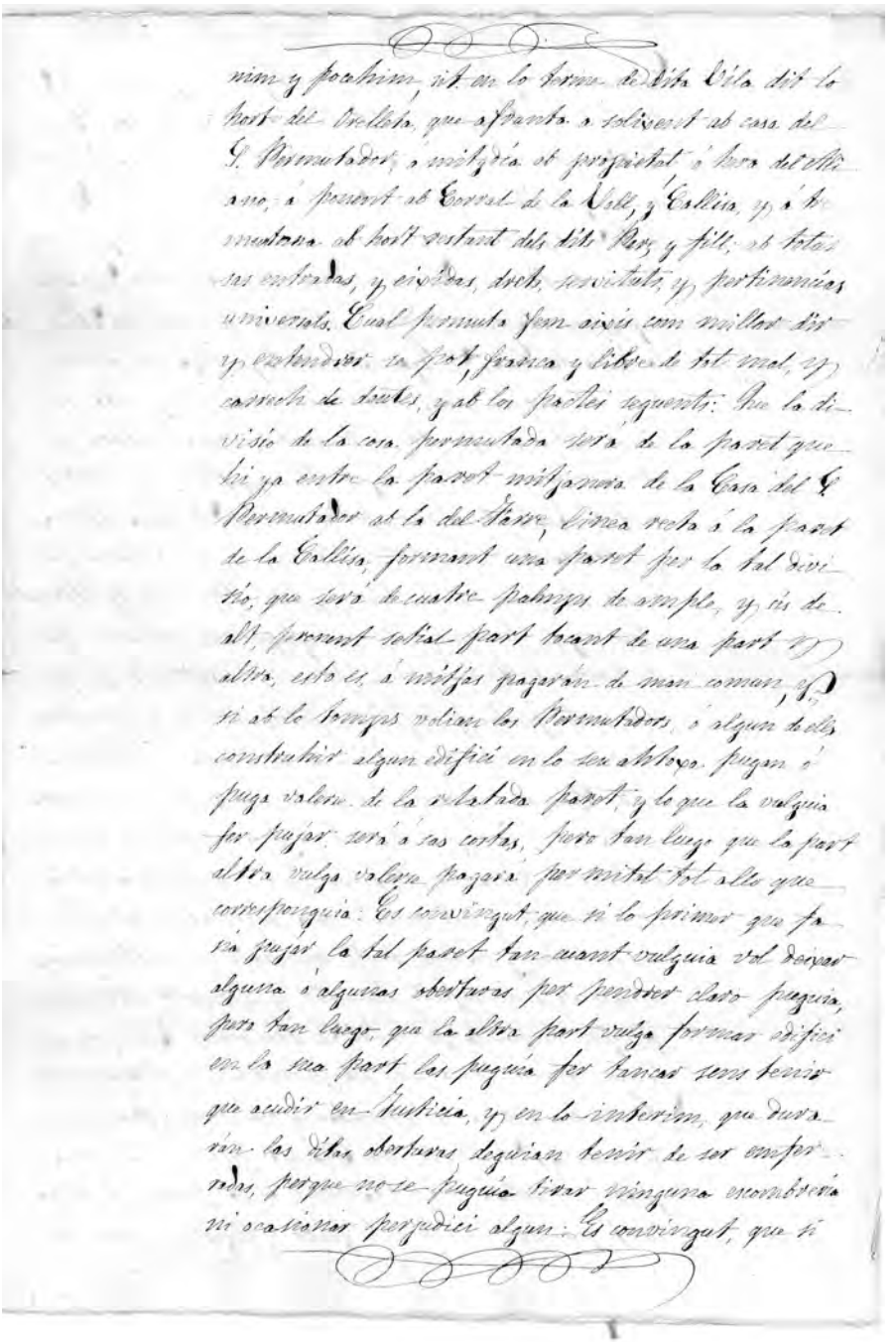

nim y pocahim, sit en lo terme de dita Vila dit lo
hort del Orelleta, que afronta a solixent ab casa del
S. Permutador, a mitjdia ab propietat, a hera del Mi-
ano, a ponent ab Corral de la Vall, y Callisa, y a tre-
muntana ab hort restant dels dits Pare y fill, ab totas
sas entradas, y eixidas, drets, servituts, y pertinencias
universals. Cual permuta fem aixis com millor dir
y entendrer se pot, franca y libre de tot mal, y
carrech de doutes, y ab los pactes seguents: Que la di-
visio de la casa permutada será de la paret que
hi ya entre la paret mitjanera de la Casa del S.
Permutador ab la del Farre, linea recta a la paret
de la Callisa, formant una paret per la tal divi-
sio, que será de cuatre palmps de ample, y sis de
alt, prenent setial part tocant de una part y
altra, esto es, a mitjas pagarán de man comun, y
si ab lo tomps volian los Permutadors, o algun de ells
construhir algun edifici en lo seu ahtoxo, pugan o
puga valerse de la relatada paret, y lo que la vulguia
fer pujar será a sas costas, pero tan luego que la part
altra vulga valerse pagará per mitat tot allo que
corresponguia: Es convingut, que si lo primer que fa-
sia pujar la tal paret tan cuant vulguia vol deixar
alguna o algunas obertures per pendrer claro puguia,
pero tan luego, que la altra part vulga formar edifici
en la sua part las puguia fer tancar sens tenir
que acudir en Justicia, y en lo interim, que dura-
rán las ditas obertures deguian tenir de ser emfer-
radas, perque no se puguia tirar ninguna escombreria
ni ocasionar perjudici algun: Es convingut, que si

la part de que los queda al Armingol se la volian
vendrer lo Viadera, y los seus tindrán lo dret de fadi-
ga convencial; esto es, preu per preu y pacte per pac-
te; extrayent ditas cosas permutadas de nostre domini
y poder, posantlas y transferintlas lo un en lo del al-
tre; ab promesa de entregarnos poccio corporal, real,
actual, ó cuasi, donantnos facultat la una part á la
altra; ab clausula de constitut, y precari, cessio, y man-
dato de tots drets, y accions, constitucio de Procurador
com en cosa propia, clausula de intima, y demes de
estil. Y renunciant á la excepcio de la casa no ser aixis
convinguda, á la lley que afavoreix als engañats en mes
de la mitat del just valor, y á cualsevol altra que en
aso valer, y ajudar nos pugues, nos fem reciproca dona-
cio del major valor, que pugan tenir, ó tingan las
cosas permutadas, y prometem, que nos farem valer,
tenir, reciprocament esta permuta, y nos estarem
reciprocament de ferma, y legal eviccio, y llegitima
defensa sempre, y en tot y cualsevol cas, ab restitu-
cio, y esmena de tots dañys, y gastos ocasionadors; per
lo que ne obligam los uns als altres tots nostres respec-
tive bens y drets mobles e immobles presents, y veni-
dors; renunciant á cualsevol lley y dret de nostre res-
pective favor, y en particular á la que prohibeix
la general renunciacio, y ab juramont. Lo present
acte estat fet en lo dia, mes, añy, y lloch sobreno-
tats: Essent presents per testimonis Manuel Rial
de la present Vila, y Franco Guitart solte de las Nar-
dinas de la Parroquia de San Julia. Y las ditas
partes conegudas de mi lo infrit. Notari firman

de sas mans lo Viadera, y Bonaca Menor, y per lo altre que diu no saber de sa voluntat firma un de dits testimonis.= Bortolome Viadera en lo nom que acciona.= Bentura Armengol.= Manuel Rial testimoni.= En poder de mi Pere Calvet y Serdaña Notari.

Conc[illegible] esta copia ab son original, que queda en mon poder y offici, y requirit la signo y firmo dia de sa otorgacio (escrita de ma agena). De que fay fee

En testimoni, , de veritat.

Pere Calvet y Serdaña per la autoritat ordinaria crett. publ. de la vila y vall de Andorra

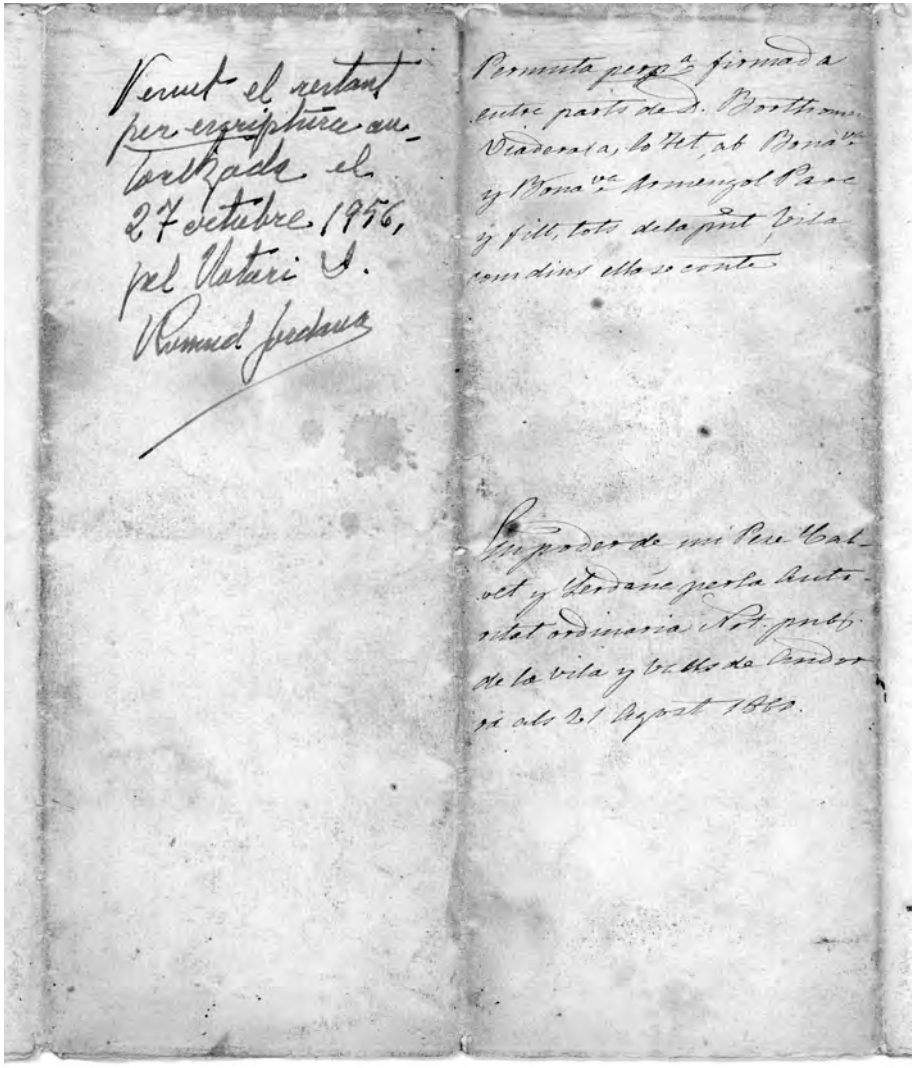

Vemet el restant per escriptura autorizada el 27 octubre 1956, pel Notari S. Romuel Jordana

Permuta perp.ª firmada entre parts de D. Borthomeu Viadera (a), lo Tet, ab Bona.va y Bona.va Armengol Pare y fill, tots de la pnt Vila com dins ella se conte

En poder de mi Pere Calvet y Jordane per la Autoritat ordinaria Not. publ. de la vila y valls de Andorra als 21 Agost 1860.

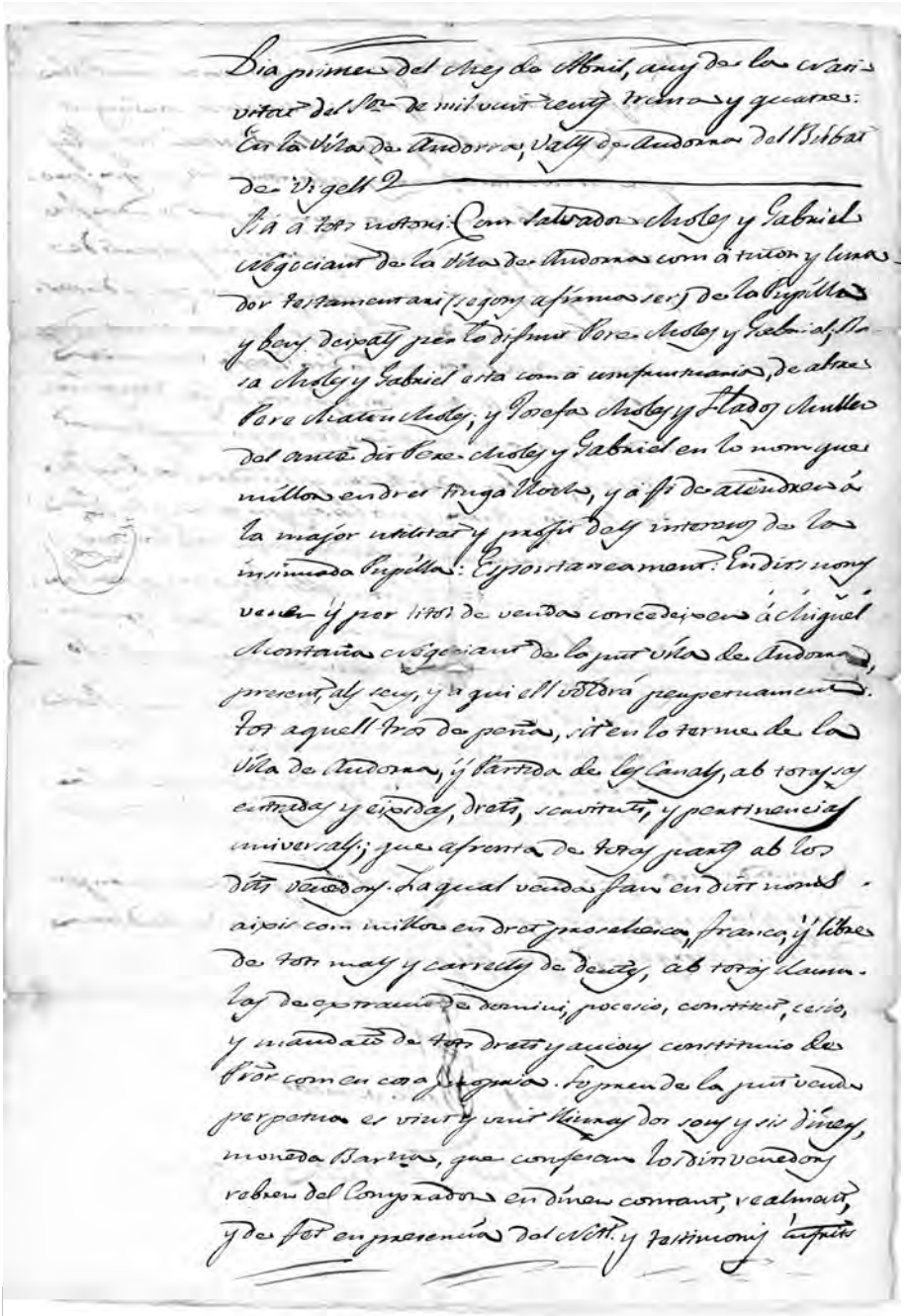

de los que lin firman Apoca. Y aixis renunciant á la
excepcio del sobre dit preu no ser aixis convingut
no hagut, ni rebut, y á qualsevol altre dret y lley
que en los relatats nons afavoriz los puga; pro-
meten en los matrixos nons la put venda fer
valer, tenir, y pacificament posehir, y estarli de
ferma y legal eviccio sempre y en tot cas, y de res-
titucio y esmena de tots danys y gastos ocasionadors;
y tan la dita Rosa com la dita Josefa renunciant
al benefici vell. sen. con. a favor de las donas in-
troduit, y á la autentica; Per cuyo cumpliment
obligan, á saber, lo dit tutor y Curador los bens de
dita tutela y cura, y no los seus propris, y la dita
usufructuaria, com la referida Josefa tots los seus
bens y drets mobles é immobles hagut y per ha-
ver, y ab totas renunciacions de fer y dret oportu-
nas y convenients y ab Juramentum Largamentum. Lo
put Acte es estat fet en lo dia, mes, any, y Hoch
sobre notats. Essent putts per testimonis Dionat
Ribera é Isidro Maestre Espardoñers vehins de la
put Vila. En poder de mi Pere Calvet y Serdaña Nott.

Concorda esta copia ab son original que queda en mon po-
der y ofici, y requirit lo signo y firmo en la vila de Andorra
dia de sa otorgacio, de que fas fe

En testimoni de veritat

Pere Calvet y Serdaña Nott

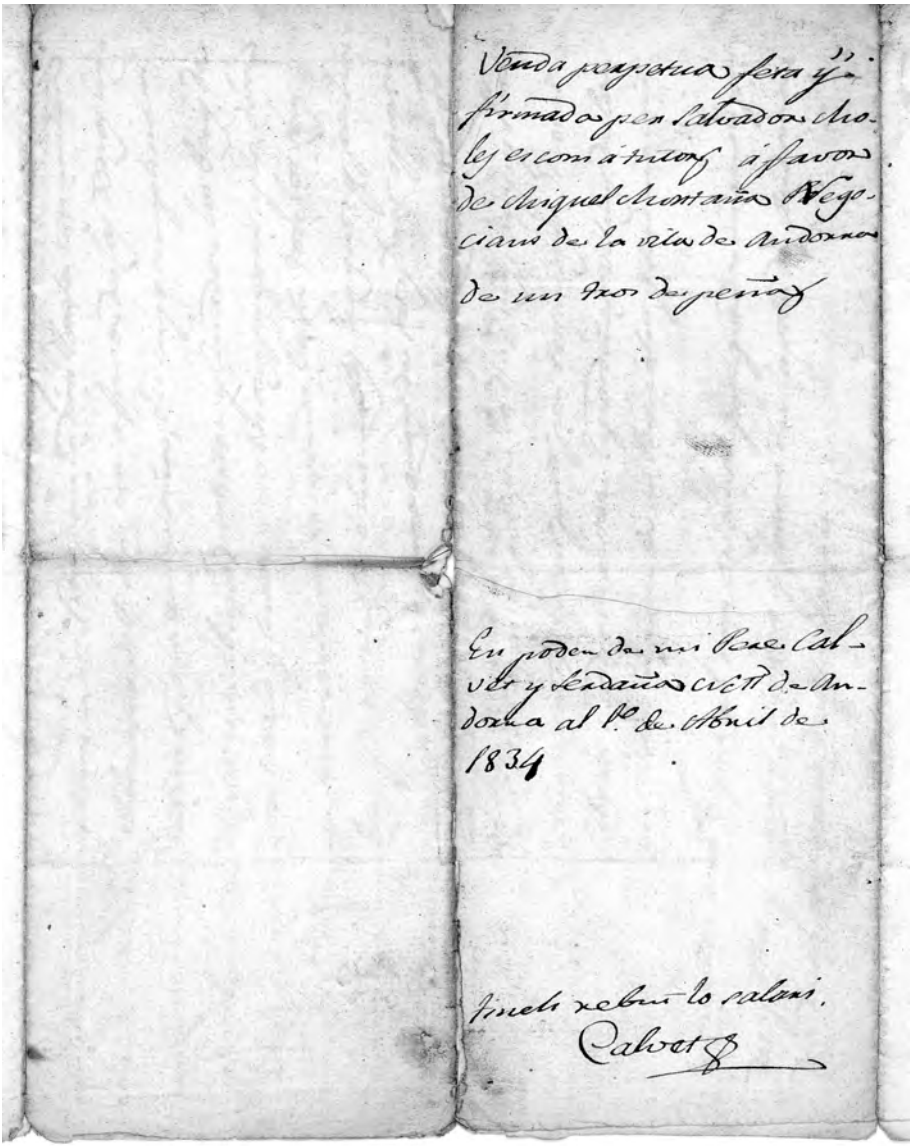

Venda perpetua feta y
firmada per Salvador Mo-
les es com á tutor á favor
de Miquel Montaña Nego-
cians de la vila de Andorra
de un tros de peñas

En poder de mi Pere Cal-
vet y Serdaña Nott de An-
dorra al 1º de Abril de
1834

Tinch rebut lo salari.
Calvet

ANY I ANDORRRA. JANER 1917 NÚM. 1

PERIODICH MENSUAL

Defensor dels interessos del País en general y de cada un dels pobles en particular

FUNDADOR, PROPIETARI Y DIRECTOR D. JOSEPH ALEMANY Y BORRÁS

Redacció y Admistració a tots los pobles de Andorra, a casa dels corresponsals; a La Seu d'Urgell, Imprenta Passeig Tetuán, 4, y a Barcelona, Mallorca, 287, hont s'enviará tota la correspondencia a nom del Director.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Un any a Andorra, *Una pesseta.*—A Espanya y Fransa, *1'50 pessetes.*—Paissos de l'Unió Postal, *Dues pessetes.*—Número solt, corrent, *10 cts.*—Número solt, atrasat, *20 cts.*—Anuncis y comunicats a preu de tarifa.

PRESENTACIÓ

AL POBLE ANDORRÁ

Aquí'l tens, simpatich poble d'Andorra, al modest periódich que tan expontaniament ha fet que s' apleguessin al vol seu una colla dels teus fills, tots ells plens a vessar d'amor a la terra andorrana, terra de llibertat y de história milenaria qu'ompla d'orgull als seus habitants.

Aquí tens aquestes fulles de paper que, com heralts de vida plena, de llum brillanta, filla del progrés del mon que ab tan suprema sabiesa fa evolucionar a la humanitat tota, venen a portarte un alé d'aquell oreig reconfortador que passa suptil per tots los pobles que no han mort espiritualment, produhintlos aquella frisansa precussora de la seva renaixensa efectiva, d'aquell desvetllament que los enmena sense sostrachs ni estrebades cap a un mes enllá de la vida, hont han de trobarhi les noves generacións mes perfecció, mes justicia, mes bondat, hont hi sentirán mès d' aprop la benefactora influencia del Ser Suprém que regeig la vida dels homes y la dels pobles, per grans y poderosos que sian uns y altres.

Aquí tens al coratjós periódich que ab lo simpatich nom de LES VALLS D' ANDORRA *aspira a poder encarnar un dia no llunyá lo sentir y'l pensar de tots los habitants que poblen les riques valls que rega'l cantador Balira, senyor de la terra andorrana.*

Molta es la nostra pretenció al desitjar tal cosa; pero la bona acullida que han donat a la nostra idea tots quants n'han estat sabedors; nos fa confiar que l'éxit del periódich será una realitat, y que'l poble andorrá sabrá veurhi en ell al portantveu entussiasta y desinteressat de la seva história glo-

riosa, de les seves costums y tradicións, del seu esperit d'independencia y de llibertat que tant l'honora y dels seus interessos materials que ha de saber y voler explotar ell mateix com li pertoca.

No volem ser enemichs de ningú. Si algun dia devenim tal cosa, no ho serém del poble d'Andorra, sino dels que intentin ferlo víctima de les seves ambicións o concupiciencies.

LES VALLS D'ANDORRA *vol per igual a tots, y a tots saluda, tant a les mes altes y respectables autoritats d'aquest poble, com al mes modest dels seus fills. També saluda als periódichs d'una y altra vessant de Pirineu, als que considera com a germans, sian de la banda de Fransa, sian del costat d'Espanya.*

Aquest es lo nostre DEU VOS GUART.

L'ideal de «Les Valls d'Andorra»

Baix lo titot de LES VALLS D'ANDORRA, aquest periodich no te l'intent de remourer ni conturbar l'esperit andorrá que desde molts sigles sembla somnolar y com letargat per la pau y tranquilitat que'ns deurien envejar moltes nacions que's diuhen civilisades.

Les dissencions polítiques deurán esser suprimides y, si per desgracia lluyta de idees apareguessen entre'l poble andorrá, LES VALLS D'ANDORRA no parará ni un sol instant de predicar la pau y empleará tot son zel per restablir la tranquilitat actual.

Les revolucions de 1880 y 1881 que van dexar un tan trist recort, son encara massa presents perque l'esperit andorrá pensi a remóurerles.

Los Excelentissims Princeps: lo Gobern de la República Francesa y l'Excelentissim Bisbe d'Urgell, rivalisen per concedir y obtenir tot lo útil y indispensable per lo bon estar dels andorrans. Son com dos bons pares de familia que vigilen, se desvetllen per lo sustent dels seus fills. Donchs, ¿per quin motiu posar y demostrar mes apreci a l'un que al altre? ¿No merexen tots dos igual amor, estima y fidelitat?

En quant a religió, inutil recordar que per la seua sana moral, lo catolicisme ha, durant sigles, es a dir, desde sa fundació en aquesta terra feta per Carles Magne, fet de Andorra un edeu de pau envejable per moltes nacions víctimes del llur orgull.

Molts lectors se demanarán ¿Qué será, donchs, un semblant periódich? Será com son nom indique, una fulla de paper sins valor, tan que les Valls de les quals se proposa esser l'eco? Pues ni l'un ni les altres son coses negligeables, tots los dos tenen sa raho de ser.

LES VALLS D'ANDORRA se proposa unir y mantenir dins les matexes idees, los andorrans d'Andorra ab los andorrans al Extranger; o millor conexrer y apreciar los privilegis de que disfruten; per conseguent a unirse per conservarlos.

Será un periódich local que tractará del moviment de població, temps, temperatura, fires y festes locals, notes agrícoles, projectes y millores locals, asuntos variats, etc.

Axis es, que alguns bons andorrans massa gelosos dels seus privilegis no deuhen espauricarse al veurer aparexer en Andorra un periodich, per que ten sa rahó de ser. Molt be poden compendrer que los andorrans actius y diligents no deuhen quedar indiferents als adelantos de la civilisació. Un tal procediment los faria quedar aislats, rónechs, y seria mirada Andorra com una cosa estranya, refractaria a la civilisació y al progrés, als quals ses endurides roques semblen oposarse a la entrada.

Andorrans! aculliu ab carinyo LES VALLS D'ANDORRA. Allunyeu de vostra sana conciencia tota mala interpretació; llegiu sens arrere pensada tot son contingut; sieune lectors assiduos, constants; presteu tot lo vostre ausili y colaboració per donarli vida, perque puguia ser durants molts anys l'intérpret de vostres idees y protector de vostres interessos. Es ab est anhel que podrá sempre dir ab orgull ¡Visca Andorra!

Pero perque Andorra visca, es precis que sieu vius.

BENITO MAS.

L'encariment dels queviures

El mal es ja crónich a Andorra, si be que no ab la intensitat que te avuy ab motiu de la guerra europea.

Are es cosa que pasa de la mida, y es lógich que'ls qu'hem de viurer en aquest tros de terra pirenaica nos preocupém fondament d'aquesta questió, y per lo tant, es també natural que al sortir a la llum LES VALLS D'ANDORRA, sia aquest un dels primers assuntos que ab preferencia 's tracti en ses columnes, per constituir un problema que afecta a tots en general, tan al rich com al pobre, tan al que viu en poblat com al que's passa la vida entre 'ls cortals de les masies.

Podriem dir molt y senyalar causes de les moltes que contribuexen al tal encariment entre nosaltres; pero preferim no esmentar cap d' aquestes ni indicar cap de les solucions que nosaltres proposariem, desitjosos de que sia la opinió pública la que orienti en aquesta questió que tan l' afecta, a qual obgecte LES VALLS D' ANDORRA obra desd'are una secció ahont s'hi publicarán los parers y opinions de tots quants vulguin dir la seva sobre aquest assunto de tan vital interés, senyalant fórmules y remeys pel mal que tots lamentém, y que creyém pot atenuarse molt, si trevallen a la una poble y autoritats, y sense contemplació de cap mena als interesos particulars que mercadejen ab les necesitats de la població andorrana.

Pel be de tots: qui mes hi sápiga que mes hi digui.

Lo cant del Balira

Etern com los Deus,
naseut de les neus
que'ls pichs abrillanten,
lo geni andorrá
botant cap al pla
porto en mes entranyes.

No tinch may repós
y baxo frisós
escampant pels ayres
l'esperit divi
que porto en mon si,
l'ánima de raça.

Dexo sens voler
mostres del poder
que ma corrent porta;
quant mes be'm voldrá
lo bon andorrá,
mes será una força.

Soch un raig de llum,
soch un rich perfum
qu'espiritualiza.
Enlayro 'l pensar,
es foch mon cantar,
tot mon ser es vida.

Si l'Andorra ho vol,
puch fer del seu sol
una vall de fades:
si no'm vol a mi
será'l seu destí
restar encantada.

JOSEPH ALEMANY Y BORRAS.

Per la pau del mon

La nota a les potencies dirigida pel President dels Estats Units d' America Mr. Vilson, sugerintloshi la idea de parlar de la pau, es lo

document mes sensat, mes altruista, mes humá de quants han sortit de les cancilleries desde qu'esclatá la guerra europea.

Ell y 'l Sant Pare de Roma, son los dos homes que mes han fet fins are per estroncar aquest riu de sang que deshonra a Europa.

Podrán, are com are, encare, 'ls *guerreristes*, titllar d'inoportunes la nota y les gestions paternals d' un y altre d' aquets dos grans homes de l'época actual; pero cap podrá negar qu'es mes serena y mes humana la seva actitut que la dels Hidenburgs y 'ls Jofres, missatjers de carnatge y destrucció tant sols, heralts de dos esperits que lluytan, y que 'n sa follam cegera van sacrificant als fills dels seus pobles respectius.

No, Andorra, terra de pau, que per serho mes que totes les altres terres, ni tant sols exercit te, única manera de no pensar may en guerres, Andorra no pot sumar lo seu voler als desitjos d'aquells pobles que al destruirse ells ab ells retrassan lo progrés del mon per uns quants sigles y fan imposible la vida de tots los altres pobles y en cambi deu ajuntar los seus vots als del Sant Pare y als del President de la República Nort-Americana, veritables pares del poble, y factors meritissims del be de la humanitat.

Crónica Andorrana

Andorra la Vella

Visites oficials.-Una comissió del M. I. Consell General ha anat a La Seu d'Urgell per pactejar les bases de progectes de concessions mineres y postals en Andorra.

Progectes y milloras.--En l'última sessió lo M. I. Consell General ha acordat a l'unanimitat, comunicar al Excm. Bisbe d'Urgell, que l'Andorra fora gustosa de veurer continuar la construcció de la carretera de Andorra la Vella fins Les Escaldes passant per les prades.

Sant Juliá de Loria

Inauguració.--Lo día 28 del passat Desembre, l'Honorable Comú y poble de Sant Juliá, van inaugurar l'espayos y magnifich local que han fet construir per los estudis y casa comunal. D'aquesta important millora hem de felicitarnosen tots los vehins.

Hostes.--Los ultims días del any estigueren entre nosaltres lo bondados senyor nortamericá que s'está construint una casa al terme de Santa Coloma, acompanyat d'uns altres senyors, entre'lls l'enginyer senyor Renard que passa una temporada ab sa senyora entre nosaltres.

Lo poble ha vist ab molt goig l'estada d' aqueix senyor a Sant Juliá y axí li fou manifestat oficialment.

Encamp

Notes agrícoles.--Ha comensat lo mes de Janer ab bonansa. Lo día 8 tinguerem fortes gelades que han degenerat en neu, estant actualment Andorra recoberta de neu, principalment de Canillo a Soldeu, hont n'ha caygut fins a cinch pams. Aquesta neu, encare que sigui enredosa per les comunicacións garantirá de les gelades que se feyan massa sentir a la cullita dels cereals y asegurará un fort caudal als rius per poguer regar durant l'estiu.

Los negociants espanyols semblen disputarse y paguen a bon preu lo bestiá d'Andorra. La Espanya deuría compendre que ja que la provehim de carn, segons les nostres possibilitats, ella deuría en compensació fornirnos los blats y farines indispensables al nostre sosten.

Milloras locals.--La construcció del pont de pedra que deu fer comunicar Encamp ab Mosquera, no podrá acabarse fins al bon temps, a causa de les gelades que privan de trevallar als paletes.

Santa Coloma

Visita.--A ultims d'any la vam tenir del Senyor Warren, lo propietari d'aquest quart de nacionalitat nortamericana qu'está edificant un bonit casal en un dels prats de la seva propietat, a la mateixa ribera del riu Enclar. Com que les obres de la casa han estat sospeses a causa de les gelades fins al estiu no li será posible tornar per habitarla ab la seva familia.

Entusiasme.--Los vehins d'aquest poblat cada dia s'encarinyen mes ab la idea de axamplar lo carrer posantlo en situació de que'ls carruatges pugan arribar a la plassa superior.

Los obstacles que troban o la falta de ajuda, no es prou per matar aquella idea, y confian que a la llarga sortirán ab la seva si l'entusiasme que avuy senten no decau.

La persistencia diu que mata la cassa. No desmayar, donchs.

Canillo

Salutació.--Saludém desde aquesta petita vall als nostres companys de Andorra que com nosaltres formarán la redacció d'aquest xamós periodich. LES VALLS D'ANDORRA ha de ser lo llas que ajunti a tots los fills d'aquesta terra de bona voluntat y'l mes brau defensor dels seus interessos. ¡Endevant sempre!

Fins a quant?--Lo progecte de construcció d'un cami carreter de Canillo a la Vall d'Incles que tindria sa rahó de ser y que tanta falta fá, passará aviat a la llegenda. ¿Quan, doncs, los vehins de Canillo pasarán de les paraules als fets?

Neus.--No es cap noticia escepcional comunicar en aquest temps que ha nevat fortament a Canillo. Estem del tot voltats y sembla que n'hi ha per dias.

Temperatura.--Aquests ultims dias hem arribat a dotze sota zero. Deu n'hi dó.

Les Escaldes

Defunció.--Ha passat a millor vida'l conegut fondista d'aquesta població En M. Font (a) Montanya. Al cel sía.

Temps.--Fa ja uns quants dias que casi podem dir qu'estém incomunicat per la neu y algunes matinades lo fret ha resultat intensissim.

Carretera.--Se parla de que ara anirá de debó la construcció de la carretera que ha de ajuntarnos ab Andorra la Vella. No hi ha que dir ab la satisfacció que aquests vehins esperém sigui una realitat aquesta millora.

En un vano

Est l'andorrana mes maca
que'ls meus ulls han conegut:
per xó quan pensi en ta patria
sempre mes te veuré a tu,

C. K.

Dos mentiders

Rondalla

Dos coneguts mentiders, l'un catalá y l'altre castellá, anaven de cami junts, quan van trobar una oca que s'havia escapat d'alguna casa de pages, y se'n van apoderar.

—¿Com ho arreglarém?—digué'l castellá. —¿Qui será l'amo de la bestia?

—S'ha de partir,—digué el catalá.—No pot ser;—replicá'l castellá—Fer dos trosos d'una bestia tan maca, quina llástima! Si voleu, l'oca será del que aquesta nit tingui'l somni mes bonich.

—D'acort,—digué'l catalá.

A la nit van entrar a un hostal van sopar, y després d'haver deixat l'oca a l'hostaler, se van retirar cada hu al seu quarto.

—¿Quin son podria venirme per obtenir l'oca?—se preguntava'l castellá.

Y després de molt cavilar, s'adormi satisfet.

Entretant lo catalá, havia baxat a la cuyna, plomava l'oca y la feya rostir, y se la menjava en companyia de l'hostaler y la seva familia.

L'endemá al mati,'l castellá entrá a la cambra del seu company.

—Sapiguessis lo somni deliciós que he tingut! Figurat qu'estava viatjant pels ayres en un cotxe espléndit y tirat per moltitut d'ocells.

—Si noy, si;—digué'l catalá,—ja t'he vist marxar, y, creientme que no tornaries mes, nos hem menjat l'oca, que, per cert, era molt bona. O sino preguntaho a l'hoslaler que s'ha menjat la teva part.

El castellá, veyent que n'havia trobat un de mes llest que ell, va callar, y se va empenedir de no haversela menjada per sopar tots dos.

CURIOSITATS

Lo qu'es menja en certs pobles.

La tribu dels Nogarnooks, de l'Australia, prefereix entre tots los menjars la carn de ballena. Quan cau una d'aquestes bestiasses a les seves mans, tot lo poble hi acút ab llances y destrals, y patim, patám, en pochs moments lo cetaci es esbocinat.

Pera menjarse la carn de la ballena gasten poch carbó y poch temps, perque 'ls Nogarnooks se la mengen crua y se'n llepen los dits.

Los carboners hi farién poch negoci en aquest poble.

—

Lo cant de les granotes.

Un observador ha reparat que les granotes, quan canten, tenen la boca completament tancada, meritissim procediment que haurien d'imitar mes de quatre tenors y mes de dugues dotzenes de tiples que canten com granotes, malgrat ferho ab la boca oberta.

IMPRENTA PASSEIG TETUAN : SEU D'URGELL

GRAN HOTEL RESTAURANT "PIRENAICO"

DE

ISIDRO MONTSERRAT

PASSEIG DE TETUÁN — · — SEU D'URGELL

Primer y únich hotel en la ciutat d'Urgell

Montat ab confort modern ab habitacions excelents, en vistes, capacitat, llum y timbres electrichs, etc., etc. — Menjadors ab taules individuals y servey permanent — Cuyna francesa y espanyola — Quarto de banys y dutxes — Water clossets — Sala de lectura y música — Cuadres y garage del hotel al seu costat.

Hostatge desde 3 pessetes diaries Se parla francés

SECCIO D'ANUNCIS

Hotel y Café Oros-ENCAMP

CAFE DE LORIA SANT JULIA	Café de Amadeo Rosell Andorra
HOSTAL DE COMU CANILLO	POSADA DE **Bonaventura Coma** CANILLO
Hotel Colonos.-ANDORRA	Posada de Joan Serra Les Escaldes

DISPONIBLE

SASTRERIA
DE
LLORENS CAPMS
—
SANT JULIÁ DE LORIA

AGENCIA DE TRANSPORTS DE LA SEU D'URGELL A ANDORRA
DE
Joan Codina
—
ANDORRA LA VELLA

SABATERIA
DE
MANUEL BARÓ
—
ENCAMP

BALNEARI
DE
ANTON FONT
(A) MONTANYA
—
LES ESCALDES

GABINET de DENTISTA
DE
JOSEPH FARRÉ
—
MASSANA

COMERS Y SASTRERIA
DE
ANTONI CAMPS
—
ENCAMP

ILUSTRACIÓ CATALANA
EDICIÓ POPULAR
Suscripció: Un any, 15 pessetes — Mig any, 8 pessetes — Número ordinari, 25 céntims
DE VENDA A TOTS LOS KIOSKOS Y PRINCIPALS LLIBRERIES
ADMINISTRACIÓ: — MALLORCA, 287 — BARCELONA

Comers de
DIEGO MUSOY
Encamp

LES VALLS D'ANDORRA
PUBLICACIO MENSUAL

BALNEARI
DE
FRANCISCO PLÁ
LES ESCALDES

LECTURA POPULAR
BIBLIOTECA D'AUTORS CATALANS
Cada dijous - 10 céntims
El quadern d'avuy, núm. 195, *Poesies* d'en
Martí Genís y Aguilar.

Sr. D.

ANY I ANDORRRA. JANER 1917 NÚM. 1

PERIODICH MENSUAL

Defensor dels interessos del País en general y de cada un dels pobles en particular

FUNDADOR, PROPIETARI Y DIRECTOR D. JOSEPH ALEMANY Y BORRÁS

Redacció y Admistració a tots los pobles de Andorra, a casa dels corresponsals; a La Seu d'Urgell, Imprenta Passeig Tetuán, 4, y a Barcelona, Mallorca, 287, hont s'enviará tota la correspondencia a nom del Director.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Un any a Andorra, *Una pesseta*.—A Espanya y Fransa, *1'50 pessetes*.—Paissos de l'Unió Postal, *Dues pessetes*.—Número solt, corrent, *10 cts*.—Número solt, atrasat, *20 cts*.—Anuncis y comunicats a preu de tarifa.

PRESENTACIÓ

AL POBLE ANDORRÁ

Aquí'l tens, simpatich poble d'Andorra, al modest periódich que tan expontaniament ha fet que s' apleguessin al vol seu una colla dels teus fills, tots ells plens a vessar d'amor a la terra andorrana, terra de llibertat y de história milenaria qu'ompla d'orgull als seus habitants.

Aquí tens aquestes fulles de paper que, com heralts de vida plena, de llum brillanta, filla del progrés del mon que ab tan suprema sabiesa fa evolucionar a la humanitat tota, venen a portarte un alé d'aquell oreig reconfortador que passa suptil per tots los pobles que no han mort espiritualment, produhintlos aquella frisansa precussora de la seva renaixensa efectiva, d'aquell desvetllament que los enmena sense sostrachs ni estrebades cap a un mes enllá de la vida, hont han de trobarhi les noves generacións mes perfecció, mes justicia, mes bondat, hont hi sentirán mès d' aprop la benefactora influencia del Ser Suprém que regeig la vida dels homes y la dels pobles, per grans y poderosos que sian uns y altres.

Aquí tens al coratjós periódich que ab lo simpatich nom de LES VALLS D' ANDORRA *aspira a poder encarnar un dia no llunyá lo sentir y'l pensar de tots los habitants que poblen les riques valls que rega'l cantador Balira, senyor de la terra andorrana.*

Molta es la nostra pretenció al desitjar tal cosa; pero la bona acullida que han donat a la nostra idea tots quants n'han estat sabedors; nos fa confiar que l'éxit del periódich será una realitat, y que'l poble andorrá sabrá veurhi en ell al portantveu entussiasta y desinteressat de la seva história glo-

riosa, de les seves costums y tradicións, del seu esperit d'independencia y de llibertat que tant l'honora y dels seus interessos materials que ha de saber y voler explotar ell mateix com li pertoca.

No volem ser enemichs de ningú. Si algun dia devenim tal cosa, no ho serém del poble d'Andorra, sino dels que intentin ferlo víctima de les seves ambicións o concupiciencies.

LES VALLS D'ANDORRA *vol per igual a tots, y a tots saluda, tant a les mes altes y respectables autoritats d'aquest poble, com al mes modest dels seus fills. També saluda als periódichs d'una y altra vessant de Pirineu, als que considera com a germans, sian de la banda de Fransa, sian del costat d'Espanya.*

Aquest es lo nostre DEU VOS GUART.

L'ideal de «Les Valls d'Andorra»

Baix lo titot de LES VALLS D'ANDORRA, aquest periodich no te l'intent de remourer ni conturbar l'esperit andorrá que desde molts sigles sembla somnolar y com letargat per la pau y tranquilitat que'ns deurien envejar moltes nacions que's diuhen civilisades.

Les dissencions polítiques deurán esser suprimides y, si per desgracia lluyta de idees apareguessen entre'l poble andorrá, LES VALLS D'ANDORRA no parará ni un sol instant de predicar la pau y empleará tot son zel per restablir la tranquilitat actual.

Les revolucions de 1880 y 1881 que van dexar un tan trist recort, son encara massa presents perque l'esperit andorrá pensi a remóurerles.

Los Excelentissims Princeps: lo Gobern de la República Francesa y l'Excelentissim Bisbe d'Urgell, rivalisen per concedir y obtenir tot lo útil y indispensable per lo bon estar dels andorrans. Son com dos bons pares de familia que vigilen, se desvetllen per lo sustent dels seus fills. Donchs, ¿per quin motiu posar y demostrar mes apreci a l'un que al altre? ¿No merexen tots dos igual amor, estima y fidelitat?

En quant a religió, inutil recordar que per la seua sana moral, lo catolicisme ha, durant sigles, es a dir, desde sa fundació en aquesta terra feta per Carles Magne, fet de Andorra un edeu de pau envejable per moltes nacions víctimes del llur orgull.

Molts lectors se demanarán ¿Qué será, donchs, un semblant periódich? Será com son nom indique, una fulla de paper sins valor, tan que les Valls de les quals se proposa esser l'eco? Pues ni l'un ni les altres son coses negligeables, tots los dos tenen sa raho de ser.

LES VALLS D'ANDORRA se proposa unir y mantenir dins les matexes idees, los andorrans d'Andorra ab los andorrans al Extranger; o millor conexrer y apreciar los privilegis de que disfruten; per conseguent a unirse per conservarlos.

Será un periódich local que tractará del moviment de població, temps, temperatura, fires y festes locals, notes agrícoles, projectes y millores locals, asuntos variats, etc.

Axis es, que alguns bons andorrans massa gelosos dels seus privilegis no deuhen espauricarse al veurer aparexer en Andorra un periodich, per que ten sa rahó de ser. Molt be poden compendrer que los andorrans actius y diligents no deuhen quedar indiferents als adelantos de la civilisació. Un tal procediment los faria quedar aislats, rónechs, y seria mirada Andorra com una cosa estranya, refractaria a la civilisació y al progrés, als quals ses endurides roques semblen oposarse a la entrada.

Andorrans! aculliu ab carinyo LES VALLS D'ANDORRA. Allunyeu de vostra sana conciencia tota mala interpretació; llegiu sens arrere pensada tot son contingut; sieune lectors assiduos, constants; presteu tot lo vostre ausili y colaboració per donarli vida, perque puguia ser durants molts anys l'intérpret de vostres idees y protector de vostres interessos. Es ab est anhel que podrá sempre dir ab orgull ¡Visca Andorra!

Pero perque Andorra visca, es precis que sieu vius.

BENITO MAS.

L'encariment dels queviures

El mal es ja crónich a Andorra, si be que no ab la intensitat que te avuy ab motiu de la guerra europea.

Are es cosa que pasa de la mida, y es lógich que'ls qu'hem de viurer en aquest tros de terra pirenaica nos preocupém fondament d'aquesta questió, y per lo tant, es també natural que al sortir a la llum LES VALLS D'ANDORRA, sia aquest un dels primers assuntos que ab preferencia 's tracti en ses columnes, per constituir un problema que afecta a tots en general, tan al rich com al pobre, tan al que viu en poblat com al que's passa la vida entre 'ls cortals de les masies.

Podriem dir molt y senyalar causes de les moltes que contribuexen al tal encariment entre nosaltres; pero preferim no esmentar cap d' aquestes ni indicar cap de les solucions que nosaltres proposariem, desitjosos de que sia la opinió pública la que orienti en aquesta questió que tan l' afecta, a qual obgecte LES VALLS D' ANDORRA obra desd'are una secció ahont s'hi publicarán los parers y opinions de tots quants vulguin dir la seva sobre aquest assunto de tan vital interés, senyalant fórmules y remeys pel mal que tots lamentém, y que creyém pot atenuarse molt, si trevallen a la una poble y autoritats, y sense contemplació de cap mena als interesos particulars que mercadejen ab les necesitats de la població andorrana.

Pel be de tots: qui mes hi sápiga que mes hi digui.

Lo cant del Balira

Etern com los Deus,
nascut de les neus
que'ls pichs abrillanten,
lo geni andorrá
botant cap al pla
porto en mes entranyes.

No tinch may repós
y baxo frisós
escampant pels ayres
l'esperit divi
que porto en mon si,
l'ánima de raça.

Dexo sens voler
mostres del poder
que ma corrent porta;
quant mes be'm voldrá
lo bon andorrá,
mes será una força.

Soch un raig de llum,
soch un rich perfum
qu'espiritualiza.
Enlayro 'l pensar,
es foch mon cantar,
tot mon ser es vida.

Si l'Andorra ho vol,
puch fer del seu sol
una vall de fades:
si no'm vol a mi
será'l seu destí
restar encantada.

JOSEPH ALEMANY Y BORRAS.

Per la pau del mon

La nota a les potencies dirigida pel President dels Estats Units d' America Mr. Vilson, sugerintloshi la idea de parlar de la pau, es lo

document mes sensat, mes altruista, mes humá de quants han sortit de les cancilleries desde qu'esclatá la guerra europea.

Ell y 'l Sant Pare de Roma, son los dos homes que mes han fet fins are per estroncar aquest riu de sang que deshonra a Europa.

Podrán, are com are, encare, 'ls *guerreristes*, titllar d'inoportunes la nota y les gestions paternals d' un y altre d' aquets dos grans homes de l'época actual; pero cap podrá negar qu'es mes serena y mes humana la seva actitut que la dels Hidenburgs y 'ls Jofres, missatjers de carnatge y destrucció tant sols, heralts de dos esperits que lluytan, y que 'n sa follam cegera van sacrificant als fills dels seus pobles respectius.

No, Andorra, terra de pau, que per serho mes que totes les altres terres, ni tant sols exercit te, única manera de no pensar may en guerres, Andorra no pot sumar lo seu voler als desitjos d'aquells pobles que al destruirse ells ab ells retrassan lo progrés del mon per uns quants sigles y fan imposible la vida de tots los altres pobles y en cambi deu ajuntar los seus vots als del Sant Pare y als del President de la República Nort-Americana, veritables pares del poble, y factors meritissims del be de la humanitat.

Crónica Andorrana

Andorra la Vella

Visites oficials.-Una comissió del M. I. Consell General ha anat a La Seu d'Urgell per pactejar les bases de progectes de concessions mineres y postals en Andorra.

Progectes y millores.--En l'última sessió lo M. I. Consell General ha acordat a l'unanimitat, comunicar al Excm. Bisbe d'Urgell, que l'Andorra fora gustosa de veurer continuar la construcció de la carretera de Andorra la Vella fins Les Escaldes passant per les prades.

Sant Juliá de Loria

Inauguració.--Lo día 28 del passat Desembre, l'Honorable Comú y poble de Sant Juliá, van inaugurar l'espayos y magnifich local que han fet construir per los estudis y casa comunal. D'aquesta important millora hem de felicitarnosen tots los vehins.

Hostes.--Los ultims días del any estigueren entre nosaltres lo bondados senyor nortamericá que s'está construint una casa al terme de Santa Coloma, acompanyat d'uns altres senyors, entre'lls l'enginyer senyor Renard que passa una temporada ab sa senyora entre nosaltres.

Lo poble ha vist ab molt goig l'estada d' aqueix senyor a Sant Juliá y así li fou manifestat oficialment.

Encamp

Notes agrícoles.--Ha comensat lo mes de Janer ab bonansa. Lo día 8 tinguerem fortes gelades que han degenerat en neu, estant actualment Andorra recoberta de neu, principalment de Canillo a Soldeu, hont n'ha caygut fins a cinch pams. Aquesta neu, encare que sigui enredosa per les comunicacións garantirá de les gelades que se feyan massa sentir a la cullita dels cereals y asegurará un fort caudal als rius per poguer regar durant l'estiu.

Los negociants espanyols semblen disputarse y paguen a bon preu lo bestiá d'Andorra. La Espanya deuría compendre que ja que la provehim de carn, segons les nostres possibilitats, ella deuría en compensació fornirnos los blats y farines indispensables al nostre sosten.

Millores locals.--La construcció del pont de pedra que deu fer comunicar Encamp ab Mosquera, no podrá acabarse fins al bon temps, a causa de les gelades que privan de trevallar als paletes.

ANY I ANDORRA. JANER 1917 NÚM. 1

PERIODICH MENSUAL

Defensor dels interessos del País en general y de cada un dels pobles en particular

FUNDADOR, PROPIETARI Y DIRECTOR D. JOSEPH ALEMANY Y BORRÁS

Redacció y Admistració a tots los pobles de Andorra, a casa dels corresponsals; a La Seu d'Urgell, Imprenta Passeig Tetuán, 4, y a Barcelona, Mallorca, 257, hont s'enviará tota la correspondencia a nom del Director.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Un any a Andorra, *Una pesseta*.—A Espanya y Fransa, *1'50 pessetes*.—Paissos de l'Unió Postal, *Dues pessetes*.—Número solt, corrent, *10 cts*.—Número solt, atrasat, *20 cts*.—Anuncis y comunicats a preu de tarifa.

PRESENTACIÓ

AL POBLE ANDORRÁ

Aquí'l tens, simpatich poble d'Andorra, al modest periódich que tan expontaniament ha fet que s' apleguessin al vol seu una colla dels teus fills, tots ells plens a vessar d'amor a la terra andorrana, terra de llibertat y de história milenaria qu'ompla d'orgull als seus habitants.

Aquí tens aquestes fulles de paper que, com heralts de vida plena, de llum brillanta, filla del progrés del mon que ab tan suprema sabiesa fa evolucionar a la humanitat tota, venen a portarte un alé d'aquell oreig reconfortador que passa suptil per tots los pobles que no han mort espiritualment, produhintlos aquella frisansa precussora de la seva renaixensa efectiva, d'aquell desvetllament que los enmena sense sostrachs ni estrebades cap a un mes enllá de la vida, hont han de trobarhi les noves generacións mes perfecció, mes justicia, mes bondat, hont hi sentirán mès d' aprop la benefactora influencia del Ser Suprém que regeig la vida dels homes y la dels pobles, per grans y poderosos que sian uns y altres.

Aquí tens al coratjós periódich que ab lo simpatich nom de LES VALLS D' ANDORRA *aspira a poder encarnar un dia no llunyá lo sentir y'l pensar de tots los habitants que poblen les riques valls que rega'l cantador Balira, senyor de la terra andorrana.*

Molta es la nostra pretenció al desitjar tal cosa; pero la bona acullida que han donat a la nostra idea tots quants n'han estat sabedors; nos fa confiar que l'éxit del periódich será una realitat, y que'l poble andorrá sabrá veurhi en ell al portantveu entussiasta y desinteressat de la seva história glo-

riosa, de les seves costums y tradicións, del seu esperit d'independencia y de llibertat que tant l'honora y dels seus interessos materials que ha de saber y voler explotar ell mateix com li pertoca.

No volem ser enemichs de ningú. Si algun dia devenim tal cosa, no ho serém del poble d'Andorra, sino dels que intentin ferlo víctima de les seves ambicións o concupiciencies.

LES VALLS D'ANDORRA *vol per igual a tots, y a tots saluda, tant a les mes altes y respectables autoritats d'aquest poble, com al mes modest dels seus fills. També saluda als periódichs d'una y altra vessant de Pirineu, als que considera com a germans, sian de la banda de Fransa, sian del costat d'Espanya.*

Aquest es lo nostre DEU VOS GUART.

L'ideal de «Les Valls d'Andorra»

Baix lo titot de LES VALLS D'ANDORRA, aquest periodich no te l'intent de remourer ni conturbar l'esperit andorrá que desde molts sigles sembla somnolar y com letargat per la pau y tranquilitat que'ns deurien envejar moltes nacions que's diuhen civilisades.

Les dissencions polítiques deurán esser suprimides y, si per desgracia lluyta de idees apareguessen entre'l poble andorrá, LES VALLS D'ANDORRA no parará ni un sol instant de predicar la pau y empleará tot son zel per restablir la tranquilitat actual.

Les revolucions de 1880 y 1881 que van dexar un tan trist recort, son encara massa presents perque l'esperit andorrá pensi a remóurerles.

Los Excelentissims Princeps: lo Gobern de la República Francesa y l'Excelentissim Bisbe d'Urgell, rivalisen per concedir y obtenir tot lo útil y indispensable per lo bon estar dels andorrans. Son com dos bons pares de familia que vigilen, se desvetllen per lo sustent dels seus fills. Donchs, ¿per quin motiu posar y demostrar mes apreci a l'un que al altre? ¿No merexen tots dos igual amor, estima y fidelitat?

En quant a religió, inutil recordar que per la seua sana moral, lo catolicisme ha, durant sigles, es a dir, desde sa fundació en aquesta terra feta per Carles Magne, fet de Andorra un edeu de pau envejable per moltes nacions víctimes del llur orgull.

Molts lectors se demanarán ¿Qué será, donchs, un semblant periódich? Será com son nom indique, una fulla de paper sins valor,tan que les Valls de les quals se proposa esser l' eco? Pues ni l'un ni les altres son coses negligeables, tots los dos tenen sa raho de ser.

LES VALLS D'ANDORRA se proposa unir y mantenir dins les matexes idees,los andorrans d'Andorra ab los andorrans al Extranger; o millor conexrer y apreciar los privilegis de que disfruten; per conseguent a unirse per conservarlos.

Será un periódich local que tractará del moviment de població, temps, temperatura,fires y festes locals, notes agrícoles, projectes y millores locals, asuntos variats, etc.

Axis es, que alguns bons andorrans massa gelosos dels seus privilegis no deuhen espauricarse al veurer aparexer en Andorra un periodich, per que ten sa rahó de ser. Molt be poden compendrer que los andorrans actius y diligents no deuhen quedar indiferents als adelantos de la civilisàció. Un tal procediment los faria quedar aislats, rónechs, y seria mirada Andorra com una cosa estranya, refractaria a la civilisació y al progrés, als quals ses endurides roques semblen oposarse a la entrada.

Andorrans! aculliu ab carinyo LES VALLS D'ANDORRA. Allunyeu de vostra sana conciencia tota mala interpretació; llegiu sens arrere pensada tot son contingut; sieune lectors assiduos,constants;presteu tot lo vostreausili y colaboració per donarli vida, perque puguia ser durants molts anys l'intérpret de vostres idees y protector de vostres interessos. Es ab est anhel que podrá sempre dir ab orgull ¡Visca Andorra!

Pero perque Andorra visca, es precis que sieu vius.

BENITO MAS.

L'encariment dels queviures

El mal es ja crónich a Andorra, si be que no ab la intensitat que te avuy ab motiu de la guerra europea.

Are es cosa que pasa de la mida, y es lógich que'ls qu'hem de viurer en aquest tros de terra pirenaica nos preocupém fondament d'aquesta questió, y per lo tant, es també natural que al sortir a la llum LES VALLS D'ANDORRA, sia aquest un dels primers assuntos que ab preferencia 's tracti en ses columnes, per constituir un problema que afecta a tots en general, tan al rich com al pobre, tan al que viu en poblat com al que's passa la vida entre 'ls cortals de les masies.

Podriem dir molt y senyalar causes de les moltes que contribuexen al tal encariment entre nosaltres; pero preferim no esmentar cap d' aquestes ni indicar cap de les solucions que nosaltres proposariem, desitjosos de que sia la opinió pública la que orienti en aquesta questió que tan l' afecta, a qual obgecte LES VALLS D' ANDORRA obra desd'are una secció ahont s'hi publicarán los parers y opinions de tots quants vulguin dir la seva sobre aquest assunto de tan vital interés, senyalant fórmules y remeys pel mal que tots lamentém, y que creyém pot atenuarse molt, si trevallen a la una poble y autoritats, y sense contemplació de cap mena als interesos particulars que mercadejen ab les necesitats de la població andorrana.

Pel be de tots: qui mes hi sápiga que mes hi digui.

Lo cant del Balira

Etern com los Deus,
nascut de les neus
que'ls pichs abrillanten,
lo geni andorrá
botant cap al pla
porto en mes entranyes.

No tinch may repós
y baxo frisós
escampant pels ayres
l'esperit divi
que porto en mon sí,
l'ánima de raça.

Dexo sens voler
mostres del poder
que ma corrent porta;
quant mes be'm voldrá
lo bon andorrá,
mes será una força.

Soch un raig de llum,
soch un rich perfum
qu'espiritualiza.
Enlayro 'l pensar,
es foch mon cantar,
tot mon ser es vida.

Si l'Andorra ho vol,
puch fer del seu sol
una vall de fades:
si no'm vol a mi
será'l seu destí
restar encantada.

JOSEPH ALEMANY Y BORRAS.

Per la pau del mon

La nota a les potencies dirigida pel President dels Estats Units d' America Mr. Vilson, sugerintloshi la idea de parlar de la pau, es lo

document mes sensat, mes altruista, mes humá de quants han sortit de les cancilleries desde qu'esclatá la guerra europea.

Ell y 'l Sant Pare de Roma, son los dos homes que mes han fet fins are per estroncar aquest riu de sang que deshonra a Europa.

Podrán, are com are, encare, 'ls *guerreristes*, titllar d'inoportunes la nota y les gestions paternals d' un y altre d' aquets dos grans homes de l'época actual; pero cap podrá negar qu'es mes serena y mes humana la seva actitut que la dels Hidenburgs y 'ls Jofres, missatjers de carnatge y destrucció tant sols, heralts de dos esperits que lluytan, y que 'n sa follam cegera van sacrificant als fills dels seus pobles respectius.

No, Andorra, terra de pau, que per serho mes que totes les altres terres, ni tant sols exercit te, única manera de no pensar may en guerres, Andorra no pot sumar lo seu voler als desitjos d'aquells pobles que al destruirse ells ab ells retrassan lo progrés del mon per uns quants sigles y fan imposible la vida de tots los altres pobles y en cambi deu ajuntar los seus vots als del Sant Pare y als del President de la República Nort-Americana, veritables pares del poble, y factors meritissims del be de la humanitat.

Crónica Andorrana

Andorra la Vella

Visites oficials.-Una comissió del M. I. Consell General ha anat a La Seu d'Urgell per pactejar les bases de progectes de concessions mineres y postals en Andorra.

Progectes y milloras.--En l'última sessió lo M. I. Consell General ha acordat a l'unanimitat, comunicar al Excm. Bisbe d'Urgell, que l'Andorra fora gustosa de veurer continuar la construcció de la carretera de Andorra la Vella fins Les Escaldes passant per les prades.

Sant Juliá de Loria

Inauguració.--Lo día 28 del passat Desembre, l'Honorable Comú y poble de Sant Juliá, van inaugurar l'espayos y magnifich local que han fet construir per los estudis y casa comunal. D'aquesta important millora hem de felicitarnosen tots los vehins.

Hostes.--Los ultims días del any estigueren entre nosaltres lo bondados senyor nortamericá que s'está construint una casa al terme de Santa Coloma, acompanyat d'uns altres senyors, entre'lls l'enginyer senyor Renard que passa una temporada ab sa senyora entre nosaltres.

Lo poble ha vist ab molt goig l'estada d' aqueix senyor a Sant Juliá y axí li fou manifestat oficialment.

Encamp

Notes agrícoles.--Ha comensat lo mes de Janer ab bonansa. Lo día 8 tinguerem fortes gelades que han degenerat en neu, estant actualment Andorra recoberta de neu, principalment de Canillo a Soldeu, hont n'ha caygut fins a cinch pams. Aquesta neu, encare que sigui enredosa per les comunicacións garantirá de les gelades que se feyan massa sentir a la cullita dels cereals y asegurará un fort caudal als rius per poguer regar durant l'estiu.

Los negociants espanyols semblen disputarse y paguen a bon preu lo bestiá d'Andorra. La Espanya deuría compendre que ja que la provehim de carn, segons les nostres possibilitats, ella deuría en compensació fornirnos los blats y farines indispensables al nostre sosten.

Milloras locals.--La construcció del pont de pedra que deu fer comunicar Encamp ab Mosquera, no podrá acabarse fins al bon temps, a causa de les gelades que privan de trevallar als paletes.

ANY I ANDORRA, JANER 1917 NÚM. 1

PERIODICH MENSUAL

Defensor dels interessos del País en general y de cada un dels pobles en particular

FUNDADOR, PROPIETARI Y DIRECTOR D. JOSEPH ALEMANY Y BORRÁS

Redacció y Admistració a tots los pobles de Andorra, a casa dels corresponsals; a La Seu d'Urgell, Imprenta Passeig Tetuán, 4, y a Barcelona, Mallorca, 287, hont s'enviará tota la correspondencia a nom del Director.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Un any a Andorra, *Una pesseta.*—A Espanya y Fransa, *1'50 pessetes.*—Paissos de l'Unió Postal, *Dues pessetes.*—Número solt, corrent, *10 cts.*—Número solt, atrasat, *20 cts.*—Anuncis y comunicats a preu de tarifa.

PRESENTACIÓ

AL POBLE ANDORRÁ

Aquí'l tens, simpatich poble d'Andorra, al modest periódich que tan expontaniament ha fet que s' apleguessin al vol seu una colla dels teus fills, tots ells plens a vessar d'amor a la terra andorrana, terra de llibertat y de história milenaria qu'ompla d'orgull als seus habitants.

Aquí tens aquestes fulles de paper que, com heralts de vida plena, de llum brillanta, filla del progrés del mon que ab tan suprema sabiesa fa evolucionar a la humanitat tota, venen a portarte un alé d'aquell oreig reconfortador que passa suptil per tots los pobles que no han mort espiritualment, produhintlos aquella frisansa precussora de la seva renaixensa efectiva, d'aquell desvetllament que los enmena sense sostrachs ni estrebades cap a un mes enllá de la vida, hont han de trobarhi les noves generacións mes perfecció, mes justicia, mes bondat, hont hi sentirán mes d' aprop la benefactora influencia del Ser Suprém que regeig la vida dels homes y la dels pobles, per grans y poderosos que sian uns y altres.

Aquí tens al coratjós periódich que ab lo simpatich nom de LES VALLS D' ANDORRA *aspira a poder encarnar un dia no llunyá lo sentir y'l pensar de tots los habitants que poblen les riques valls que rega'l cantador Balira, senyor de la terra andorrana.*

Molta es la nostra pretenció al desitjar tal cosa; pero la bona acullida que han donat a la nostra idea tots quants n'han estat sabedors; nos fa confiar que l'éxit del periódich será una realitat, y que'l poble andorrá sabrá veurhi en ell al portantveu entussiasta y desinteressat de la seva história glo-

riosa, de les seves costums y tradicións, del seu esperit d'independencia y de llibertat que tant l'honora y dels seus interessos materials que ha de saber y voler explotar ell mateix com li pertoca.

No volem ser enemichs de ningú. Si algun dia devenim tal cosa, no ho serém del poble d'Andorra, sino dels que intentin ferlo víctima de les seves ambicións o concupiciencies.

LES VALLS D'ANDORRA *vol per igual a tots, y a tots saluda, tant a les mes altes y respectables autoritats d'aquest poble, com al mes modest dels seus fills. També saluda als periódichs d'una y altra vessant de Pirineu, als que considera com a germans, sian de la banda de Fransa, sian del costat d'Espanya.*

Aquest es lo nostre DEU VOS GUART.

L'ideal de «Les Valls d'Andorra»

Baix lo titot de LES VALLS D'ANDORRA, aquest periodich no te l'intent de remourer ni conturbar l'esperit andorrá que desde molts sigles sembla somnolar y com letargat per la pau y tranquilitat que'ns deurien envejar moltes nacions que's diuhen civilisades.

Les dissencions polítiques deurán esser suprimides y, si per desgracia lluyta de idees apareguessen entre'l poble andorrá, LES VALLS D'ANDORRA no parará ni un sol instant de predicar la pau y empleará tot son zel per restablir la tranquilitat actual.

Les revolucions de 1880 y 1881 que van deixar un tan trist recort, son encara massa presents perque l'esperit andorrá pensi a remóurerles.

Los Excelentissims Princeps: lo Gobern de la República Francesa y l'Excelentissim Bisbe d'Urgell, rivalisen per concedir y obtenir tot lo útil y indispensable per lo bon estar dels andorrans. Son com dos bons pares de familia que vigilen, se desvetllen per lo sustent dels seus fills. Donchs, ¿per quin motiu posar y demostrar mes apreci a l'un que al altre? ¿No merexen tots dos igual amor, estima y fidelitat?

En quant a religió, inutil recordar que per la seua sana moral, lo catolicisme ha, durant sigles, es a dir, desde sa fundació en aquesta terra feta per Carles Magne, fet de Andorra un edeu de pau envejable per moltes nacions víctimes del llur orgull.

Molts lectors se demanarán ¿Qué será, donchs, un semblant periódich? Será com son nom indique, una fulla de paper sins valor, tan que les Valls de les quals se proposa esser l'eco? Pues ni l'un ni les altres son coses negligeables, tots los dos tenen sa raho de ser.

LES VALLS D'ANDORRA se proposa unir y mantenir dins les matexes idees, los andorrans d'Andorra ab los andorrans al Extranger; o millor conexrer y apreciar los privilegis de que disfruten; per conseguent a unirse per conservarlos.

Será un periódich local que tractará del moviment de població, temps, temperatura, fires y festes locals, notes agrícoles, projectes y millores locals, asuntos variats, etc.

Axis es, que alguns bons andorrans massa gelosos dels seus privilegis no deuhen espauricarse al veurer aparexer en Andorra un periodich, per que ten sa rahó de ser. Molt be poden compendrer que los andorrans actius y diligents no deuhen quedar indiferents als adelantos de la civilisació. Un tal procediment los faria quedar aislats, rónechs, y seria mirada Andorra com una cosa estranya, refractaria a la civilisació y al progrés, als quals ses endurides roques semblen oposarse a la entrada.

Andorrans! acolliu ab carinyo LES VALLS D'ANDORRA. Allunyeu de vostra sana conciencia tota mala interpretació; llegiu sens arrere pensada tot son contingut; sieune lectors assiduos, constants; presteu tot lo vostre ausili y colaboració per donarli vida, perque puguia ser durants molts anys l'intérpret de vostres idees y protector de vostres interessos. Es ab est anhel que podrá sempre dir ab orgull ¡Visca Andorra!

Pero perque Andorra visca, es precis que sieu vius.

BENITO MAS.

L'encariment dels queviures

El mal es ja crónich a Andorra, si be que no ab la intensitat que te avuy ab motiu de la guerra europea.

Are es cosa que pasa de la mida, y es lógich que'ls qu'hem de viurer en aquest tros de terra pirenaica nos preocupém fondament d'aquesta questió, y per lo tant, es també natural que al sortir a la llum LES VALLS D'ANDORRA, sia aquest un dels primers assuntos que ab preferencia 's tracti en ses columnes, per constituir un problema que afecta a tots en general, tan al rich com al pobre, tan al que viu en poblat com al que's passa la vida entre 'ls cortals de les masies.

Podriem dir molt y senyalar causes de les moltes que contribuexen al tal encariment entre nosaltres; pero preferim no esmentar cap d' aquestes ni indicar cap de les solucions que nosaltres proposariem, desitjosos de que sia la opinió pública la que orienti en aquesta questió que tan l' afecta, a qual obgecte LES VALLS D' ANDORRA obra desd'are una secció ahont s'hi publicarán los parers y opinions de tots quants vulguin dir la seva sobre aquest assunto de tan vital interés, senyalant fórmules y remeys pel mal que tots lamentém, y que creyém pot atenuarse molt, si trevallen a la una poble y autoritats, y sense contemplació de cap mena als interesos particulars que mercadejen ab les necesitats de la població andorrana.

Pel be de tots: qui mes hi sápiga que mes hi digui.

Lo cant del Balira

Etern com los Deus,
nascut de les neus
que'ls pichs abrillanten,
lo geni andorrá
botant cap al pla
porto en mes entranyes.

No tinch may repós
y baxo frisós
escampant pels ayres
l'esperit divi
que porto en mon si,
l'ánima de raça.

Dexo sens voler
mostres del poder
que ma corrent porta;
quant mes be'm voldrá
lo bon andorrá,
mes será una força.

Soch un raig de llum,
soch un rich perfum
qu'espiritualiza.
Enlayro 'l pensar,
es foch mon cantar,
tot mon ser es vida.

Si l'Andorra ho vol,
puch fer del seu sol
una vall de fades:
si no'm vol a mi
será'l seu destí
restar encantada.

JOSEPH ALEMANY Y BORRAS.

Per la pau del mon

La nota a les potencies dirigida pel President dels Estats Units d' America Mr. Vilson, sugerintloshi la idea de parlar de la pau, es lo

document mes sensat, mes altruista, mes humá de quants han sortit de les cancilleries desde qu'esclatá la guerra europea.

Ell y 'l Sant Pare de Roma, son los dos homes que mes han fet fins are per estroncar aquest riu de sang que deshonra a Europa.

Podrán, are com are, encare, 'ls *guerreristes*, titllar d'inoportunes la nota y les gestions paternals d' un y altre d' aquets dos grans homes de l'época actual; pero cap podrá negar qu'es mes serena y mes humana la seva actitut que la dels Hidenburgs y 'ls Jofres, missatjers de carnatge y destrucció tant sols, heralts de dos esperits que lluytan, y que 'n sa follam cegera van sacrificant als fills dels seus pobles respectius.

No, Andorra, terra de pau, que per serho mes que totes les altres terres, ni tant sols exercit te, única manera de no pensar may en guerres, Andorra no pot sumar lo seu voler als desitjos d'aquells pobles que al destruirse ells ab ells retrassan lo progrés del mon per uns quants sigles y fan imposible la vida de tots los altres pobles y en cambi deu ajuntar los seus vots als del Sant Pare y als del President de la República Nort-Americana, veritables pares del poble, y factors meritissims del be de la humanitat.

Crónica Andorrana

Andorra la Vella

Visites oficials.-Una comissió del M. I. Consell General ha anat a La Seu d'Urgell per pactejar les bases de progectes de concessions mineres y postals en Andorra.

Progectes y milloras.--En l'última sessió lo M. I. Consell General ha acordat a l'unanimitat, comunicar al Excm. Bisbe d'Urgell, que l'Andorra fora gustosa de veurer continuar la construcció de la carretera de Andorra la Vella fins Les Escaldes passant per les prades.

Sant Juliá de Loria

Inauguració.--Lo día 28 del passat Desembre, l'Honorable Comú y poble de Sant Juliá, van inaugurar l'espayos y magnifich local que han fet construir per los estudis y casa comunal. D'aquesta important millora hem de felicitarnosen tots los vehins.

Hostes.--Los ultims días del any estigueren entre nosaltres lo bondados senyor nortamericá que s'está construint una casa al terme de Santa Coloma, acompanyat d'uns altres senyors, entre'lls l'enginyer senyor Renard que passa una temporada ab sa senyora entre nosaltres.

Lo poble ha vist ab molt goig l'estada d' aqueix senyor a Sant Juliá y axí li fou manifestat oficialment.

Encamp

Notes agrícoles.--Ha comensat lo mes de Janer ab bonansa. Lo día 8 tinguerem fortes gelades que han degenerat en neu, estant actualment Andorra recoberta de neu, principalment de Canillo a Soldeu, hont n'ha caygut fins a cinch pams. Aquesta neu, encare que sigui enredosa per les comunicacións garantirá de les gelades que se feyan massa sentir a la cullita dels cereals y asegurará un fort caudal als rius per poguer regar durant l'estiu.

Los negociants espanyols semblen disputarse y paguen a bon preu lo bestiá d'Andorra. La Espanya deuría compendre que ja que la provehim de carn, segons les nostres possibilitats, ella deuría en compensació fornirnos los blats y farines indispensables al nostre sosten.

Milores locals.--La construcció del pont de pedra que deu fer comunicar Encamp ab Mosquera, no podrá acabarse fins al bon temps, a causa de les gelades que privan de trevallar als paletes.

ANY I — ANDORRA, JANER 1917 — NÚM. 1

PERIODICH MENSUAL

Defensor dels interessos del País en general y de cada un dels pobles en particular

FUNDADOR, PROPIETARI Y DIRECTOR D. JOSEPH ALEMANY Y BORRÁS

Redacció y Administració a tots los pobles de Andorra, a casa dels corresponsals; a La Seu d'Urgell, Imprenta Passeig Tetuán, 4, y a Barcelona, Mallorca, 287, hont s'enviará tota la correspondencia a nom del Director.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Un any a Andorra, *Una pesseta*.—A Espanya y Fransa, *1'50 pessetes*.—Paissos de l'Unió Postal, *Dues pessetes*.—Número solt, corrent, *10 cts*.—Número solt, atrasat, *20 cts*.—Anuncis y comunicats a preu de tarifa.

PRESENTACIÓ

AL POBLE ANDORRÁ

Aquí'l tens, simpatich poble d'Andorra, al modest periódich que tan expontaniament ha fet que s' apleguessin al vol seu una colla dels teus fills, tots ells plens a vessar d'amor a la terra andorrana, terra de llibertat y de história milenaria qu'ompla d'orgull als seus habitants.

Aquí tens aquestes fulles de paper que, com heralts de vida plena, de llum brillanta, filla del progrés del mon que ab tan suprema sabiesa fa evolucionar a la humanitat tota, venen a portarte un alé d'aquell oreig reconfortador que passa suptil per tots los pobles que no han mort espiritualment, produhintlos aquella frisansa precussora de la seva renaixensa efectiva, d'aquell desvetllament que los enmena sense sostrachs ni estrebades cap a un mes enllá de la vida, hont han de trobarhi les noves generacións mes perfecció, mes justicia, mes bondat, hont hi sentirán mes d' aprop la benefactora influencia del Ser Suprém que regeig la vida dels homes y la dels pobles, per grans y poderosos que sian uns y altres.

Aquí tens al coratjós periódich que ab lo simpatich nom de LES VALLS D' ANDORRA *aspira a poder encarnar un dia no llunyá lo sentir y'l pensar de tots los habitants que poblen les riques valls que rega'l cantador Balira, senyor de la terra andorrana.*

Molta es la nostra pretenció al desitjar tal cosa; pero la bona acullida que han donat a la nostra idea tots quants n'han estat sabedors; nos fa confiar que l'éxit del periódich será una realitat, y que'l poble andorrá sabrá veurhi en ell al portantveu entussiasta y desinteressat de la seva história glo-

riosa, de les seves costums y tradicións, del seu esperit d'independencia y de llibertat que tant l'honora y dels seus interessos materials que ha de saber y voler explotar ell mateix com li pertoca.

No volem ser enemichs de ningú. Si algun dia devenim tal cosa, no ho serém del poble d'Andorra, sino dels que intentin ferlo víctima de les seves ambicións o concupiciencies.

LES VALLS D'ANDORRA *vol per igual a tots, y a tots saluda, tant a les mes altes y respectables autoritats d'aquest poble, com al mes modest dels seus fills. També saluda als periódichs d'una y altra vessant de Pirineu, als que considera com a germans, sian de la banda de Fransa, sian del costat d'Espanya.*

Aquest es lo nostre DEU VOS GUART.

L'ideal de «Les Valls d'Andorra»

Baix lo titot de LES VALLS D'ANDORRA, aquest periodich no te l'intent de remourer ni conturbar l'esperit andorrá que desde molts sigles sembla somnolar y com letargat per la pau y tranquilitat que'ns deurien envejar moltes nacions que's diuhen civilisades.

Les dissencions polítiques deurán esser suprimides y, si per desgracia lluyta de idees apareguessen entre'l poble andorrá, LES VALLS D'ANDORRA no parará ni un sol instant de predicar la pau y empleará tot son zel per restablir la tranquilitat actual.

Les revolucions de 1880 y 1881 que van dexar un tan trist recort, son encara massa presents perque l'esperit andorrá pensi a remóurerles.

Los Excelentissims Princeps: lo Gobern de la República Francesa y l'Excelentissim Bisbe d'Urgell, rivalisen per concedir y obtenir tot lo útil y indispensable per lo bon estar dels andorrans. Son com dos bons pares de familia que vigilen, se desvetllen per lo sustent dels seus fills. Donchs, ¿per quin motiu posar y demostrar mes apreci a l'un que al altre? ¿No merexen tots dos igual amor, estima y fidelitat?

En quant a religió, inutil recordar que per la seua sana moral, lo catolicisme ha, durant sigles, es a dir, desde sa fundació en aquesta terra feta per Carles Magne, fet de Andorra un edeu de pau envejable per moltes nacions víctimes del llur orgull.

Molts lectors se demanarán ¿Qué será, donchs, un semblant periódich? Será com son nom indique, una fulla de paper sins valor, tan que les Valls de les quals se proposa esser l'eco? Pues ni l'un ni les altres son coses negligeables, tots los dos tenen sa raho de ser.

LES VALLS D'ANDORRA se proposa unir y mantenir dins les matexes idees, los andorrans d'Andorra ab los andorrans al Extranger; o millor conexrer y apreciar los privilegis de que disfruten; per conseguent a unirse per conservarlos.

Será un periódich local que tractará del moviment de població, temps, temperatura, fires y festes locals, notes agrícoles, projectes y millores locals, asuntos variats, etc.

Axis es, que alguns bons andorrans massa gelosos dels seus privilegis no deuhen espauricarse al veurer aparexer en Andorra un periodich, per que ten sa rahó de ser. Molt be poden compendrer que los andorrans actius y diligents no deuhen quedar indiferents als adelantos de la civilisació. Un tal procediment los faria quedar aislats, rónechs, y seria mirada Andorra com una cosa estranya, refractaria a la civilisació y al progrés, als quals ses endurides roques semblen oposarse a la entrada.

Andorrans! aculliu ab carinyo LES VALLS D'ANDORRA. Allunyeu de vostra sana conciencia tota mala interpretació; llegiu sens arrere pensada tot son contingut; sieune lectors assiduos, constants; presteu tot lo vostre ausili y colaboració per donarli vida, perque puguia ser durants molts anys l'intérpret de vostres idees y protector de vostres interessos. Es ab est anhel que podrá sempre dir ab orgull ¡Visca Andorra!

Pero perque Andorra visca, es precis que sieu vius.

BENITO MAS.

L'encariment dels queviures

El mal es ja crónich a Andorra, si be que no ab la intensitat que te avuy ab motiu de la guerra europea.

Are es cosa que pasa de la mida, y es lógich que'ls qu'hem de viurer en aquest tros de terra pirenaica nos preocupém fondament d'aquesta questió, y per lo tant, es també natural que al sortir a la llum LES VALLS D'ANDORRA, sia aquest un dels primers assuntos que ab preferencia 's tracti en ses columnes, per constituir un problema que afecta a tots en general, tan al rich com al pobre, tan al que viu en poblat com al que's passa la vida entre 'ls cortals de les masies.

Podriem dir molt y senyalar causes de les moltes que contribuexen al tal encariment entre nosaltres; pero preferim no esmentar cap d' aquestes ni indicar cap de les solucions que nosaltres proposariem, desitjosos de que sia la opinió pública la que orienti en aquesta questió que tan l' afecta, a qual obgecte LES VALLS D' ANDORRA obra desd'are una secció ahont s'hi publicarán los parers y opinions de tots quants vulguin dir la seva sobre aquest assunto de tan vital interés, senyalant fórmules y remeys pel mal que tots lamentém, y que creyém pot atenuarse molt, si trevallen a la una poble y autoritats, y sense contemplació de cap mena als interesos particulars que mercadejen ab les necesitats de la població andorrana.

Pel be de tots: qui mes hi sápiga que mes hi digui.

Lo cant del Balira

Etern com los Deus,
nascut de les neus
que'ls pichs abrillanten,
lo geni andorrá
botant cap al pla
porto en mes entranyes.

No tinch may repós
y baxo frisós
escampant pels ayres
l'esperit divi
que porto en mon si,
l'ánima de raça.

Dexo sens voler
mostres del poder
que ma corrent porta;
quant mes be'm voldrá
lo bon andorrá,
mes será una força.

Soch un raig de llum,
soch un rich perfum
qu'espiritualiza.
Enlayro 'l pensar,
es foch mon cantar,
tot mon ser es vida.

Si l'Andorra ho vol,
puch fer del seu sol
una vall de fades:
si no'm vol a mi
será'l seu destí
restar encantada.

JOSEPH ALEMANY Y BORRAS.

Per la pau del mon

La nota a les potencies dirigida pel President dels Estats Units d' America Mr. Vilson, sugerintloshi la idea de parlar de la pau, es lo

document mes sensat, mes altruista, mes humá de quants han sortit de les cancilleries desde qu'esclatá la guerra europea.

Ell y 'l Sant Pare de Roma, son los dos homes que mes han fet fins are per estroncar aquest riu de sang que deshonra a Europa.

Podrán, are com are, encare, 'ls *guerreristes*, titllar d'inoportunes la nota y les gestions paternals d' un y altre d' aquets dos grans homes de l'época actual; pero cap podrá negar qu'es mes serena y mes humana la seva actitut que la dels Hidenburgs y 'ls Jofres, missatjers de carnatge y destrucció tant sols, heralts de dos esperits que lluytan, y que 'n sa follam cegera van sacrificant als fills dels seus pobles respectius.

No, Andorra, terra de pau, que per serho mes que totes les altres terres, ni tant sols exercit te, única manera de no pensar may en guerres, Andorra no pot sumar lo seu voler als desitjos d'aquells pobles que al destruirse ells ab ells retrassan lo progrés del mon per uns quants sigles y fan imposible la vida de tots los altres pobles y en cambi deu ajuntar los seus vots als del Sant Pare y als del President de la República Nort-Americana, veritables pares del poble, y factors meritissims del be de la humanitat.

Crónica Andorrana

Andorra la Vella

Visites oficials.-Una comissió del M. I. Consell General ha anat a La Seu d'Urgell per pactejar les bases de progectes de concessions mineres y postals en Andorra.

Progectes y milloras.--En l'última sessió lo M. I. Consell General ha acordat a l'unanimitat, comunicar al Excm. Bisbe d'Urgell, que l'Andorra fora gustosa de veurer continuar la construcció de la carretera de Andorra la Vella fins Les Escaldes passant per les prades.

Sant Juliá de Loria

Inauguració.--Lo día 28 del passat Desembre, l'Honorable Comú y poble de Sant Juliá, van inaugurar l'espayos y magnifich local que han fet construir per los estudis y casa comunal. D'aquesta important millora hem de felicitarnosen tots los vehins.

Hostes.--Los ultims días del any estigueren entre nosaltres lo bondados senyor nortamericá que s'está construint una casa al terme de Santa Coloma, acompanyat d'uns altres senyors, entre'lls l'enginyer senyor Renard que passa una temporada ab sa senyora entre nosaltres.

Lo poble ha vist ab molt goig l'estada d' aqueix senyor a Sant Juliá y axí li fou manifestat oficialment.

Encamp

Notes agrícoles.--Ha comensat lo mes de Janer ab bonansa. Lo día 8 tinguerem fortes gelades que han degenerat en neu, estant actualment Andorra recoberta de neu, principalment de Canillo a Soldeu, hont n'ha caygut fins a cinch pams. Aquesta neu, encare que sigui enredosa per les comunicacións garantirá de les gelades que se feyan massa sentir a la cullita dels cereals y asegurará un fort caudal als rius per poguer regar durant l'estiu.

Los negociants espanyols semblen disputarse y paguen a bon preu lo bestiá d'Andorra. La Espanya deuría compendre que ja que la provehim de carn, segons les nostres possibilitats, ella deuría en compensació fornirnos los blats y farines indispensables al nostre sosten.

Milloras locals.--La construcció del pont de pedra que deu fer comunicar Encamp ab Mosquera, no podrá acabarse fins al bon temps, a causa de les gelades que privan de trevallar als paletes.

ANY I ANDORRA. JANER 1917 NÚM. 1

PERIODICH MENSUAL

Defensor dels interessos del País en general y de cada un dels pobles en particular

FUNDADOR, PROPIETARI Y DIRECTOR D. JOSEPH ALEMANY Y BORRÁS

Redacció y Administració a tots los pobles de Andorra, a casa dels corresponsals; a La Seu d'Urgell, Imprenta Passeig Tetuán, 4, y a Barcelona, Mallorca, 287, hont s'enviará tota la correspondencia a nom del Director.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Un any a Andorra, *Una pesseta.*—A Espanya y Fransa, *1'50 pessetes.*—Paissos de l'Unió Postal, *Dues pessetes.*—Número solt, corrent, *10 cts.*—Número solt, atrasat, *20 cts.*—Anuncis y comunicats a preu de tarifa.

PRESENTACIÓ

AL POBLE ANDORRÁ

Aquí'l tens, simpatich poble d'Andorra, al modest periódich que tan expontaniament ha fet que s' apleguessin al vol seu una colla dels teus fills, tots ells plens a vessar d'amor a la terra andorrana, terra de llibertat y de história milenaria qu'ompla d'orgull als seus habitants.

Aquí tens aquestes fulles de paper que, com heralts de vida plena, de llum brillanta, filla del progrés del mon que ab tan suprema sabiesa fa evolucionar a la humanitat tota, venen a portarte un alé d'aquell oreig reconfortador que passa suptil per tots los pobles que no han mort espiritualment, produhintlos aquella frisansa precussora de la seva renaixensa efectiva, d'aquell desvetllament que los enmena sense sostrachs ni estrebades cap a un mes enllá de la vida, hont han de trobarhi les noves generacións mes perfecció, mes justicia, mes bondat, hont hi sentirán mès d' aprop la benefactora influencia del Ser Suprém que regeig la vida dels homes y la dels pobles, per grans y poderosos que sian uns y altres.

Aquí tens al coratjós periódich que ab lo simpatich nom de LES VALLS D' ANDORRA *aspira a poder encarnar un dia no llunyá lo sentir y'l pensar de tots los habitants que poblen les riques valls que rega'l cantador Balira, senyor de la terra andorrana.*

Molta es la nostra pretenció al desitjar tal cosa; pero la bona acullida que han donat a la nostra idea tots quants n'han estat sabedors; nos fa confiar que l'éxit del periódich será una realitat, y que'l poble andorrá sabrá veurhi en ell al portantveu entussiasta y desinteressat de la seva história glo-

riosa, de les seves costums y tradicións, del seu esperit d'independencia y de llibertat que tant l'honora y dels seus interessos materials que ha de saber y voler explotar ell mateix com li pertoca.

No volem ser enemichs de ningú. Si algun dia devenim tal cosa, no ho serém del poble d'Andorra, sino dels que intentin ferlo víctima de les seves ambicións o concupiciencies.

LES VALLS D'ANDORRA *vol per igual a tots, y a tots saluda, tant a les mes altes y respectables autoritats d'aquest poble, com al mes modest dels seus fills. També saluda als periódichs d'una y altra vessant de Pirineu, als que considera com a germans, sian de la banda de Fransa, sian del costat d'Espanya.*

Aquest es lo nostre DEU VOS GUART.

L'ideal de «Les Valls d'Andorra»

Baix lo titot de LES VALLS D'ANDORRA, aquest periodich no te l'intent de remourer ni conturbar l'esperit andorrá que desde molts sigles sembla somnolar y com letargat per la pau y tranquilitat que'ns deurien envejar moltes nacions que's diuhen civilisades.

Les dissencions polítiques deurán esser suprimides y, si per desgracia lluyta de idees apareguessen entre'l poble andorrá, LES VALLS D'ANDORRA no parará ni un sol instant de predicar la pau y empleará tot son zel per restablir la tranquilitat actual.

Les revolucions de 1880 y 1881 que van dexar un tan trist recort, son encara massa presents perque l'esperit andorrá pensi a remóurerles.

Los Excelentissims Princeps: lo Gobern de la República Francesa y l'Excelentissim Bisbe d'Urgell, rivalisen per concedir y obtenir tot lo útil y indispensable per lo bon estar dels andorrans. Son com dos bons pares de familia que vigilen, se desvetllen per lo sustent dels seus fills. Donchs, ¿per quin motiu posar y demostrar mes apreci a l'un que al altre? ¿No merexen tots dos igual amor, estima y fidelitat?

En quant a religió, inutil recordar que per la seua sana moral, lo catolicisme ha, durant sigles, es a dir, desde sa fundació en aquesta terra feta per Carles Magne, fet de Andorra un edeu de pau envejable per moltes nacions víctimes del llur orgull.

Molts lectors se demanarán ¿Qué será, donchs, un semblant periódich? Será com son nom indique, una fulla de paper sins valor, tan que les Valls de les quals se proposa esser l'eco? Pues ni l'un ni les altres son coses negligeables, tots los dos tenen sa raho de ser.

LES VALLS D'ANDORRA se proposa unir y mantenir dins les matexes idees, los andorrans d'Andorra ab los andorrans al Extranger; o millor conexrer y apreciar los privilegis de que disfruten; per conseguent a unirse per conservarlos.

Será un periódich local que tractará del moviment de població, temps, temperatura, fires y festes locals, notes agrícoles, projectes y millores locals, asuntos variats, etc.

Axis es, que alguns bons andorrans massa gelosos dels seus privilegis no deuhen espauricarse al veurer aparexer en Andorra un periodich, per que ten sa rahó de ser. Molt be poden compendrer que los andorrans actius y diligents no deuhen quedar indiferents als adelantos de la civilisació. Un tal procediment los faria quedar aislats, rónechs, y seria mirada Andorra com una cosa estranya, refractaria a la civilisació y al progrés, als quals ses endurides roques semblen oposarse a la entrada.

Andorrans! aculliu ab carinyo LES VALLS D'ANDORRA. Allunyeu de vostra sana conciencia tota mala interpretació; llegiu sens arrere pensada tot son contingut; sieune lectors assiduos, constants; presteu tot lo vostre ausili y colaboració per donarli vida, perque puguia ser durants molts anys l'intérpret de vostres idees y protector de vostres interessos. Es ab est anhel que podrá sempre dir ab orgull ¡Visca Andorra!

Pero perque Andorra visca, es precis que sieu vius.

BENITO MAS.

L'encariment dels queviures

El mal es ja crónich a Andorra, si be que no ab la intensitat que te avuy ab motiu de la guerra europea.

Are es cosa que pasa de la mida, y es lógich que'ls qu'hem de viurer en aquest tros de terra pirenaica nos preocupém fondament d'aquesta questió, y per lo tant, es també natural que al sortir a la llum LES VALLS D'ANDORRA, sia aquest un dels primers assuntos que ab preferencia 's tracti en ses columnes, per constituir un problema que afecta a tots en general, tan al rich com al pobre, tan al que viu en poblat com al que's passa la vida entre 'ls cortals de les masies.

Podriem dir molt y senyalar causes de les moltes que contribuexen al tal encariment entre nosaltres; pero preferim no esmentar cap d' aquestes ni indicar cap de les solucions que nosaltres proposariem, desitjosos de que sia la opinió pública la que orienti en aquesta questió que tan l' afecta, a qual obgecte LES VALLS D' ANDORRA obra desd'are una secció ahont s'hi publicarán los parers y opinions de tots quants vulguin dir la seva sobre aquest assunto de tan vital interés, senyalant fórmules y remeys pel mal que tots lamentém, y que creyém pot atenuarse molt, si trevallen a la una poble y autoritats, y sense contemplació de cap mena als interesos particulars que mercadejen ab les necesitats de la població andorrana.

Pel be de tots: qui mes hi sápiga que mes hi digui.

Lo cant del Balira

Etern com los Deus,
naseut de les neus
que'ls pichs abrillanten,
lo geni andorrá
botant cap al pla
porto en mes entranyes.

No tinch may repós
y baxo frisós
escampant pels ayres
l'esperit divi
que porto en mon si,
l'ánima de raça.

Dexo sens voler
mostres del poder
que ma corrent porta;
quant mes be'm voldrá
lo bon andorrá,
mes será una força.

Soch un raig de llum,
soch un rich perfum
qu'espiritualiza.
Enlayro 'l pensar,
es foch mon cantar,
tot mon ser es vida.

Si l'Andorra ho vol,
puch fer del seu sol
una vall de fades:
si no'm vol a mi
será'l seu destí
restar encantada.

JOSEPH ALEMANY Y BORRAS.

Per la pau del mon

La nota a les potencies dirigida pel President dels Estats Units d' America Mr. Vilson, sugerintloshi la idea de parlar de la pau, es lo

document mes sensat, mes altruista, mes humá de quants han sortit de les cancilleries desde qu'esclatá la guerra europea.

Ell y 'l Sant Pare de Roma, son los dos homes que mes han fet fins are per estroncar aquest riu de sang que deshonra a Europa.

Podrán, are com are, encare, 'ls *guerreristes*, titllar d'inoportunes la nota y les gestions paternals d' un y altre d' aquets dos grans homes de l'época actual; pero cap podrá negar qu'es mes serena y mes humana la seva actitut que la dels Hidenburgs y 'ls Jofres, missatjers de carnatge y destrucció tant sols, heralts de dos esperits que lluytan, y que 'n sa follam cegera van sacrificant als fills dels seus pobles respectius.

No, Andorra, terra de pau, que per serho mes que totes les altres terres, ni tant sols exercit te, única manera de no pensar may en guerres, Andorra no pot sumar lo seu voler als desitjos d'aquells pobles que al destruirse ells ab ells retrassan lo progrés del mon per uns quants sigles y fan imposible la vida de tots los altres pobles y en cambi deu ajuntar los seus vots als del Sant Pare y als del President de la República Nort-Americana, veritables pares del poble, y factors meritissims del be de la humanitat.

Crónica Andorrana

Andorra la Vella

Visites oficials.-Una comissió del M. I. Consell General ha anat a La Seu d'Urgell per pactejar les bases de progectes de concessions mineres y postals en Andorra.

Progectes y milloras.--En l'última sessió lo M. I. Consell General ha acordat a l'unanimitat, comunicar al Excm. Bisbe d'Urgell, que l'Andorra fora gustosa de veurer continuar la construcció de la carretera de Andorra la Vella fins Les Escaldes passant per les prades.

Sant Juliá de Loria

Inauguració.--Lo día 28 del passat Desembre, l'Honorable Comú y poble de Sant Juliá, van inaugurar l'espayos y magnifich local que han fet construir per los estudis y casa comunal. D'aquesta important millora hem de felicitarnosen tots los vehins.

Hostes.--Los ultims días del any estigueren entre nosaltres lo bondados senyor nortamericá que s'está construint una casa al terme de Santa Coloma, acompanyat d'uns altres senyors, entre'lls l'enginyer senyor Renard que passa una temporada ab sa senyora entre nosaltres.

Lo poble ha vist ab molt goig l'estada d' aqueix senyor a Sant Juliá y axí li fou manifestat oficialment.

Encamp

Notes agrícoles.--Ha comensat lo mes de Janer ab bonansa. Lo día 8 tinguerem fortes gelades que han degenerat en neu, estant actualment Andorra recoberta de neu, principalment de Canillo a Soldeu, hont n'ha caygut fins a cinch pams. Aquesta neu, encare que sigui enredosa per les comunicacións garantirá de les gelades que se feyan massa sentir a la cullita dels cereals y asegurará un fort caudal als rius per poguer regar durant l'estiu.

Los negociants espanyols semblen disputarse y paguen a bon preu lo bestiá d'Andorra. La Espanya deuría compendre que ja que la provehim de carn, segons les nostres possibilitats, ella deuría en compensació fornirnos los blats y farines indispensables al nostre sosten.

Milloras locals.--La construcció del pont de pedra que deu fer comunicar Encamp ab Mosquera, no podrá acabarse fins al bon temps, a causa de les gelades que privan de trevallar als paletes.

ANY I ANDORRA. JANER 1917 NÚM. 1

PERIODICH MENSUAL

Defensor dels interessos del País en general y de cada un dels pobles en particular

FUNDADOR, PROPIETARI Y DIRECTOR D. JOSEPH ALEMANY Y BORRÁS

Redacció y Admistració a tots los pobles de Andorra, a casa dels corresponsals; a La Seu d'Urgell, Imprenta Passeig Tetuán, 4, y a Barcelona, Mallorca, 257, hont s'enviará tota la correspondencia a nom del Director.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Un any a Andorra, *Una pesseta*.—A Espanya y Fransa, *1'50 pessetes*.—Paissos de l'Unió Postal, *Dues pessetes*.—Número solt, corrent, *10 cts*.—Número solt, atrasat, *20 cts*.—Anuncis y comunicats a preu de tarifa.

PRESENTACIÓ

AL POBLE ANDORRÁ

Aquí'l tens, simpatich poble d'Andorra, al modest periódich que tan expontaniament ha fet que s' apleguessin al vol seu una colla dels teus fills, tots ells plens a vessar d'amor a la terra andorrana, terra de llibertat y de história milenaria qu'ompla d'orgull als seus habitants.

Aquí tens aquestes fulles de paper que, com heralts de vida plena, de llum brillanta, filla del progrés del mon que ab tan suprema sabiesa fa evolucionar a la humanitat tota, venen a portarte un alé d'aquell oreig reconfortador que passa suptil per tots los pobles que no han mort espiritualment, produhintlos aquella frisansa precussora de la seva renaixensa efectiva, d'aquell desvetllament que los enmena sense sostrachs ni estrebades cap a un mes enllá de la vida, hont han de trobarhi les noves generacións mes perfecció, mes justicia, mes bondat, hont hi sentirán mès d' aprop la benefactora influencia del Ser Suprém que regeig la vida dels homes y la dels pobles, per grans y poderosos que sian uns y altres.

Aquí tens al coratjós periódich que ab lo simpatich nom de LES VALLS D' ANDORRA *aspira a poder encarnar un dia no llunyá lo sentir y'l pensar de tots los habitants que poblen les riques valls que rega'l cantador Balira, senyor de la terra andorrana.*

Molta es la nostra pretenció al desitjar tal cosa; pero la bona acullida que han donat a la nostra idea tots quants n'han estat sabedors; nos fa confiar que l'éxit del periódich será una realitat, y que'l poble andorrá sabrá veurhi en ell al portantveu entussiasta y desinteressat de la seva história glo-

riosa, de les seves costums y tradicións, del seu esperit d'independencia y de llibertat que tant l'honora y dels seus interessos materials que ha de saber y voler explotar ell mateix com li pertoca.

No volem ser enemichs de ningú. Si algun dia devenim tal cosa, no ho serém del poble d'Andorra, sino dels que intentin ferlo víctima de les seves ambicións o concupiciencies.

LES VALLS D'ANDORRA *vol per igual a tots, y a tots saluda, tant a les mes altes y respectables autoritats d'aquest poble, com al mes modest dels seus fills. També saluda als periódichs d'una y altra vessant de Pirineu, als que considera com a germans, sian de la banda de Fransa, sian del costat d'Espanya.*

Aquest es lo nostre DEU VOS GUART.

L'ideal de «Les Valls d'Andorra»

Baix lo titot de LES VALLS D'ANDORRA, aquest periodich no te l'intent de remourer ni conturbar l'esperit andorrá que desde molts sigles sembla somnolar y com letargat per la pau y tranquilitat que'ns deurien envejar moltes nacions que's diuhen civilisades.

Les dissencions polítiques deurán esser suprimides y, si per desgracia lluyta de idees apareguessen entre'l poble andorrá, LES VALLS D'ANDORRA no pararà ni un sol instant de predicar la pau y empleará tot son zel per restablir la tranquilitat actual.

Les revolucions de 1880 y 1881 que van dexar un tan trist recort, son encara massa presents perque l'esperit andorrá pensi a remóurerles.

Los Excelentissims Princeps: lo Gobern de la República Francesa y l'Excelentissim Bisbe d'Urgell, rivalisen per concedir y obtenir tot lo útil y indispensable per lo bon estar dels andorrans. Son com dos bons pares de familia que vigilen, se desvetllen per lo sustent dels seus fills. Donchs, ¿per quin motiu posar y demostrar mes apreci a l'un que al altre? ¿No merexen tots dos igual amor, estima y fidelitat?

En quant a religió, inutil recordar que per la seua sana moral, lo catolicisme ha, durant sigles, es a dir, desde sa fundació en aquesta terra feta per Carles Magne, fet de Andorra un edeu de pau envejable per moltes nacions víctimes del llur orgull.

Molts lectors se demanarán ¿Qué será, donchs, un semblant periódich? Será com son nom indique, una fulla de paper sins valor, tan que les Valls de les quals se proposa esser l'eco? Pues ni l'un ni les altres son coses negligeables, tots los dos tenen sa raho de ser.

LES VALLS D'ANDORRA se proposa unir y mantenir dins les matexes idees, los andorrans d'Andorra ab los andorrans al Extranger; o millor conexrer y apreciar los privilegis de que disfruten; per conseguent a unirse per conservarlos.

Será un periódich local que tractará del moviment de població, temps, temperatura, fires y festes locals, notes agrícoles, projectes y millores locals, asuntos variats, etc.

Axis es, que alguns bons andorrans massa gelosos dels seus privilegis no deuhen espauricarse al veurer aparexer en Andorra un periodich, per que ten sa rahó de ser. Molt be poden compendrer que los andorrans actius y diligents no deuhen quedar indiferents als adelantos de la civilisació. Un tal procediment los faria quedar aislats, rónechs, y seria mirada Andorra com una cosa estranya, refractaria a la civilisació y al progrés, als quals ses endurides roques semblen oposarse a la entrada.

Andorrans! aculliu ab carinyo LES VALLS D'ANDORRA. Allunyeu de vostra sana conciencia tota mala interpretació; llegiu sens arrere pensada tot son contingut; sieune lectors assiduos, constants; presteu tot lo vostre ausili y colaboració per donarli vida, perque puguia ser durants molts anys l'intérpret de vostres idees y protector de vostres interessos. Es ab est anhel que podrá sempre dir ab orgull ¡Visca Andorra!

Pero perque Andorra visca, es precis que sieu vius.

BENITO MAS.

L'encariment dels queviures

El mal es ja crónich a Andorra, si be que no ab la intensitat que te avuy ab motiu de la guerra europea.

Are es cosa que pasa de la mida, y es lógich que'ls qu'hem de viurer en aquest tros de terra pirenaica nos preocupém fondament d'aquesta questió, y per lo tant, es també natural que al sortir a la llum LES VALLS D'ANDORRA, sia aquest un dels primers assuntos que ab preferencia 's tracti en ses columnes, per constituir un problema que afecta a tots en general, tan al rich com al pobre, tan al que viu en poblat com al que's passa la vida entre 'ls cortals de les masies.

Podriem dir molt y senyalar causes de les moltes que contribuexen al tal encariment entre nosaltres; pero preferim no esmentar cap d' aquestes ni indicar cap de les solucions que nosaltres proposariem, desitjosos de que sia la opinió pública la que orienti en aquesta questió que tan l' afecta, a qual obgecte LES VALLS D' ANDORRA obra desd'are una secció ahont s'hi publicarán los parers y opinions de tots quants vulguin dir la seva sobre aquest assunto de tan vital interés, senyalant fórmules y remeys pel mal que tots lamentém, y que creyém pot atenuarse molt, si trevallen a la una poble y autoritats, y sense contemplació de cap mena als interesos particulars que mercadejen ab les necesitats de la població andorrana.

Pel be de tots: qui mes hi sápiga que mes hi digui.

Lo cant del Balira

Etern com los Deus,
nascut de les neus
que'ls pichs abrillanten,
lo geni andorrá
botant cap al pla
porto en mes entranyes.

No tinch may repós
y baxo frisós
escampant pels ayres
l'esperit divi
que porto en mon si,
l'ánima de raça.

Dexo sens voler
mostres del poder
que ma corrent porta;
quant mes be'm voldrá
lo bon andorrá,
mes será una força.

Soch un raig de llum,
soch un rich perfum
qu'espiritualiza.
Enlayro 'l pensar,
es foch mon cantar,
tot mon ser es vida.

Si l'Andorra ho vol,
puch fer del seu sol
una vall de fades:
si no'm vol a mi
será'l seu destí
restar encantada.

JOSEPH ALEMANY Y BORRAS.

Per la pau del mon

La nota a les potencies dirigida pel President dels Estats Units d' America Mr. Vilson, sugerintloshi la idea de parlar de la pau, es lo

document mes sensat, mes altruista, mes humá de quants han sortit de les cancilleries desde qu'esclatá la guerra europea.

Ell y 'l Sant Pare de Roma, son los dos homes que mes han fet fins are per estroncar aquest riu de sang que deshonra a Europa.

Podrán, are com are, encare, 'ls *guerreristes*, titllar d'inoportunes la nota y les gestions paternals d' un y altre d' aquets dos grans homes de l'época actual; pero cap podrá negar qu'es mes serena y mes humana la seva actitut que la dels Hidenburgs y 'ls Jofres, missatjers de carnatge y destrucció tant sols, heralts de dos esperits que lluytan, y que 'n sa follam cegera van sacrificant als fills dels seus pobles respectius.

No, Andorra, terra de pau, que per serho mes que totes les altres terres, ni tant sols exercit te, única manera de no pensar may en guerres, Andorra no pot sumar lo seu voler als desitjos d'aquells pobles que al destruirse ells ab ells retrassan lo progrés del mon per uns quants sigles y fan imposible la vida de tots los altres pobles y en cambi deu ajuntar los seus vots als del Sant Pare y als del President de la República Nort-Americana, veritables pares del poble, y factors meritissims del be de la humanitat.

Crónica Andorrana

Andorra la Vella

Visites oficials.-Una comissió del M. I. Consell General ha anat a La Seu d'Urgell per pactejar les bases de progectes de concessions mineres y postals en Andorra.

Progectes y millores.--En l'última sessió lo M. I. Consell General ha acordat a l'unanimitat, comunicar al Excm. Bisbe d'Urgell, que l'Andorra fora gustosa de veurer continuar la construcció de la carretera de Andorra la Vella fins Les Escaldes passant per les prades.

Sant Juliá de Loria

Inauguració.--Lo día 28 del passat Desembre, l'Honorable Comú y poble de Sant Juliá, van inaugurar l'espayos y magnifich local que han fet construir per los estudis y casa comunal. D'aquesta important millora hem de felicitarnosen tots los vehins.

Hostes.--Los ultims días del any estigueren entre nosaltres lo bondados senyor nortamericá que s'está construint una casa al terme de Santa Coloma, acompanyat d'uns altres senyors, entre'lls l'enginyer senyor Renard que passa una temporada ab sa senyora entre nosaltres.

Lo poble ha vist ab molt goig l'estada d' aqueix senyor a Sant Juliá y axí li fou manifestat oficialment.

Encamp

Notes agrícoles.--Ha comensat lo mes de Janer ab bonansa. Lo día 8 tinguerem fortes gelades que han degenerat en neu, estant actualment Andorra recoberta de neu, principalment de Canillo a Soldeu, hont n'ha caygut fins a cinch pams. Aquesta neu, encare que sigui enredosa per les comunicacións garantirá de les gelades que se feyan massa sentir a la cullita dels cereals y asegurará un fort caudal als rius per poguer regar durant l'estiu.

Los negociants espanyols semblen disputarse y paguen a bon preu lo bestiá d'Andorra. La Espanya deuría compendre que ja que la provehim de carn, segons les nostres possibilitats, ella deuría en compensació fornirnos los blats y farines indispensables al nostre sosten.

Millores locals.--La construcció del pont de pedra que deu fer comunicar Encamp ab Mosquera, no podrá acabarse fins al bon temps, a causa de les gelades que privan de trevallar als paletes.

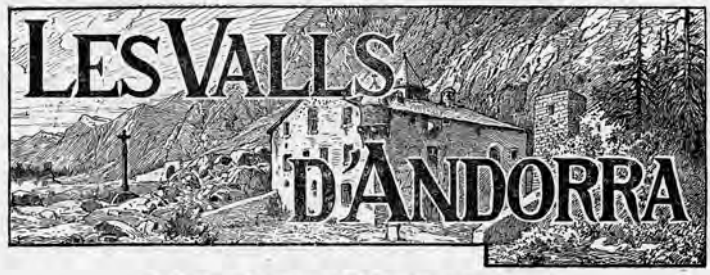

AVÍS ALS SUSCRIPTORS

Lo Veguer del senyor Bisbe d'Urgell, aprofitant l'estada temporal del director del periòdich de Barcelona LES VALLS D'ANDORRA a la població de Santa Coloma (Andorra), y atribuhint al dit periòdich la significació d'andorrà, que no té oficialment, li ha imposat unes multes ajustades a lo que preceptúa lo novell decret que dèu regular les publicacions andorranes, de lo que ha protestat l'interessat per creureho improcedent. També li han entaulat procés per un article publicat al periòdich, del que ha de respondre a la seva hora baix fiança.

Per tots aquests motius, donchs, queda entretant suspesa la publicació.

L'ADMINISTRACIÓ.

Col·lecció fotografies fons Guilera

Autorització de publicació de Jaume Caballé, propietari dels clixés

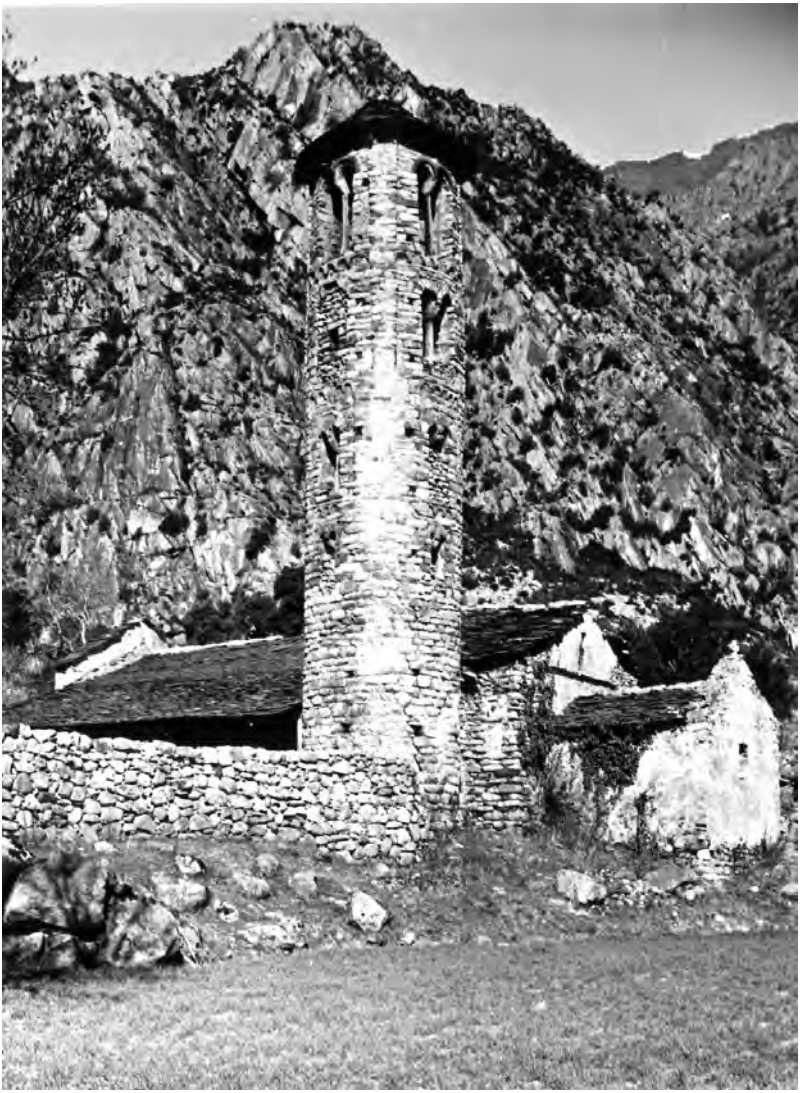

Santa Coloma, 1 d'abril del 1929

Carrer de la Seu d'Urgell, 1 d'abril del 1929

Vall del Madriu el port de Setut, 23 de setembre del 1928

Les Escaldes, 1 d'abril del 1929

Estany de l'Illa, 23 d'abril del 1929

Estany de Coma Pedrosa, 24 de desembre del 1933

Panoràmica des del Coma Pedrosa, 24 de desembre del 1933

Panoràmica des del Coma Pedrosa, 24 de desembre del 1933

Pessons, 23 de setembre del 1933

Sant Miquel d'Engolasters, 1 d'abril del 1929

Panoràmica dels Pessons mirant el Pic Negre, 28 de setembre del 1928

Andorra. L'Església, 2 de setembre del 1928

Vall del Madriu. Pic de la Maiana, 3 desembre del 1928

Estany de Vall Civera, 23 de setembre del 1928

Panoràmica des del Coma Pedrosa, 24 de desembre del 1933

Panoràmica des del Coma Pedrosa, 24 de desembre del 1933

Panoràmica des del Coma Pedrosa, 24 de desembre del 1933

Panoràmica des del Coma Pedrosa, 24 de desembre del 1933

Andorra, del Pla de la Cabana vers Arinsal, 24 de desembre del 1933

Solana de Soldeu, 25 de desembre del 1933

La catedral de la Seu d'Urgell, 24 de desembre del 1928

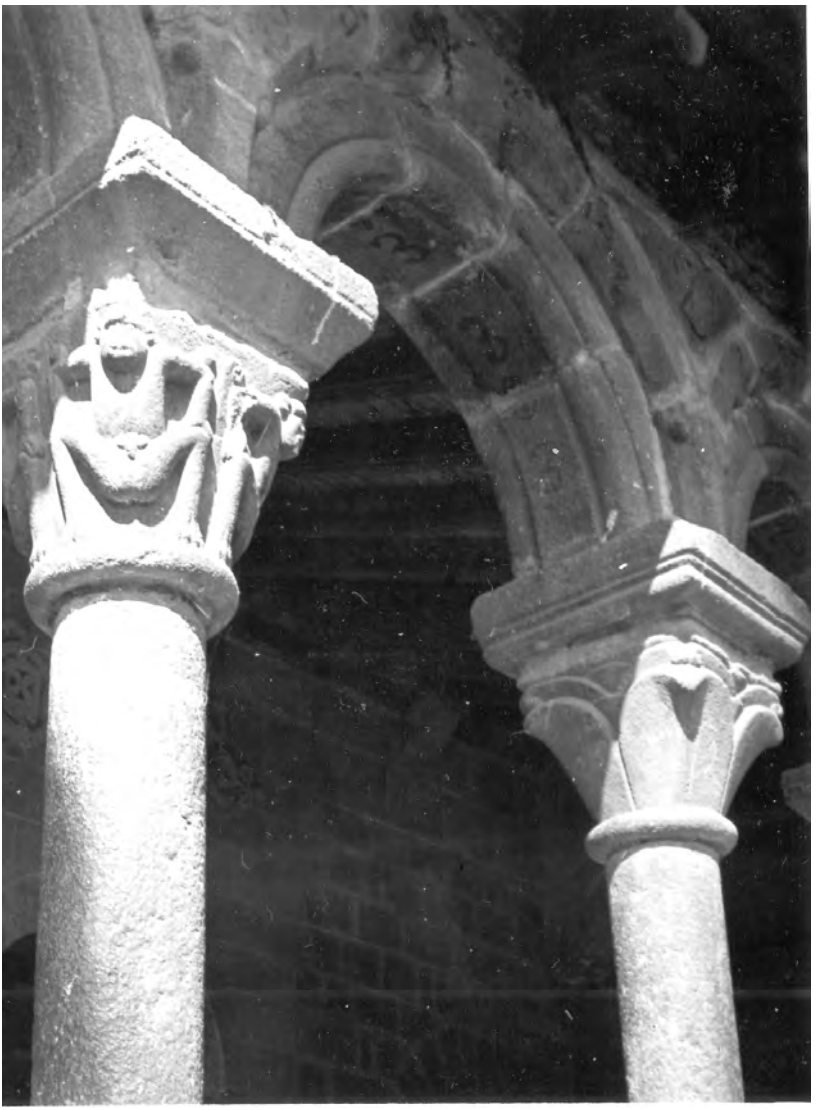

Capitells de la catedral de la Seu d'Urgell, 1 d'abril del 1929

Andorra. Casa Guillemó, 24 de desembre del 1928

Soldeu, 25 de desembre del 1933

Andorra. Creu de terme, 1 d'abril del 1929

Andorra, la Casa de la Vall, 1 d'abril del 1929

Andorra, vers del Port Vell de Tor, 24 de desembre del 1933

Andorra, vers Port de Boet, 24 de desembre del 1933